

”EHKÄ ELÄMÄ 10 VUODEN PÄÄSTÄ HYMYILEE
SILLOIN EI ENÄÄ AINAKAAN OLE LASTEN PELKOA”

Äidin negatiivisten tunteiden diskurssi sodanaikaisissa kirjeissä

Marjo Pajunen
Tampereen yliopisto
Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta
Suomen kielen tutkinto-ohjelma
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2019

Tampereen yliopisto
Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta
Suomen kielen tutkinto-ohjelma

PAJUNEN, MARJO: ”Ehkä elämä 10 vuoden päästä hymyilee silloin ei enää ainakaan ole lasten pelkoa”: Äidin negatiivisten tunteiden diskurssi sodanaikaisissa kirjeissä

Pro gradu -tutkielma, 98 sivua
Toukokuu 2019

Tutkielmassa tarkastellaan erään aviovaimon miehelleen osoittamaa kirjeenvaihtoa Suomen talvi- ja jatkosodassa aikavälillä 1939–1943. Tutkimuskohteena on vaimon äitiyteen liittyvien negatiivisten tunteiden diskurssi, jonka kielellisiä ilmenemisiä tutkimuksessa analysoidaan. Tutkielmassa selvitetään myös, millaista kuvaa kotirintaman arkielämästä vaimon kirjeissään käyttämä diskurssi rakentaa. Tutkimus on monitieteinen: lingvistinen tavoite on kartuttaa tietoa tunteiden kielentämisen tavoista ja historiantutkimuksellinen tavoite on laajentaa näkemystä sodanaikaisen kirjeenvaihdon luonteesta etenkin kotirintamalta sotarintamalle suuntautuneissa kirjeissä.

Tutkimusaineisto on peräisin Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkiston sotakirjekokoelmasta SAK 263. Kirjekokoelma sisältää tamperelaisen pariskunnan keskinäistä kirjeenvaihtoa. Tutkimusaineistona ovat ainoastaan vaimon miehelleen lähettämät kirjeet, sillä aineiston loppupäästä miehen kirjeet puuttuvat kokonaan. Lisäksi tutkimuskysymykset kohdistuvat nimenomaan vaimon kirjeissään ilmaisemiin tunteisiin. Kaikkiaan aineistona on 111 kirjettä, jotka ovat keskimäärin kahden tai useamman paperiarkin mittaisia. Kirjeet litteroitiin puhtaaksi käsittelyn helpottamiseksi, mutta kieli-asi on pyritty pitämään autenttisenä.

Teoriataustana tutkielmassa käytetään laajasti tunteisiin sekä sodanajan naismyytteihin ja äitiyden negatiivisuuksiin kytkeytyvää tutkimusta. Kirjeaineiston analyysi tapahtuu diskurssintutkimuksen välinein kielen mikrotasolla eli konkreettisia kielen keinoja tarkastelemalla sekä kielen makrotasolla laajempia sosiaalisia ja yhteiskunnallisia konteksteja hahmottamalla. Kieltä tutkitaan aineistolähtöisesti, sillä systeemis-funktionaalisen lähestymistavan mukaan kielen merkitykset syntyvät tilannekohtaisesti. Perusajatus tulkinnassa on, että teksti toimii aina paitsi viestinnän välineenä myös representaationa maailmasta sekä sosiaalisten suhteiden ja identiteettien luojana. Näin ollen kirjeiden välittämistä viesteistä voidaan tehdä havaintoja ja päätelmiä myös sota-ajan maailmankuvasta.

Tutkielman tuloksena selvisi, että negatiivisia tunteita kielennetään estottomasti ja monissa eri tilaneyhteyksissä. Aineiston pohjalta tunteita nostattavat aiheet jaettiin viiteen eri aihepiiriin: yksinäisyyteen, lasten saantiin, arjen raskaisiin oloihin, mielenterveyttä koetteleviin tapahtumiin sekä naisen omien toiveiden ja todellisuuden välisiin yhteentörmäyksiin. Negatiivisesti luokiteltavia tunteita kirjeissä eksplikoidaan hyvin monenlaisia. Lingvistisesti tunteet ovat toistuvasti itsessään puheenaiheina, mutta voimakkaat affektiiviset asenteet ilmenevät monissa pienissä kielen osasissa myös morfologisesti ja syntaktisesti. Makrotason tutkimus osoitti, että kotirintaman arki koettelee äitiyteen negatiivisesti suhtautuvaa naista, sillä hän kokee voimakasta yhteiskunnallista painetta ja vertailee äitinä onnistumistaan ulkoapäin tuleviin odotuksiin ja naispuolisiin läheisiinsä. Toisaalta hän kykenee jakamaan tuntemuksensa miehelleen avoimesti, mikä rikkoo käsitystä omia koettelemuksia vähättelevästä ja kannustavasta kotirintamasta.

Avainsanat: talvi- ja jatkosota, kirjetutkimus, diskurssintutkimus, affektiivisuus, tunteet, äitiys

Sisällys

1	JOHDANTO	3
2	TUNTEET TUTKIMUSKOHTEENA.....	6
2.1	Tunteiden alkuperä ja tarkoitteet.....	6
2.2	Negatiiviset tunteet ja niiden käsitteleminen	9
2.3	Affektiivinen kieli	13
3	ÄITIYDEN MYYTIT JA REAALISTUMAT	18
3.1	Sota-ajan äiti-ihanteet ja arki kotirintamalla	18
3.2	Näkökulmia äitiyden negatiivisuuksiin	20
4	TUTKIMUSMETODI JA AINEISTO.....	24
4.1	Diskurssianalyysin lähtökohdat ja soveltaminen kirjetutkimukseen.....	24
4.2	Aineiston valinta ja taustatieto perheen elämästä sota-aikana	28
5	ÄIDIN NEGATIIVISET TUNTEET KIRJEDISKURSSEISSA	32
5.1	Yksinäisyydessä ”räpästäminen”	33
5.1.1	Talvisodan aikainen ikävä	33
5.1.2	Yksinäisyyden kokemus jatkosodassa.....	36
5.2	Lasten saamisen sietämätön taakka	41
5.2.1	Synnytys sodan sekasorrossa	42
5.2.2	Vaietut aiheet: ehkäisy ja abortti.....	47
5.3	Raskaan arjen raataja	51
5.3.1	Kotiäiti kiipelissä	52
5.3.2	Sairastuvan sairastupa	57
5.4	Myllertävä mieli	64
5.4.1	Lamaannuttava uupumus	64
5.4.2	Petollisuus ja viha	68
5.5	Omat toiveet vs. todellisuus	75
5.5.1	Naiivista naisenalusta äkäiseksi äidiksi.....	75
5.5.2	Rakastavasta vaimosta riivinraudaksi	79
6	POHDINTA.....	85
6.1	Diskurssin mikrotaso eli kielellinen ilmaisu	85
6.2	Diskurssin makrotaso eli kotirintaman arjen kuvaus.....	89
7	PÄÄTÄNTÖ	94
	LÄHTEET	96

1 JOHDANTO

Uudelle vuosituhannelle tultaessa kiinnostus Suomen sotien aikaisten kirjeiden yksilökohtaisiin kokemuksiin on ollut kasvussa. On arvioitu, että sotavuosina 1939–1945 lähetettiin koti- ja sotarintaman välisiä kirjeitä ja muita postilähetyksiä yhteensä jopa miljardi (Taskinen 2015: 13). Siinä missä aiemmin on kenties keskitytty muodostamaan kansakunnan yhteisiä suuria kertomuksia ja kartoitettu sodan konkreettisia vaiheita, monet ovat kiinnostuneet ihan tavallisten ihmisten kohtaloista maailman myllerryksessä. Vaikka ajat olivat rankat, koostuivat läheisille osoitetut kirjeet valtaosin aivan arkipäiväisestä jutustelusta, sosiaalisten suhteiden ylläpidosta ja talouden käytännönläheisestä pyörittämisestä (mts. 16–17).

Yleinen ilmapiiri rohkaisi kirjoittamaan niin sota- kuin kotirintamaltakin kannustavasti ja toiveikkaasti, jotta kansakunta jaksaisi pitää lippua korkealla (Hagelstam 2018: 34). Monet saattoivat kokea myös tärkeäksi, etteivät he vaikeassa tilanteessa herättäneet yhtä lailla hankalissa oloissa olevissa läheisissään enempää murhetta kuin oli tarpeen ilmaista. Annettujen kehotusten toteutumista valvoi myös sensuurilaitos, joka pyrki pitämään silmällä sitä, ettei esimerkiksi tietoja joukkojen tarkoista sijoituspaikoista pääsyt vuotamaan (Metsberg 2015: 33). Tietynlainen sisäsyntyinen itsesensuuri oli kuitenkin monille väkevämpi voima, joka esti kertomasta vaikeuksista läheisille (Hagelstam & Taskinen 2015: 45, 47). Negatiivisten tunteiden ilmaisu kirjeissä etenkin kotirintaman suunnalta onkin saatettu kokea jopa jonkinlaisena tabuna.

Tässä tutkimuksessa tarkastelen erään tamperelaisen avioparin, Antin ja Inkerin¹, kirjeenvaihtoa sotavuosina 1939–1943. Kirjeet ovat peräisin yleisölle avoimen Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkiston sotakirjekokoelmasta SAK 263. Ajalle tyypillisistä kirjeiden kirjoittamisen tavoista poiketen Antti ja Inkeri eivät padonneet negatiivisia tuntojaan kirjeissään. Päinvastoin siinä missä Antti useaan otteeseen patistaa puolisoaan jakamaan avoimesti kotirintamalla kokemiaan murheita, Inkeri vuodattaa tuntojaan yleensä täysin pyytämättäkin ja sanoja säästelemättä. Sapiskaa tulee niin lykkäytyvistä lomista, kirjepostin matelusta, lastenhoidosta, vieraiden naisten vokottelusta kuin henkisen erilaisuuden kokemuksestakin. Näitä aiheita käsittelevin vuonna 2017 julkaistussa aiemmassa tutkimuksessani

¹ Henkilöiden nimet on muutettu tutkimuseettisistä syistä.

”Sinulla, kultaseni, tuntuu olevan jotakin hampaan kolossa minua vastaan!”: Erään avioparin kiistanaiheet sodanaikaisessa kirjeenvaihdossa².

Käsillä oleva tutkimus on jatkoa edelliseen tutkimukseeni siitä, mihin asian ruodinnassa jäin. Inkerin negatiivissävyytteisten tunteiden tutkimus nivoutuu luontevasti osaksi havaintoa avioparin henkisen erilaisuuden kokemuksesta ja Inkerin halusta saada avioliitostaan irti syvällisempää sisältöä (Pajunen 2017: 84–85, 87). Tämä Inkerille leimallinen voimakas tunteellisuus ja henkisten kokemusten kaipuu vaativat tarkempaa syventymistä myös omana tutkimuksenaan. Näkemykseni mukaan Inkeri purkaa turhautumistaan epätydyttävään liittoonsa, arjen raskaaseen raatamiseen ja heikkoon ruumiilliseen terveyteensä kertomalla toistuvasti ja avoimesti kokemistaan negatiivisista tunteista. Erityisen hyvin negatiivisuus paistaa läpi suhteessa äitiyteen ja sodan aikana lähes jatkuvasti vailla isän läsnäoloa kasvaneisiin lapsiin. Siispä tutkin Inkerin eksplikoimia synkkiä tunteita tuskastuneen äidin parahduksina poissaolevalle puolisolleen *siellä jossain*.

Koska käsittelen kotoa sotarintamalle lähetettyjen kirjeiden negatiivisia kaikuja, haluaisin osallistua tällä tutkimuksella tarmokkaan ja kannustavan kotirintaman myytin murtamiseen. Tavoitteeni on osoittaa, että kriisioloista ja kansakuntien sapelinkalisteluista huolimatta ihmiset pysyvät ihmisinä, joilla on tunteita, tarpeita, toiveita ja tulevaisuudensuunnitelmia. Vaikka elämä joutuu katkolle sodan vuoksi, on arkea kyettävä pyörittämään, kasvatettava lapsia ja keksittävä mielekästä tekemistä ja toimintaa vajavaisilla resursseilla ilman varmaa tietoa siitä, palaako perhe koskaan enää yhteen. Luotavaisen mielialan ylläpitäminen ja epäitsekäs uhrautuminen kalskahtavat komeilta juhlapuheissa, mutta muuttuvat taakaksi unettomien öiden jälkeen nälkiintyneenä ja rasittuneena korvikekahvin ja kakkapyykin äärellä.

Tutkimuksessani pyrin selventämään sitä, miten Inkeri ilmaisee negatiivisia tuntemuksiaan äitiydestä miehelleen kirjeiden välityksellä. Pohdin myös, millaista yleistä diskurssia kirjeet rakentavat arjesta kotirintamalla. Taustoituksena analyysissäni käytän luvussa 2 laaja-alaista tutkimustietoa tunteista sekä tunnetilojen ilmaisusta kielessä. Lisäksi kartoitan ajan asettamia odotuksia äideille sekä äitiyteen liittyvien negatiivisten tunteiden tutkimusta eri tieteenaloilta luvussa 3. Tämän jälkeen valotan luvussa 4 tutkimusmetodiani sekä kirjeaineistosta tekemiäni havaintoja pariskunnan elämänvaiheista sodan keskellä, minkä jälkeen siirryn itse analyysiin luvussa 5. Analyysin pohjalta teen kokoavia

² Artikkelini on julkaistu teoksessa *Arjen sirpaleita ja suuria tunteita: Kirjeet sodan sanoittajina ja ihmissuhteiden ylläpitäjinä 1939–1944* (2017). Teoksen on toimittanut Liisa Mustanoja.

päätelmiä sekä pohdintoja suhteessa tutkimuskysymyksiini luvussa 6. Tutkimuskysymykseni ovat seuraavanlaiset:

1. Miten kirjeissä ilmaistaan kielellisesti äitiyden aiheuttamia negatiivisia tunteita?
2. Millaista diskurssia kotirintaman arjesta negatiivisten tunteiden käsittely kirjeissä rakentaa?

Tutkimuskysymyksistäni ensimmäinen pyrkii erittelemään aineistosta negatiivisten tunnetilojen kielentämisen tapoja eli diskurssin *mikrotason* ilmauksia. Toinen tutkimuskysymykseni puolestaan fokusoi havaintoihin laaja-alaisen sosiokulttuurisen diskurssin rakentamisesta. Tavoitteeni on selvittää, millaisena kotirintaman arki näyttäytyy kirjediskursseissa kielen *makrotasolla*.

2 TUNTEET TUTKIMUSKOHTENA

Tässä luvussa esittelen tunteiden alalta tehtyä tutkimusta (luku 2.1). Lisäksi teen erittelyä negatiivisävytteisiksi luokiteltavista tunteista sekä taustoitan tunteiden säätelyä ja tunne-elämän häiriöihin liittyviä ratkaisukeinoja (luku 2.2). Tunteiden neurofysiologisesta ja sosiaalisesta tutkimuskentästä siirryn kielessä ilmeneviin tunnetilojen ilmaisemistapoihin (luku 2.3). Luvun kantava ajatus on liukua luonnontieteellisestä ilmiön havaitsemisesta ja todentamisesta kohti humanistista tunteita koskevan kielenkäytön tutkimusta – siis ikään kuin solutasolta aina sosiolingvistiisiin selontekoihin.

2.1 Tunteiden alkuperä ja tarkoitteet

Tunteiden tieteellinen tutkimus on nähty psykologian ja aivotutkimuksen kentillä perinteisesti melko vaikeana. Tunteiden ajatellaan olevan hyvin subjektiivisia ja siten hankalasti määriteltäviä ja tutkittavia. Filosofian tohtori, psykologi ja tutkija Lauri Nummenmaan mukaan tuoreet tutkimukset kuitenkin osoittavat aiemmat käsitykset vääriksi: tunteet ovat ”aivoissa ja kehossa toimivia mekanismeja, joita voidaan tutkia järjestelmällisesti samaan tapaan kuin mitä tahansa muitakin mielen tai kehon toimintoja”. (Nummenmaa 2010: 15.)

Kokonaisvaltainen *tunnereaktio* koostuu tyypillisesti fysiologisista muutoksista, käyttäytymisen muutoksista sekä subjektiivisesta kokemuksesta eli tunteen tiedostamisesta. Fysiologinen muutos voi olla esimerkiksi sydämen sykkeen nopeutuminen, ja käytökseen tunnereaktio voi vaikuttaa vaikkapa pakottavana tarpeena paeta uhkaavaa tilannetta. Tyypillisesti tunnereaktiot ovat melko lyhytaikaisia, vain sekunneista muutamaan tuntiin, mutta pitkittyessään voidaan tunteen sijaan puhua *mielialasta*. Mieliala tarkoittaa taipumusta kokea tiettyntyyppisiä tunteita herkemmin: esimerkiksi mielialaltaan masentunut henkilö on alttiimpi kokemaan kielteisiä tunteita kuin muut. Mieliala vaikuttaa myös suoremmin *ajatteluun*, kun taas tunne muokkaa yleensä toimintaa. Tunnereaktio liittyy usein johonkin tiettyyn – joskus tiedostamattomaankin – tapahtumaan, mutta mieliala juontuu yleensä useista tekijöistä eikä ole yhtä intensiteetiltään yhtä voimakas kuin yksittäinen tunne. (Nummenmaa 2010: 21, 32–33.)

Nummenmaan mukaan tutkimuksen piirissä on onnistuttu määrittelemään joukko ihmisille tyypillisiä *perustunteita*. Näitä ovat mielihyvä, suru, viha, pelko, inho ja hämmästys. Perustunteet ovat yleismaailmallisia, mistä tutkimuksen tähänastisesti tärkein todiste on se, että tiettyihin tunteisiin liittyvät

kasvonilmeet kyetään tunnistamaan eri kulttuurisista taustoista riippumatta. Evolutiivisesti perustunteet liittyvät kykyyn reagoida ympäristön tapahtumiin niin, että lajin selviäminen on ollut mahdollista. Esimerkiksi pelon tunteminen voi johtaa tarkoituksenmukaiseen suojautumiseen pelon aiheuttajalta, kuten saalistajalta, ja hämmästyksen kokeminen puolestaan valmistaa ihmistä muuttamaan toimintaansa paremmin tilannetta vastaavaksi. (Nummenmaa 2010: 34–35.)

Perustunteiden ohella ihmisillä on kulttuurista hieman riippuen tarve ilmaista myös subjektiivista tunnemaailmaansa. Tällaisia tunteita ovat esimerkiksi kateus ja häpeä, jotka eivät ole peräisin perimästä, vaan ne on omaksuttu oppimalla. Muita ns. *sosiaalisia tunteita* ovat esimerkiksi nolostuminen, ujoستuminen, halveksunta ja ylpeys. Näiden tunnekokemusten tunteminen on suorassa yhteydessä toimintaan muiden ihmisten kanssa vuorovaikutuksessa. (Nummenmaa 2010: 35–37.) Psykologian tohtori Marja Kokkonen esittää, että sosiaaliset tunteet ovat tärkeitä moraalisen toiminnan kannalta. Esimerkiksi häpeän ja syyllisyyden tunteet rajoittavat sosiaalisesti kielteistä käytöstä, mikä auttaa sopeutumaan vallitsevaan kulttuuriin. Tunteiden kokeminen helpottaa myös yhteisön arvojen ja normien omaksumista. (Kokkonen 2010: 13.)

Tunnetiloille on tyypillistä, että ihminen kokee usein vaikeuksia niiden hallitsemisessa ja sanoiksi pukemisessa. Tämä johtuu siitä, että kieli ja kielellinen viestintä ovat lajinkehityksessä verrattain myöhään syntyneitä sosiaalisen vuorovaikutuksen välineitä. Lajinselviämisen kannalta ensiarvoiset tunteet ovat niin eläinten kuin ihmistenkin aivoissa sangen syviin rakenteisiin juurtuneita, mutta kieli tuotetaan pääosin aivojen evolutiivisesti katsoen uudemman kuorikerroksen alueella. Tunteiden sanallistaminen ei ole ihmisille suinkaan mahdotonta, mutta harvoin yhtä helppoa kuin yksittäisen ajatuksen ääneen toteaminen. Tunteiden ilmaisulla on kuitenkin tärkeä tehtävä: se edesauttaa paitsi alkukantaista selviytymistä myös yhteisöjen vuorovaikutusta. (Nummenmaa 2010: 44–46, 79.) Avoin tunteista puhuminen on edellytys myös toisten ihmisten tunteiden myötäelämiselle (Kokkonen 2010: 19) eli sitä kautta empatian kehitykselle.

Tunteet ovat hyödyllisiä mekanismeja, sillä negatiiviset tunteet suojaavat yksilöä tekemästä selviämisensä kannalta vaarallisia asioita, mutta toisaalta myönteiset tunteet ohjaavat mielihyvää tuottavien asioiden ääreen, kuten suvunjatkamiseen, ravinnonhankintaan ja sosiaaliseen toimintaan. Tunteet voivat kuitenkin joskus olla tahattomasti epämiellyttäviä: esimerkiksi lääkärin vastaanotolla monilla hien erityys voi lisääntyä ja kädet täristä tahtomatta. Voimakkaista reaktioista huolimatta ihminen kykenee silti yleensä päättämään toiminnastaan: jännityksestä huolimatta on usein viisaampaa mennä

rohkeasti lääkärin pakeille kuin pitkittää kärsimystä ja paeta. Tunnereaktioita voi siis tietyissä rajoissa *säädellä*, ja tämä säätely käy jatkuvaa köydenvetoa tunnemekanismien kanssa. Siinä missä esimerkiksi pelko yrittää estää joutumista epämiellyttäviin tilanteisiin, tunteiden säätelykyky pyrkii lievittämään tunnereaktion aiheuttamaa kielteistä tunnekokemusta. (Nummenmaa 2010: 146–149, 189.)

Marja Kokkonen määrittelee tunteiden säätelyn taidon yksilön kykynä vaikuttaa siihen, mitä ja kuinka pitkään ja voimakkaasti milloinkin tuntee. Niin negatiiviset kuin positiivisetkin tunteet voivat hyödyistään huolimatta olla liian voimakkaina kuormittavia, minkä vuoksi niitä usein pyritään tasapainon vuoksi hillitsemään. Mikäli ihminen ei kykene säätelemään tunteitaan riittävästi, saattaa ylikuormittumisen myötä syntyä ahdistusta tai masennusta. Tunteiden alisäätely on usein taustalla myös aggressiivisuudessa, estottomuudessa sekä äkkipikaisuudessa. Ihmissuhteissa tunteitaan hallitsematon ihminen voi kokea alemmuutta, hylätyksi tulemisen pelkoa ja mustasukkaisuutta, ja ne voivat johtaa arvaamattomaan käytökseen ja koetella läheisiä. (Kokkonen 2010: 19–21, 25–27, 54.)

Vaikka tunteiden säätelystä on monissa tilanteissa kiistatonta hyötyä, tutkimuksissa on huomattu, että tunteiden tietoinen *peittäminen* kuormittaa ajan myötä sydän- ja verenkiertoelimistöä sekä muistia. Vähitellen peittely saattaa alkaa jopa rajoittaa ihmisen sosiaalista kanssakäymistä, jos ihminen alkaa esimerkiksi ennakoiden vältellä mahdollisesti ahdistusta aiheuttavia sosiaalisia tilanteita. (Nummenmaa 2010: 157–160.) Tunteiden tukahduttaminen on ongelma myös silloin, jos tunteet sivuutetaan pakonomaisesti tai tunteiden säätelyyn käytetään vaikkapa liiallisesti alkoholia tai ahmitaan ruokaa. Liikasäätely voi myös etäännyttää ihmissuhteita. (Kokkonen 2010: 25–27, 54, 57.)

Kokkosen mukaan tutkimuksissa on todettu sukupuolella olevan jonkin verran merkitystä tunteiden säätelyn tavoissa. Naisten tunne-elämän säätely on yleensä pitkälti yhteydessä sosiaaliseen kanssakäymiseen ja keskusteluihin, mutta apua haetaan myös syömisestä, nukkumisesta sekä passiivisesta asian välttelmisestä. Miehet puolestaan toimivat usein aktiivisemmin hakien apua harrastuksiin uppoutumisesta, huumorista, seksistä sekä alkoholista, mutta varsinaiset tunnereaktiot usein pyritään tukahduttamaan. Kokkosen mukaan erilaiset tavat käsitellä tunteita voivat tosin olla osin myös kasvatuksen tulosta. (Kokkonen 2010: 70.)

Niin ikään kulttuurin vaikutus tunteiden säätelyyn on huomionarvoinen näkökulma. Vaikka tunteita itsessään ei yleensä pidetä kieli- tai kulttuurisidonnaisina, tunteiden säätelyyn ohjaavat erilaiset tavat. Kokkosen mukaan nämä erityiset *tunnesäännöt* määrittelevät, mitä tunteita kulttuurissa ”on soveliaista ilmaista ja milloin, miten ja kenelle niiden ilmaiseminen on hyväksyttävää”. Yksilöllisyyttä

korostavissa kulttuureissa asenneilmapiiri on yleisesti sallivampi kuin tiukemmin sosiaalista järjestyttä ylläpitävissä kulttuureissa. Kulttuuri vaikuttaa myös siihen, miten lapsen tunnesäätelyn keinoihin suhtaudutaan ja miten niitä pyritään muokkaamaan. Myös sukupuoliroolit vaikuttavat odotuksiin, joita lapsille asetetaan: länsimaissa esimerkiksi tytön aggressiivisuus taistelee voimakkaasti sosiaalisesti yhteistyötaitoisen ja alistuvan tytön roolia vastaan, eikä sitä pidetä aikuisiälläkään erityisen toivottuna. (Kokkonen 2010: 129, 135, 138–140.)

Sosiaalisesti monimutkaisesti rakentuneessa yhteiskunnassa on tärkeää, että kykenee säätämään tunteitaan tarkoituksenmukaisesti. Ihminen toimii silti myös alkukantaisten vaistojensa varassa. Kirjetutkimuksen analyysissä pohdin kotirintaman kirjeille paheksuttaviksi katsottujen kielteisten tunteiden ilmaisun ja säätelyn vaikeutta. Tutkin myös, millaisista tunteiden säätelykeinoista kirjeissä annetaan osviittaa sekä miten länsimaisen kulttuurin ja sukupuoliroolien vaikutus kirjeissä näkyy.

2.2 Negatiiviset tunteet ja niiden käsitteleminen

Tutkija Lauri Nummenmaan luokittelussa perustunteita ovat mielihyvä, suru, viha, pelko, inho ja hämmästys. Sosiaalisia eli kulttuurin vaikutuksesta omaksuttuja tunteita ovat puolestaan kateus, häpeä, nolostuminen, ujostuminen, ylpeys ja halveksunta. (Nummenmaa 2010: 34, 36.) Merkillepantavaa on, että yleensä negatiivisissa tilanneyhteyksissä esiintyviä tunteita eritellään enemmän kuin positiivisia, joita näyttäisi edustavan vain **mielihyvän** tunne. Nummenmaan mukaan toisaalta **surun** voi ajatella – arkikokemuksesta ehkä poiketen – positiiviseksi tunteeksi, sillä vaikka se liittyy usein traagisiin tapahtumiin, sen tarkoitus on evolutiivisesti herättää empatiaa (mts. 35). Tällöin yksilö voi vastaanottaa muilta apua ja näin vahvistaa sosiaalisia verkostojaan. Tässä tutkimuksessa suru on kuitenkin osa negatiivisten tunteiden kirjoa. **Hämmästys** puolestaan on melko neutraali tunne, jonka tavoite on keskeyttää meneillä oleva toiminta ja auttaa suuntaamaan sitä paremmin muuttunutta tilannetta varten (mp).

Selkeimmin negatiivinen tunne lienee **viha**, jonka tehtävä on suunnata ihmisen fyysiset ja psyykkiset resurssit puolustautumiseen tai hyökkäämiseen. Viha kohottaa yksilön toimintavalmiutta. (Nummenmaa 2010: 35.) Tunne-elämää tutkinut dosentti Kari E. Turunen näkee vihan olennaisena keinona päästä eroon myös itse kohdistetusta vallankäytöstä. Viha voi olla liikkeellepaneva voima, mutta sitä tulee osata säädellä. (Turunen 2016: 101–104.) Vihastuminen saatetaankin kokea sosiaalisesti kiusalliseksi, minkä vuoksi sen ilmaisuja yritetään usein vältellä. Toisaalta yltyessään viha ja uho

voivat jopa päihdyttää. Michille vihan osoittaminen on monesti sosiaalisesti sallitumpaa kuin naisille. Naiset saattavat kuitenkin projisoida esimerkiksi miestänsä kohtaan tuntemaansa tukahdutettua vihaa vaikkapa lapsiin. (Turunen 2004: 81–82, 93, 96.)

Pelkoa herättävät tapahtumat uhkaavat hyvinvointia eli toimivat yksilön mielihyvän tunnetta vastaan. Näin ollen myös pelko on negatiivinen tunne, ja pelkoreaktio herää usein ennakoivasti ja herkästi. Esimerkiksi ulkona luonnossa pienikin heinikon kahahdus voi pimeässä säpsähdyttää. Tällaisen etukäteen koetun pelon tarkoitus on valmistaa todellisen vaaratilanteen, kuten saalistajan, varalle. Pelolla on siis olennainen merkitys eloonjäämisen kannalta. (Nummenmaa 2010: 35, 193.) Toisaalta pelko saattaa myös sulkea mahdollisuuksia ja rajoittaa elämää. Tietynlainen pelottomuus voikin olla ihailtavaa, ja usein etenkin miesten kesken arkajalaksi leimautumisen sijaan pelkoa yritetään peitellä. (Turunen 2016: 120–121, 165.)

Perustunteista **inho** on myös ensi sijassa puolustautumismekanismi. Inhoreaktion tarkoitus lajinselviämisen kannalta on estää esimerkiksi pilaantuneen tai myrkyllisen ravinnon nauttimista. Sosiaalisuuden myötä ihminen voi oppia tuntemaan myös moraalista inhoa, esimerkiksi joissain kulttuureissa homoseksuaalisuutta kohtaan, kun omia käsityksiä oikeanlaisesta moraalisesta toiminnasta rikotaan. (Nummenmaa 2010: 35.)

Sosiaalisista tunteista **kateus** mielletään usein vältettäväksi heikkoudeksi, mutta oikeastaan sen tehtävä on motivoida tavoittelemaan asioita, joita muilla jo on. Kateus tuo ilmi yksilön ja yhteisön arvoja. Kadehtiva ihminen toimii kaksisuuntaisesti: toisaalta kadehditaan ja kaivataan toisen omaa, toisaalta kadehdinnan kohdetta väheksytään ja pyritään nostamaan omia ominaisuuksia toista korkeammalle tai puolustelemaan omia vajavaisuuksia. Kateus on yleisinhimillinen tunne – vähintään tiedostamattomalla tasolla. (Turunen 2016: 162, 166.) Tunteen käsittely voi kuitenkin olla vaikeaa, sillä kateus tuomitaan usein moraalisesti, eikä toisen kadehdintaa ole helppo tunnustaa itselleen tai muille. Jos kademieli herättää voimakasta pettymystä tai arvottomuuden kokemusta, se voi edetessään synnyttää vihaa. Toisaalta, kuten jo mainittua, kateus voi toimia positiivisenakin liikkeellepanevana voimana. (Turunen 2004: 107, 109, 112.)

Häpeä on sosiaalinen tunne, joka kytkeytyy vahvasti kulttuuriin ja vallankäyttöön. Häpeää voi liittyä esimerkiksi tilanteisiin, joissa yksilölle asetettuja aitoja tai kuviteltuja vaatimuksia ei ole onnistuttu täyttämään. Epäonnistuminen **nolottaa**, sillä usein ajatellaan olevan joitakin oikeanlaisia ja täydellisiä toimintatapoja, joihin vertaaminen luo paineita. Häpeän taustalla piilevät paitsi yksilön tarve tulla

hyväksytyksi myös tavoite lujittaa yhteisön omaksumia moraalisia sääntöjä. Häpeä voikin olla positiivista, jos se aiheuttaa painetta muuttaa asioita. Toistuva häpeän kokemus tai häpäisyn kohteeksi joutuminen kuitenkin nujertavat yksilön omanarvontuntoa. Häpeälle on ominaista, että ihmisen voi olla hankala paikantaa, mistä tunne kumpuaa: se voi olla kulttuurisesti omaksuttua tai olla kaikuja omista piintyneistä uskomuksista. (Turunen 2016: 89–93, 96, 98–100.)

Häpeään ja nolostumiseen assosioituu myös **ujostumisen** kokemus. Ujostuminen on kuitenkin useimmin pohjimmiltaan positiivista. Turusen mukaan ujostelu voi liittyä esimerkiksi kainouteen osoittaa kiintymystä (Turunen 2004: 118). Kiintymyksen osoittamiseen liittyy monesti yhteisön omaksumia tapoja ja normeja, joilla voimakasta positiivista kiintymystä pyritään kontrolloimaan. Ujostumiseen voi myös ujuttautua pelkoa siitä, että kiintymyksen kohde reagoikin torjuvasti. (Mp.)

Sosiaalisesti vahvasti värittyneitä tunteita ovat myös halveksunta ja ylpeys. Turusen mukaan **halveksunta** voi liittyä vihan tai pelon kokemukseen (Turunen 2004: 84), joita käsiteltiin luvun aiemmissa kappaleissa. Halveksuntaa voi herättää esimerkiksi kulttuurissa vallitsevien tapojen rikkominen eli toimiminen yleisesti omaksuttua valtajärjestystä vastaan (Turunen 2016: 77–78.) Kari E. Turunen ei käytä lähdeoteoksissa sanaa **ylpeys**, mutta käsittelee useaan otteeseen *itsearvostusta*, jonka voi katsoa rinnastuvan ylpeyteen. Itsearvostus on pyrkimystä pönkittää omien arvojen mukaisia asioita ja edistää siten omaa asemaa muiden silmissä. Tunne ilmeneekin usein läheisessä yhteydessä esimerkiksi kateuden kanssa. (Turunen 2016: 133.)

Nummenmaan tutkimuksissa mainittujen sosiaalisten tunteiden ulkopuolelta mainitsemisen arvoisia tunteita ovat lisäksi katkeruus ja tyhjiys. **Katkeruuden** Turunen määrittelee koostuvan kateudesta ja vihasta. Katkeruuden tunne voi vallata yksilön lukuisista eri syistä, mutta tyypillistä on, että katkeruus kohdistuu ulospäin vallitseviin olosuhteisiin ja voi usein olla peruja myös omista valinnoista. (Turunen 2004: 109.) **Tyhjyyden** tunne liittyy puolestaan yleensä elämässä koettuun muutokseen, jolloin elämän tarkoituksellisuuden kokemus täytyy etsiä uudelleen. Mielekkyyden löytäminen on myös arvojen uudelleenpuntaroimista. Jollei yksilö löydä tasapainoa omien toiveidensa ja todellisten mahdollisuuksien välille, on hän vaarassa masentua, lamaantua ja menettää kosketuksen itselleen merkittävyyksiin arvoihin. Toisaalta mikäli ihminen ei koskaan kohtaa kriisejä, hän ei pääse kehittymään. (Mts. 127–129, 157.)

Pitkittyessään negatiiviset tunteet voivat olla erittäin haitallisia ja aiheuttaa merkittäviä muutoksia mielialaan. Esimerkiksi nykymaailmassa alkukantaiselle ihmiselle vitaali pelkoyliherkkyys on usein

tarpeetonta ja aiheuttaa yksilössä vain epämääräistä, pitkäkestoista **ahdistuneisuutta**. Pelkoyliherkkä ihminen on jatkuvasti virittynyt havaitsemaan mahdollisia uhkia ympäristöstään, ylitulkitsemaan havaintoja muita negatiivisemmin ja näin ylläpitämään kierrettä. Toinen ääripää taas on **masentuneisuus**, joka laskee toimintakykyä. Masentunut ihminen tulkitsee muista poiketen ympäristönsä kielteisiä asioita muita kielteisemmin, mikä voi olla elämässä koetun kriisin seurausta. Vastaavasti kyky vastaanottaa ympäristön myönteisiä asioita heikentyy. Tutkimuksissa on havaittu, että masentunut ihminen on samanaikaisesti sekä muita herkempi kielteiselle tunneinformaatiolle että kyvyttömämpi säätelemään kielteisiä tunnereaktioitaan. (Nummenmaa 2010: 194, 197–198.) Marja Kokkonen mukaan masentuneisuudesta kärsivälle ihmiselle on tyypillistä märehtiä eli toistuvasti pohtia aputensa syitä, seurauksia ja merkityksiä tavoitteenaan mielialan hallinta, mikä tosiasiaassa vain pahentaa ongelmaa (Kokkonen 2010: 54).

Joskus kielteisten tunnereaktioiden pitkittyminen voi laukaista jopa aivojen tasolla havaittavan häiriötilan. Esimerkiksi ahdistuneisuus ja masennus näkyvät kuvantamistutkimuksissa aivojen eri mekanismien yliherkkyytenä tai kyvyttömyytenä toimia tarkoituksenmukaisesti. On kuitenkin esitetty, että tunne-elämän häiriöiden korjaantumista edistävät jo sellaisenaan avoin keskustelu sekä myönteinen sosiaalinen vuorovaikutus. Läheisen kanssa keskustelu voikin helpottaa tunne-elämältään järkkyyneen yksilön elämää ja auttaa tunnereaktioiden alkusyiden analysoinnissa. (Nummenmaa 2010: 199–204.) Voimakkaan tunnepitoisista kokemuksista *kirjoittaminen* voi olla myös toimiva keino asioiden tietoiseen käsittelemiseen ja lopulta hyväksymiseen. Tunteiden sanallistaminen saattaa auttaa hahmottamaan kokemusten merkityksiä, jolloin niistä viriäviä tunteita voi jatkossa hallita paremmin. Liian pian kynään tarttuminen voi kuitenkin vahvistaa kielteisiä tunteita, joten menetelmä sopii paremmin jo pitempään tunne-elämän epätasapainoa poteneelle. (Kokkonen 2010: 61–62.)

Vaikka edellä on käsitelty ja pyritty erittelemään usein negatiivisissa yhteyksissä esiintyviä tunteita, on hyvä huomata, että tunnekokemuksia voi luodata huomattavasti laajemmin kuin varsinaisia neurofysiologisestikin paikallistettavia tunnereaktioita. Erilaisista tunnereaktioista voi erottaa useita hienosyisiä tunnekokemuksia ja niiden yhdistelmiä. (Nummenmaa 2010: 37.) Turusen mukaan tunteet harvoin esiintyvät ylipäätään ihmisen psyykessä puhtaina. Esimerkiksi häpeää herättävässä tilanteessa ihminen voi kokea samanaikaisesti vaikkapa vihaa, pettymystä, katkeruutta ja syyllisyyttä. Häpeä on silti keskeisin tunne, johon muut tunteet liittyvät vaihtelevalla voimakkuudella ja tietoisuudella. (Turunen 2016: 91.)

Tässä tutkimuksessa tarkastelen kirjeissä esiintyvien eri negatiivissävytteisten tunteiden ilmaisuja varoen ottamasta kantaa kirjoittajan todellisiin tuntemuksiin, sillä niitä en kirjeiden välityksellä tietenkään voi tavoittaa. Tunteiden monisyisestä luonteesta johtuen lähestyn myös kirjeaineiston analyysiäni (luku 5) aihepiireittäin, en yksittäinen tunne edellä. Analyysin ohessa tarkastelen silti, mitä tunnetutkimuksessa määriteltyjä negatiivisia tunteita kirjeissä selvästi sanallistetaan. Lisäksi esitän havaintojani siitä, miten sodan ja sitä kautta kirjeenvaihdon pitkittyminen vaikuttavat tunneilmaisujen laatuun – eli onko kirjeiden sisällöissä nähtävissä merkkejä esimerkiksi kirjoittajan ahdistuneisuudesta tai masentuneisuudesta.

2.3 Affektiivinen kieli

Kuten aiemmin todettiin, ovat tunteet ihmisaivojen syviin rakenteisiin juurtuneita, kun taas kieli sijaitsee aivojen evolutiivisesti uudemman kuorikerroksen alueella (ks. luku 2.1). Sen vuoksi tunteiden sanallistaminen koetaan usein vaikeaksi. Suomen kielen sana *tunto* on kuitenkin peräisin suomen vanhimmasta yleisuralilaisesta sanakerrostumasta merkiten ulkoista tai sisäistä ruumiillista aistimusta, henkistä tuntemusta sekä tietoisuutta. Johdettu verbi *tuntea* puolestaan on kognitiiviselta merkitykseltään lähellä verbiä *tietää* sekä esimerkiksi sanoja *tunnistaminen* ja *tuttu*. Nykyisin frekventimpi sanamuoto *tunne* on johdettu verbistä. Latinasta suomen kieleen ovat lisäksi pesiytyneet sanat *affekti* ja *emootio*. Latinankielinen sana *afficere* merkitsee mielenkiihotusta, sana *emovere* puolestaan liikuttamista. Tunteita voi siis ajatella etymologisestikin ihmisiin kohdistuvina vaikutuksina, jotka kiihdyttävät ja liikuttavat mieltä vastakohtana intentionaalisille teoille. (Niiniluoto 1996: 6–7.)

Tunteita voi suomen kielessä ilmaista usealla eri tavalla. Mari Siironen tiivistää eri ilmaisukeinot seuraavasti:

Tunteista voi puhua substantiivein (*ilo, suru, viha, hämmästys*), adjektiivein (*iloinen, surullinen, kateellinen*), verbein (*pelätä, rakastaa, iloita, kyllästyä, harmittaa*) ja paikallissijaisiin olotilanilmauksin (*olla kauhuissaan, suruissaan*), monin idiomein ja fraasein (*ottaa päähän, menettää malttinsa*) ja rakentein (*minun kävi sääliksi*). Samoin tunteista puhutaan usein metaforisesti (*päästää höyryt pihalle*) ja metonyymisesti (*katsoa suu auki, karmia selkäpiitä*). (Siironen 2001: 13.)

Siironen listaus kuvaa niitä kielen eri rakenneosasia, joissa tunnetiloja ja -reaktioita sanallistetaan konkreettisesti osana kielenkäyttöä. Kielen varsinainen affektiivisuus syntyy kuitenkin usein pienemmissä havaittavissa kielen osissa, tietynlaisissa tunnesävyissä, jotka ilmaisevat kielenkäyttäjän

tuntemuksia ja asenteita (Kangasniemi 1997: 13). Tunteiden sanallistaminen ei siis itsessään tee kielenkäytöstä välttämättä affektiivista. Samoin emootioita herättävistä asioista on mahdollista puhua myös ei-affektiivisen kielen kautta esimerkiksi uutislähetyksissä. Affektiivinen kieli ei ole siis välttämättä tunneaiheista, vaan jollain tapaa *tunnepitoista*. (Visapää 2013: 526.)

Iso suomen kielioppi määrittelee affektiivisten ilmausten käytön liittyvän usein vastaanottajalle kohdistettuihin pyyntöihin ja kehotuksiin sekä arkaluontoisten asioiden käsittelyyn. Affektiivisuutta sisältävy luonnollisesti myös hellittelyihin ja kiusoitteluun sekä syytösten esittämiseen. Affektiivisuus voi olla osa myös jonkin asian arviointia. Erityisen affektiivista ainesta ovat kirosanat ja muut päivitetyt. Isossa suomen kieliopissa tähdennetään, ettei affektiivisiä merkityksiä ole tapana lukea kuuluviksi ilmausten kirjaimelliseen merkitykseen eli propositionaaliseen sisältöön. Sen sijaan affektiiviset keinot antavat sisällölle lisämerkityksiä ja implikaatioita. Affektiivisuuden ilmaisu voi olla tilanteisesti osin myös konventionaalistunutta. (VISK § 1707, VISK § 1725.)

Konventiot voivat näkyä vahvoina esimerkiksi affektiivista asennetta ilmaisevissa kiertoilmauksissa. Tällaisten muotojen käyttöön liittyy usein tietynlaisten piilomerkitysten etsiminen, mutta jotkin niistä voivat olla kulttuurisesti sangen vakiintuneita. Kiertoilmaukselle on tunnusomaista, että sen kirjaimellinen merkitys ei johda suoraan tyydyttävään tai edes ymmärrettävään tulkintaan, mutta esiintymiskonteksti tukee lausuman tulkintaa kiertoilmaukseksi (Varis 1998: 248). Esimerkiksi sodissa ei useinkaan sanota ihmisten kuolevan, vaan *kaatuvan*. Kiertoilmauksia käytetään usein joidenkin kulttuuristen tabujen, kuten kuoleman tai seksuaalisuuden, käsittelemiseen sumeasti (mts. 156).

Yksi havainnollisimmista tavoista ilmaista affektiivisuutta on käyttää erilaisia vivahteita sisältäviä synonyymejä (Kangasniemi 1997: 13, 42). Esimerkiksi sana *lapsi* tarkoittaa denotatiivisessa eli viittaavassa merkityksessä ”ihmisen jälkeläistä”, mutta *kersa*, *pirpana*, *lapsukainen*, *natiainen* tai *mukula* sisältävät erilaisia tunnelatauksia ja assosiativisia merkityksiä, vaikka viittaavat kaikki samaan asiaan. Myös tapaan puhutella voi sisältyä viitteitä suhtautumisesta puhuteltavaan (mts. 13). Esimerkiksi erittäin muodollinen puhuttelu läheisten tuttavien kesken voi etäännyttää ja olla viesti vaikkapa suutumuksesta. On kuitenkin hyvä huomioda, että riippuu myös kielenkäyttäjistä, miten affektiivisuutta ilmaiseviin sanavalintoihin suhtautuu ja millaisia tuntemuksia niistä henkilökohtaisesti välittyy (mp). Affektiivinen tapa ilmaista antaaakin signaaleja ihmisten välisten suhteiden laadusta (Varis 1998: 247).

Ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa selkeän affektiivista kielenkäyttöä ovat interjektiot eli huudahdussanat, jotka sijaitsevat kielellisten ja ei-kielelliseksi katsottavien ääntelyiden välimaastossa (VISK § 1709). Tällaisia huudahduksia voivat olla esimerkiksi sanat *hyi* ja *oijoi*. Affektiiviseen kieleen voivat kuulua lisäksi dialogipartikkelin (VISK § 797, VISK § 1044) tyyppiset ilmaukset *no niin* ja *vai niin*, jotka kirjoitetussa muodossa, kuten kirjeissä, luovat illuusiota kasvokkain käydyistä vuoropuhelusta, mutta toisaalta niiden voi katsoa olevan reagoiteja toisen osapuolen kirjeissä esittämiin asioihin.

Affektiivisuus voi näkyä kielessä selkeän vuorovaikutuksellisen tason lisäksi morfologian ja syntaksin tasolla (VISK § 1711). Valma Yli-Vakkuri on tutkinut suomen kielen kieliopillisten muotojen *toissijaista käyttöä*, joka on myös yhteydessä affektiivisesti latautuneeseen kielenkäyttöön. Toissijaisella käytöllä tarkoitetaan nimenmukaisesti, että käyttö poikkeaa jotenkin kieliopillisesti säännönmukaisesta käytöstä (Yli-Vakkuri 1986: 1). Tällöin kielellinen aines kantaa mukanaan interpersoonallisia eli viestijän tunteita ja asenteita välittäviä merkityksiä. Nämä ts. affektiiviset merkitykset ja intenciot korreloivat toissijaisen käytön kanssa. Yli-Vakkurin mukaan tutkija Geoffrey Leech on kutsunutkin kielen affektiivisuutta *loiskategoriaksi*, sillä tunteiden ilmaisu kielellä lainaa monesti ainesta useista eri merkityskategorioista. (Mts. 3–4.)

Esimerkkinä kieliopillisen muodon toissijaisesta käytöstä mainittakoon Yli-Vakkurin erittelemät odotuksenvastaiset nominin yksiköt ja monikot (Yli-Vakkuri 1986: 61–62, 71–73). Esimerkiksi uuden auton ostaja voi kehua tuttavilleen menopelissä nyt olevan *kattoikkunat* ja *turboahdit*. Yli-Vakkuri kutsuu nominin odotuksenvastaista käyttöä *paljoksunnan* ilmaisemiseksi, mikä sananmukaisesti luo kerskailun tai ivailun tai toisaalta ihailun ja kunnioituksen tuntua (mts. 77). Jotkin muodot ovat kuitenkin tosiasiaa varsin yleisessä käytössä, vaikka ne saattavat kieliopin näkökulmasta vaikuttaa poikkeavilta (mp).

Ison suomen kieliopin mukaan eräs tyypillinen tapa ilmaista affektiivisuutta syntaktisesti on käyttää eksklamatiivi- eli huudahduslauseita, joilla ei kuitenkaan ole vain yhtä tiettyä rakennetta, vaan erilaisia kiteytyneitä variantteja (VISK § 1710, VISK § 1712). Tällaisia variantteja voivat olla esimerkiksi *Mikä sää!* ja *Että ottaa päähän*. Syntaksin tasolla affektiivisuutta lisääviä ominaisuuksia ovat lisäksi erilaiset sävypartikkelit, kuten *kyllä(pä)*, *jo(han)* ja *aina* (VISK § 1717, VISK § 821). Affektiivisuutta ilmaisuun voi syntyä myös itsenäisten lausekkeiden käytöstä, kuten *Ihanko totta!* tai *Mitä ihmettä?* (VISK § 1729). Valma Yli-Vakkuri toteaa teoksensa kokoavassa katsauksessa, että affektiivisessa

kielenkäytössä myös lauseiden syntaktinen kehys on usein toissijaisessa funktiossa (Yli-Vakkuri 1986: 300–301). Lause voi toimia esimerkiksi luontaisen puhefunktion vastaisesti: kysymyslause saattaakin olla käsky ja väitelause kysymys (mts. 302).

Teoriaan peilaten voidaan siis tehdä hypoteesi, että vaimon aviomiehelleen osoittamissa kirjeissä negatiivissävytteisten tunteiden sanoiksi pukeminen on luonteeltaan usein affektiivista. Affektiivisuus voi näkyä niin vuorovaikutuksellisissa ilmauksissa kuin sanavalintojen, syntaksin ja jopa morfologian tasoilla. Ilmaisut välittävät viestiä tietynlaisesta asennoitumisesta käsillä olevaan asiaan ja antavat ulkopuoliselle tulkitsijalle vinkkejä osapuolten välisen suhteen laadusta. Affektiivisesti latautuneen kielen käytön avulla voikin rakentaa ja ylläpitää sosiaalisia suhteita. Edellisen artikkelini tulosten perusteella pariskunta keskusteleo kirjeissään asioista hyvin suorasukaisesti, joten suhde lienee ollut vaikeidenkin teemojen käsittelyyn riittävän vankalla pohjalla (Pajunen 2017: 92). Ajan kulttuurissa mieltä painavien asioiden käsittely puhumalla ei ollut silti mitenkään tavallista (Kivimäki 2016a: 9), mikä asettaa aineistoni erityislaatuiseen valoon. Toisaalta sota-ajan kirjeissä on saatettu kirjoittaa poikkeustilan hermistämänä myös väkeviä tunteita (Hagelstam & Taskinen 2015: 45, 55), mutta kotirintaman kirjeissä sävyn on odotettu olevan nimenomaan positiivinen.

Sota-ajan kirjeiden analyysissä ja päätelmissä on hyvä ottaa huomioon affektiivisuuden monitahoisesta luonteesta johtuvat erilaiset tulkinnat. Jokainen lukee ja tulkitsee tekstiä aina omasta kokemusmaailmastaan käsin. Käsittelemäni kokoelman SAK 263 kirjeiden affektiivisuus juontuu paitsi vuorovaikutuksen osapuolten läheisyydestä, toisaalta avioliiton vaikeuksista, yhteiskunnallisesti poikkeuksellisesta elämäntilanteesta kuin historiallisesti merkittävästä ajanjaksosta, jonka päättymisestä tulee vuonna 2019 kuluneeksi 74 vuotta. Lisäksi tässä tutkimuksessa pohjaan kaikki tulkintani ja päätelmäni ainoastaan vuorovaikutussuhteen toisen osapuolen kirjeisiin. Näin ollen tulkintaan sisältyy tiettyjä epävarmuuksia. Toisaalta eksaktin historiallisen tiedon sijaan kirjetutkimuksessa mielenkiinto onkin kirjeiden välittämässä kokemuksellisuudessa sekä kielen avulla rakennetun ja vastaanottajan kanssa jaetun todellisuuden kuvauksissa: kirjeet ovat autenttisia tekstejä, jotka on kirjoitettu juuri tuona aikana aivan sodan jaloissa – eivät jälkiviisaita muisteloita tai julkisia, tarkkaan puntaroituja kannanottoja vuosikymmeniä myöhemmin (Taskinen 2015: 29).

Tulkinnan perustan rakentavat kirjeiden kokonaisuudesta punomani konteksti ja käsitys osapuolten välisestä suhteesta sekä perheen sodanaikaisista vaiheista. Äitiyteen liittyvien negatiivisten tunteiden ilmaisuja pohtiessani tukeudun sanojen semantiikkaan, mutta kielen affektiivisen värityneisyyden

vuoksi on huomioon otettava tiettyjä tulkinnan rajoitteita. Ensinnäkään en tunne kirjeiden kirjoittajan kielellistä tai koulutuksellista taustaa, joten en voi esittää siitä kuin aineiston perusteella tekemiäni arvioita. Toisekseen ajat ovat tänä tulkintahetkenä toiset kuin 1940-luvulla, joten myös kielessä ja sen merkityksissä on voinut tapahtua ajan saatossa muutoksia. Lopulta kolmanneksi kirjeet eivät ole kliinistä todistusaineistoa kirjoittajan todellisista tunteista: ilmaistuja tunteita on saatettu liioitella tai vähätellä – jopa keksiä – eikä tekstien laatija ole välttämättä ajatellut aktiivisesti, seisooko todella kirjoittamansa takana esimerkiksi väsymyksestä tai kiireestä johtuen. Mielekkään analyysin kannalta onkin perustelluinta, että tukeudun pääasiallisesti lingvistisiin havaintoihin ilmaistusta affektiivisuudesta, joskin ulotan tulkintaani ja päätelmiäni myös kielen ulkopuolelle luottaen siihen, että kirjeissä ilmaistu on vähintään kaikua todellisuudesta.

3 ÄITIYDEN MYYTIT JA REAALISTUMAT

Tässä luvussa käsittelen sodanaikaisia käsityksiä äitiydestä sekä naisen paikasta yhteiskunnassa (luku 3.1). Käsittelen myös äitiydestä ja äitiyteen liittyvistä negatiivisista tuntemuksista tehtyä tutkimusta, jonka pohjalta peilaan myöhemmin analysoitavaa kirjeaineistoa (luku 3.2).

3.1 Sota-ajan äiti-ihanteet ja arki kotirintamalla

Naisten asemaa tutkineen Pia Olssonin mukaan toisen maailmansodan syttyessä naiset nähtiin viattomina uhreina, joilla ei ollut osaa eikä arpaa konfliktien kärjistymiseen tai sodankäynnin julmuuksiin. Naisen tehtävä oli luoda ja suojella elämää, uhrautua ja hoivata. Tämä sitkeästi elänyt *naismyytti* sai pontta myös silloisessa sota-ajan retoriikassa, joka korosti naisen roolia kansakunnan sydämenä ja moraalien valvojana. Rooli tarkoitti käytännössä yleensä äitiyttä ja uskollisena vaimona olemista miesten hallitsemassa maailmassa. (Olsson 2005: 11, 22.)

Kansallisajattelussa sukupuoliroolien merkitys on perinteisesti ollut hyvin vahva. Nainen on määritelty yleisimmin suhteessa mieheen ja perherakenteisiin – eli ihannetapauksessa äitinä. Suomalaiseen äitikuvaan on tavattu liittää usein myös ahkera työnteko, sitkeys sekä isänmaallisuus. Naisten yhteiskunnallinen vaikutusvalta nousi erityisellä tavalla esiin Suomen sotien aikana, jolloin äiti nähtiin yhtenäisyyden luoja ja yleisen siveellisyyden kantavana voimana. Äidin rooliin yhdistyi myös suru ja uhrautuminen: omien poikien sotaan ja jopa mahdolliseen kuolemaan lähettäminen. Kun näitä ihanteita kuulutettiin esimerkiksi ajan lehdistössä, pyrittiin saamaan aikaiseksi naisille sodan aikana samankaltainen kollektiivinen yhtenä rintamana seisomisen kokemus kuin miehille sotarintamalla. Kokemusten yhteisyydellä ajateltiin olevan myönteistä vaikutusta koko kansakunnan vakaudelle. (Olsson 2005: 58, 65–69, 72, 112.)

Kun sodan alkaessa osa miehistä siirtyi taistelurintamille, siirtyi vastuu yhteiskunnan rattaiden pyörittämisestä enenevässä määrin naisille. Syntyi kotirintama, naisten toiminnallinen kenttä, joka oli erillinen miehisen aseellisen toiminnan alueesta. Vaikka linjat eivät todellisuudessa olleet täysin erillään, piti kielellinen eronteko yllä totunnaisia sukupuolirajoja. Sodan aikana naiset tarttuivat tosin myös sellaisiin toimiin, jotka perinteisesti nähtiin vain miehille sopiviksi. Työ kotirintamalla saattoi olla palkkatyötä tehtaalla, vapaaehtoistyötä maanpuolustuksessa, maataloustyötä joko omalla tilalla tai työvelvollisena tai työtä äitinä – ja kaikkein useimmin jonkinlaisia yhdistelmiä näistä. Sota-aikana

naisten työt olivat kuitenkin yleensä avustavia ja tilapäisiä. Myös työstä saatava palkka saattoi monella alalla olla alhaisempi vain tekijän sukupuolen perusteella, vaikkei tehtävänkuivissa olisikaan ollut juuri eroa suhteessa miehiin. (Olsson 2005: 85; Olsson 2018: 151.)

Arkea kotirintamalla varjosti elintarvikkeiden puute sekä korttisäännöstely. Säännöstelyn tarkoituksena oli varmistaa, että kaikesta vähästäkin riittäisi jokaiselle. Käytännössä jakolinja maaseudun ja kaupunkiväestön välillä kuitenkin voimistui, sillä ruoan tuottajat olivat velvollisia luovuttamaan valtiolle vain ylijäämän omista tarpeistaan, mitä käytännössä ei valvottu kovinkaan täsmällisesti. Siispä maaseudulla elintarvikkeista ei ollut juuri pulaa, ja monet kaupungissa asuvat sukulaiset havittelivatkin pääsyä maalle leveämmän leivän ääreen. (Kivimäki 2016b: 77–78.) Lisäksi isoja asutuskeskuksia ja kaupunkeja uhkasivat vihollisten pommitukset (Laurent 2018: 63).

Jatkuvan niukkuuden ja kuoleman läheisyyden ohella sota-aikana voimistui toisaalta vahva eroottinen lataus. Kun nuoret – ja vähän vanhemmatkin – miehet ja naiset olivat omilla rintamillaan, olivat harvat kohtaamiset sitäkin kiihkeämpiä. (Kivimäki 2016b: 94.) Sosiologian dosentti Sari Näreen mukaan sukupuolimoraali muuttui sota-aikana muutoinkin aiempaa sallivammaksi (Näre 2016: 25). Sodan melskeissä oli kotirintamalla mahdollisuus täysin sattumanvaraisiin kohtaamisiin ja hetkittäiseen huumaan vieraiden varareserviläisten, saksalaisten sotilaiden ja neuvostoliittolaisten sotavankien kanssa. Rintamamiesten tilaisuudet naisten kohtaamiseen olivat rajallisia, mutta suhteita tiedetään olleen niin sotilaskotisisariin, lottiin, Itä-Karjalan naisiin kuin matkoilla tavattuihin tuntemattomiin. Miesten keskinäisissä jutuissa korostui seikkailuilla – joskus kuvitelluilla sellaisilla – rehvastelu enemmän kuin naisilla. (Mts. 13–14, 48, 52.)

Siveyssääntöjen rikkominen oli kuitenkin ristiriidassa julkisessa retoriikassa tiukentuneen moraalin kanssa. Kuten mainittua, kotirintaman naisia ja etenkin äitejä pidettiin koko kansakunnan siveellisyyden vartijoina. Naisille säilytettiinkin ristiriitaisia odotuksia monelta eri taholta: toisaalta heidän odotettiin olevan kunnollisia, uskollisia ja puhtaudessaan sotien uhreja kunnioittavia, mutta toisaalta seksuaalisesti aktiivisia ja halukkaita miesten saapuessa rintamalomille (Kivimäki 2016b: 96–97). Mielenkiintoista on, ettei miehiin silti kohdistunut vastaavanlaisia vaatimuksia, vaan miesten seikkailunhalu nähtiin tervehenkisenä irrotteluna rintamalla kärsimisen jälkeen. Liiallista ilakointia ja päihteidenkäyttöä toisaalta paheksuttiin. (Mts.)

Vaikka sodan poikkeusoloissa naiset saivat uusia vapauksia ja kurottivat uusille urille, sodan päättymisen jälkeen moni nainen löysi itsensä jälleen kotoa. Sodanjälkeinen ilmapiiri oli perhekeskeinen ja

syntyvyyttä pyrittiin lisäämään. Monilapsisia perheitä tuettiin myös lainsäädännöllä. (Olsson 2005: 34, 69.) Sosiaalitieteiden tutkija Marjo Kurosen mukaan käsitykset äitiydestä ja kodinhoidosta naisen ainoina oikeina tehtävinä jopa korostuivat entisestään 1950-luvulla, kun kansakunta kärsi huolta uuden väestön riittämisestä sodan tappioiden jälkeen. Naisen työ oli omistautua kodille, lapsille sekä miehelle. Jonkinlainen peruuttamaton murros oli kuitenkin tapahtunut. 1960-luvulle tultaessa työssäkäyvää äitiä ei enää yritetty vastustaa, vaikkei suhtautuminen kovin myönteistä ollutkaan. Naisten työpanosta ryhdyttiin kuitenkin arvostamaan ja perheitä koskevat ihanteet muuttuivat vähitellen tasa-arvoisemmiksi. (Kuronen 1989: 66, 72–74.) Sodalla ja siitä seuranneella yhteiskunnallisella muutoksella oli siis kaiken kaikkiaan positiivisia vaikutuksia naisten käsityksiin omasta yhteiskunnallisesta asemastaan. Myös sukupuolten välinen työnjako muuttui häilyvämmäksi. (Olsson 2018: 160–161, 167, 183.)

3.2 Näkökulmia äitiyden negatiivisuuksiin

Äitiyttä on ilmiönä tutkittu useilla eri tieteenaloilla psykologiasta ja sosiaalitieteistä kasvatustieteisiin (ks. esim. Tarkka 1996: 1). Äitiys ilmiönä onkin mielenkiintoinen, sillä se on luonteeltaan vuorovaikutteista. Biologisesti katsoen suhde äidin ja lapsen välillä on suoraviivainen, mutta käsityksiin siitä, mitä äitiys oikeastaan *on*, vaikuttavat psykologian tutkija ja professori Rudolph Schafferin mukaan lisäksi yksilölliset persoonan ominaisuudet sekä ympäröivä yhteisö. (Schaffer 1979: 9–10.) Naistutkimuksen piirissä äitiys on perinteisesti jakanut vahvasti mielipiteitä: vuoroin äitiyttä on ylistetty ja vuoroin äidin rooli on nähty naista alistavana. Tutkimuksen kannalta äitiyttä on usein mielekkäintä tarkastella nimenomaan *yhteiskunnallisena* ilmiönä, vaikka äitiydellä toki on luonnon järjestämä perustansa. (Kuronen 1989: 3, 6, 12.)

Valtiotieteiden tohtori Kristiina Bergin mukaan yhteiskunnan näkökulmasta äitiys on instituutio, joka säätelee ja määrittelee naisen asemaa sekä asettaa äitiydelle normeja, odotuksia ja vaatimuksia. Instituutio käsittää kaikki naiset ja luo heille merkityksiä riippumatta siitä, onko heillä lainkaan biologisia lapsia. Myös lapsen oikeanlaiselle hoidolle ja kasvatukselle on asetettu yhteiskunnassa tietynlaiset yleisesti hyväksytyt raamit. Äitiys ilmiönä on Bergin mukaan *ambivalenttia* eli tiettyjen ristiriitojen värittämää, joten oikeanlaista äitiyttä on usein hahmoteltu ääripäiden kautta: ylihuolehtiva äiti kaventaa liikaa lapsen omaa tahtoa ja luovuutta, mutta vastaavasti alihuolehtiva äiti on lasta kohtaan välinpitämätön. Hyvä äiti kykenee olemaan tasapainossa näiden kahden välillä. (Berg 2008: 20, 70, 149.) Merkillepantavaa on, että lapsen etu on nähty äidin hyvinvointia tärkeämpänä. Äidiksi tuleminen

puolestaan käsitetään yleisesti ottaen positiivisena kokemuksena naisen elämässä. On kuitenkin hyvä muistaa, että naisen oma yksilöllinen kokemus on erillinen suhteessa yhteiskunnallisiin muotteihin ja ideaaleihin: kaikki lapset eivät ole erityisen toivottuja, ja hartaasti odotettu lapsikin voi herättää äidissä negatiivisia tunteita. (Kuronen 1989: 24–25.)

Koska yhteiskunnallinen paine naisille on ollut perinteisesti vahvasti äitiyteen ohjaavaa, on luonnolliseksi katsotusta järjestyksestä pois pyrkiminen nähty *naisen osan kieltämisenä*. Erityisen voimallisesti paheksuva sävy korostui sodanjälkeisessä julkisessa keskustelussa, kun kysymys äitiyden ja sotavuosina aloitetun työssäkäynnin yhdistämisestä tuli monille ajankohtaiseksi (ks. luku 3.1). Naisen elinpiirissä yksityistä sfääriä eli kotia pidettiin jyrkästi vastakkaisena suhteessa julkiseen sfääriin eli useimmiten palkkatyöhön. Äidin työssäkäynnin ajateltiin olevan vahingollista lapsille ja perheelle, eikä naisen omilla toiveilla nähty olevan asiassa suurta merkitystä. Joissakin ajan asiantuntijaoppaissa kehoitettiin äitejä luopumaan omista tavoitteistaan jopa *iloiten*, sillä naisen tyytymättömyyden osoitukset voisivat vaikuttaa negatiivisesti lapseen. Äidin velvollisuus oli pitää huoli perheestä myös erilaisissa ongelmatilanteissa: esimerkiksi avioerotilanteessa tai miehen hukuttaessa murheita alkoholiin, nähtiin äidin tehtäväksi kantaa vastuu lapsista. (Kuronen 1989: 73, 86–87.) Yhteiskuntatieteiden tohtori Jaana Vuoren mukaan siinä missä isän vastuu on perinteisesti ollut perheen toimeentulon hankkiminen, kasautuu äidin harteille usein lähes kaikki muu ja etenkin jälkikasvusta huolehtiminen (Vuori 2003: 44, 51).

Vaikka äitiys instituutiona on nähty erillisenä kunkin äidin henkilökohtaisista kokemuksista, ovat ne toisissaan kytköksissä. Monet äitien kokemat ongelmat ovatkin peräisin koetuista ristiriidoista instituution ja henkilökohtaisen äitiyden välillä. Sosiaalisessa vuorovaikutuksessa syntyneet ja hyvää tarkoittavat, mutta voimakasta vaikutusvaltaa sisältävät opastukset oikeanlaiseen äitiyteen vetoavat tavallisesti kulttuuriseen tietoon, mitä Kristiina Bergin mukaan filosofi Michel Foucault on nimittänyt *biovallaksi*. Biovallan käyttö rakentuu yksilöiden toiminnassa lopulta yhteiskunnalliseksi *normiksi*. Näiden normien rikkominen, vajavainen toteuttaminen tai täyttämättä jättäminen aiheuttavat äidille riskin tulla sosiaalisesti leimatuksi. Esimerkiksi Suomessa sotaa edeltäneenä aikana kodin aineelliset puutteet ja heikko hygienia symboloivat riittämätöntä äitiyttä. Riittämättömyyden taustalla saattoivat olla – ja voivat olla nykyäänkin – esimerkiksi henkilökohtaiset mielenterveyteen tai päihteidenkäyttöön liittyvät ongelmat, ihmissuhteisiin liittyvät huolet, taloudellinen ja yhteiskunnallinen epävakaus sekä liian sitova ja jakamaton hoitovastuu. (Berg 2008: 20, 23–25, 29, 41.) Lisäksi köyhyys, huonot

asuinolot, aliravitsemus ja heikko terveys voivat altistaa äidin ahdistuneisuudelle ja sitä kautta heikentyneelle kyvyille hoitaa lapsia riittävän hyvin (Schaffer 1979: 116).

Yhteiskunnallisiin rakenteisiin kietoutuu myös äitiyteen liittyvien ongelmien käsittely. Bergin mukaan esimerkiksi äidin negatiiviset tunteet lasta kohtaan on tyypillisesti tulkittu yksinomaan äidin *omista* ongelmista kumpuaviksi, eikä edellä mainittujen sosiaalisten tekijöiden ja laajempien rakenteiden vaikutusta ole tunnustettu (Berg 2008: 72). Etenkin äidiksi tulemiseen ja uuteen rooliin asettumiseen on kautta aikain liittynyt epävarmuuksia, eikä vähiten siksi, että raskaus ja synnytys ovat olleet äidille ja lapselle fyysisestikin vaarallisia. Terveystieteiden tohtori Marja-Terttu Tarkan mukaan negatiivinen synnytyskokemus heikentää tutkitusti naisen luottamusta itseensä äitinä, millä voi olla vaikutusta myös äiti-lapsi-suhteen myöhempisiin vaiheisiin (Tarkka 1996: 6).

Lisäksi parisuhteeseen liittyvä epätasa-arvo voi herättää negatiivisia tunteita, jollei lasten hoitoon osallistumista pidetä yhtäläisesti myös miehen velvollisuutena, vaan isän rooli jää taustalla kannustajan tasolle. 1940–1950-luvuilla miehen rooli vain perheenelättäjänä pakottikin monet naiset tekemään itsestään korvaamattomia perheen käytännön arjessa. Helymätön äitiyden normeihin vastaminen, tiivis lapsista huolehtiminen ja kodin moitteeton ylläpitäminen saattavat altistaa äidin kuitenkin sosiaalisille ongelmille: eristyneisyydelle, yksinäisyyden kokemukselle ja aikuiskontaktien puutteelle. (Berg 2008: 82, 100, 112.) Sosiaalinen tuki onkin tärkeää muutosten keskellä stressaavassa elämäntilanteessa: läheisiltä saatava tuki vaikuttaa jopa terveyden kokemukseen (Tarkka 1996: 11, 14–15).

Joillekin naisille äitiys on kuitenkin jo itsessään asia, johon he eivät koe soveltuvansa tai johon heillä ei ole halua. Lasten saantia saatetaan myös *katua*, mutta siitä puhuminen on vielä nykyäänkin yleisessä keskustelussa ja mediassa merkittävä tabu³. Negatiivisiksi luokiteltavat tunteet kytkeytyvätkin yhteiskunnallisen keskustelun tasolla yleensä vain lasten aiheuttamaan väsymykseen ja uupumukseen. Tietynlainen uupumus onkin uudella vuosituhanella ollut jopa muodikasta: äideillä on *oikeus* olla väsyneitä. Toisaalta väsymyksen varjolla voi kasvonsa säilyttäen selittää myös muita epä-äidilliseksi yleensä katsottuja tunteita, kuten ärsyyntymistä, vihaa ja kiukkua. Jos väsymys pitkittyy

³ Julkista keskustelunavausta aiheesta on tehnyt esimerkiksi toimittaja Pauliina Jokinen *Helsingin Sanomien* artikkelissa ”Koen elämäni menneen hukkaan – Lasten saamista katuvat naiset piilottavat ajatuksensa jopa puolisoiltaan” (14.2.2019). Artikkelissa esitellään lastensaantia katuvista naisista tehtyä tutkimusta, joka julkaistaan kesällä 2019 *Sosiologia*-lehdessä. Tutkimuksen ovat laatineet Jyväskylän yliopiston tutkijatohtori Armi Mustosmäki ja projektitutkija Tiina Sihto.

masennukseksi, voi kovia vaatimuksia itselleen asettanut äiti kuitenkin kokea tilanteestaan häpeää. (Berg 2008: 105, 107.)

Omanlaisensa tabu on ollut myös lapsen käytös äitiään kohtaan. Mikäli lapsen on vaikea osoittaa sopeutumista ja pyrkimystä yhteistyöhön, voi vanhempi kokea turhautumista ja aggressiota. Vanhemmalta vaaditaankin emotionaalista kypsyyttä välttää käsiksi käymistä. Paras suoja niin äidille kuin lapsellekin on se, että äitiys on ollut yksilön oman valinnan tulos. (Schaffer 1979: 71, 86, 114, 125.) Lapsen toiminnasta sinänsä riippumaton alttius sairastelulle voi myös heikentää äiti-lapsi-vuorovaikutusta, sillä äiti saattaa kokea herkemmin pettymyksiä, kun ei pystykään vastaamaan lapsensa tarpeisiin ponnisteluistaan huolimatta (Tarkka 1996: 8, 119).

Schafferin mukaan äidinrakkauden kokeminen edistää niin positiivisten kuin negatiivisten tunteiden voimistumista. Esimerkiksi viha ei ole kaukana rakkaudesta, eikä omistautuneinkaan äiti voi välttää ajoittaista kiukkua lapsen toimintaa kohtaan. (Schaffer 1979: 106–108.) Psykoanalyytikko Elina Reenkola on esittänyt, että aggressiot eivät kuitenkaan ole yksinomaan negatiivisia ja vältettäviä, vaan niillä on omat tarkoituksensa. Aggressioiden estyneisyys saattaa tehdä naisesta uhrin, ja sisänpäin kääntyessään aggressiot voivat aiheuttaa masentuneisuutta ja itsensä ruoskintaa. Aggressio voi-kin olla tuhoavuuden sijaan rakentava voima, joka Reenkolan mukaan auttaa itselle asetettujen rajojen määrittelyssä ja puolustamisessa. Tietynlaista aggressiota tarvitaan esimerkiksi jo vauvan erkaantumiseen äidistään kasvun myötä, mutta se mahdollistaa lopulta oman itsen toteuttamisen ja luovuuden löytämisen. Vanhemman aggressioiden tehtävä on puolestaan asettaa lapselle rajoja ja kasvattaa tätä sietämään pettymyksiä. (Reenkola 2012: 9, 17–21, 32.) Kristiina Berg peräänkuuluttaa äitiyden aggressioiden ja negatiivisten tunteiden avointa käsittelyä kulttuurin sisällä, jotta äidit eivät suotta patoaisi yksilöllisiksi kokemiaan – mutta todellisuudessa varsin kollektiivisia – syyllisyyden ja häpeän tunteita (Berg 2008: 111).

4 TUTKIMUSMETODI JA AINEISTO

Tässä luvussa käsittelen tutkimusaineistoni kirjeiden analysoinnissa käyttämäni lingvististä metodologiaa ja kirjetutkimuksen erityispiirteitä (luku 4.1) sekä aineiston rajauksessa tehtyjä valintoja (luku 4.2). Jälkimmäisessä luvussa valotan lisäksi kirjeistä selvittämiäni tietoja pariskunnan elämästä ja toimista sotien aikana, jotta analyysiluvussa käsiteltävät asiat aukeavat lukijalle paremmin. Pohdin myös autenttisen aineiston käsittelyyn liittyviä tutkimuseettisiä näkökulmia.

4.1 Diskurssianalyysin lähtökohdat ja soveltaminen kirjetutkimukseen

Käsittelen aineistoni kirjeitä tukeutuen kielentutkimuksen alalla esitettyyn sosiolingvistiseen käsitykseen siitä, että sosiaalista todellisuutta on mahdollista tarkastella lingvistiikan keinoin (ks. esim. Nuolijärvi 2000: 13). Perustan kirjeistä tekemäni päätelmät siis siihen oletukseen, että kielellisten ilmausten analysoinnin kautta voi kerryttää tosiasiallista tietoa kirjeiden kirjoittamishetkellä vallinneesta todellisuudesta – ja tässä tapauksessa myös kirjeiden kirjoittajan ilmaisemista tunnetiloista äitiyttä kohtaan.

Aineiston käsittelyssä käytän apunani *diskurssianalyysiä*. Kielitieteellinen diskurssianalyysi on laajalta merkitykseltään kielenkäytön, kirjoitettujen tekstien, keskustelujen ja viestintätapahtumien tutkimusta. Diskurssi on käsitteenä monitahoinen. Formalistisesti määritellen diskurssi on lausetta laajempi kielellinen kokonaisuus, joka voi olla kirjoitettua kieltä tai puhetta. (Luukka 2000: 133–134, 143.) Diskurssin voi kuitenkin käsittää myös *tapana*, miten kulloinkin kyseessä olevasta puheenaiheesta puhutaan (Hiidenmaa 2000: 169).

Diskurssianalyysistä kattavan, näkökulmaltaan lingvistisen teoksen *Kurssi kohti diskurssia* (2009) kirjoittaneet Sari Pietikäinen ja Anne Mäntynen erottavat diskurssille kuitenkin myös useita muita merkityksiä. Diskurssilla voidaan viitata edellisten lisäksi itse tekstiaineistoon, merkityssuhteiden järjestelmään, tiettyyn vakiintuneeseen merkityksellistämisen tapaan, kielenkäyttöön kulloisessakin kontekstissa tai ymmärrykseen todellisuudesta. He erottavat diskurssin käsitteen myös kahteen eri tarkoitteeseen: diskurssi voi tarkoittaa mitä tahansa kielenkäyttöä missä tahansa sosiaalisessa toiminnassa tai historiallisesti vakiintunutta tapaa kuvata tiettyjä asioita tietystä näkökulmasta tietyllä tavalla. Ensin mainittu painottuu siis kielenkäytön lingvistiseen *mikrotasoon*, jälkimmäinen puolestaan kulttuuriseen *makrotasoon*. Käytännössä diskurssianalyysiä tehdään monella eri tasolla mikrotasolta

makrotasolle ja niiden liukuvissa välimaastoissa. (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 18–23, 27, 36.) Omassa analyysissäni sovellan diskurssin käsitettä samoin kahtalaisessa merkityksessä: toisaalta diskurssit ovat konkreettisia mikrotason kielellisiä valintoja, toisaalta diskurssien makrotaso ilmentää yhteyttä laajempiin yhteiskunnallisiin käytänteisiin. Näin ollen tässä tutkimuksessa otetaan kielen piirteiden ohella huomioon myös kirjeiden välittämä ajankuva 1940-luvun Suomesta sekä sodanai- kainen sosiokulttuurinen konteksti.

Diskurssintutkimuksen funktionaalisessa lähestymistavassa kieltä pidetään sosiaalisena ilmiönä ja so- siaalisen vuorovaikutuksen välineenä. Suuntauksista tunnetuin lienee M. A. K. Hallidayn systeemis- funktionaalinen teoria, jossa korostetaan kielen kontekstisidonnaisuutta: kieli rakentaa kulloinkin eri- laisia *merkityksiä* eli kieltä ei voi irrottaa käyttöyhteydestään (ks. esim. Halliday 1994: xiii). Sanojen ja ilmausten merkitys syntyy siis vuorovaikutustilanteissa erilaisten yhteisöjen ja yksilöiden kielen- käytössä. Tällöin kielen luonteeseen kuuluu myös tietynlainen monitulkintaisuus. Kielenkäytön vari- aatioon vaikuttavat tilanne- ja asiayhteys, osapuolten väliset suhteet sekä kielen merkitys senhetki- sessä tilanteessa. Diskurssin funktionaalisen tarkastelun on siis oltava *aineistolähtöistä* (Luukka 2000: 135, 137–142.) eli tässä tutkimuksessa kirjeet ovat kielen esiintymiskonteksti. Yksi lausahdus tai teksti toimii samanaikaisesti kolmella eri tasolla: viestinnän välineenä, representaationa eli ku- vauksena maailmasta sekä sosiaalisten suhteiden ja identiteettien luoja (Pietikäinen ym. 2009: 68).

Minna-Riitta Luukan mukaan funktionaalisen näkökulman mukaisen diskurssintutkimuksen suun- tauksia ovat interaktionaalinen sekä konstruktionistinen suuntaus. Interaktionaalinen näkökulma kes- kittyy nimenmukaisesti interaktioihin eli vuorovaikutustilanteisiin ja erityisesti yksittäisten tilantei- den etenemisen tarkkaan tarkasteluun. Kielenkäyttö on aktiivista toimintaa, jossa niin kielen tuottaja kuin vastaanottajakin ovat keskeisessä roolissa, ja kukin vuorovaikutustilanne on ainutkertainen. Myös *tekstin* merkitys syntyy vasta keskinäisen neuvottelun tuloksena dialogisesti. Tällöin kirjoitta- jan tavoitteena on ”luoda yhteistä taustaa lukijan kanssa, liittää esittämänsä ideat tutuiksi oletettuihin asioihin, eksplikoida asenteitaan esittämiinsä faktoihin ja osoittaa tekstin ideakokonaisuuksien rajoja ja näin pilkkoa teksti helposti sulatettaviin osiin”. (Luukka 2000: 144, 148–149.) Esimerkiksi kirje- tutkimuksessa voidaan siis ajatella, että kirjeen kirjoittajalla on suhteessa oletettuun vastaanottajaan tämänkaltainen sopimus.

Konstruktionistinen näkökulma suuntaa puolestaan fokuksen kielenkäytön konteksteihin laajemmin sosiaalisissa yhteisöissä. Konstruktionistinen suuntaus kumpuaa siitä oletuksesta, että yhteisö sekä

sen arvot, normit ja käytänteet vaikuttavat olennaisesti yksilöiden kielenkäyttöön. Keskustelunaiheet ja niistä puhumisen tavat puolestaan muokkaavat ja jäsentävät yhteisöjä. (Luukka 2000: 151–153.) Kirjetutkimukseen peilaten konstruktionistinen lähestymistapa voi siis auttaa hahmottamaan, millaisia mahdollisia sosiaalisia vaikuttimia kirjeiden kielellisissä ilmauksissa saattaa olla. Esimerkiksi kotirintamalla olleet vaimot ja äidit ovat saattaneet keskinäisessä kanssakäymisessään muodostaa omanlaisiaan tiiviitä yhteisöjä, joiden kielenkäytön tapa on muovautunut tietynlaiseksi, ja vastaavasti miehen ja vaimon välinen kommunikaatio voi olla laajemmin yhteisön mallin kautta opittua.

Tilannekonteksti – eli missä yhteydessä kieltä käytetään (Pietikäinen ym. 2009: 31) – on tässä tutkimuksessa kirjoitetussa muodossa ilmaistu kirjemuotoinen vuorovaikutus kahden, toisistaan satojen kilometrien päässä olevan puolison välillä. Vuorovaikutuksen roolijako (mts. 33) on avioparina siis vakiintunut, joskin tarkastelen ainoastaan toisen osapuolen eli vaimon viestintää. Inkerin roolit ovat kuitenkin moninaiset: aviomiehelleen kirjoittaessaan hän näyttäytyy oletetusti ensisijaisesti vaimona, mutta toisinaan rooli äitinä korostuu. Tutkimuksen näkökulmasta olen kiinnostunut erityisesti niistä diskursseista, joissa Inkerin identiteetti parin yhteisten lasten äitinä on vaimon roolia keskeisempi. Diskurssitutkimukseen kietoutuukin lisäksi erilaisten identiteettien tutkimus: äidin identiteetti rakentuu paitsi omassa subjektiivisessa kokemuksessa myös suhteessa yhteiskunnallisiin ja kulttuuriin konteksteihin, mikä näkyy monitahoisissa kielenkäytön tavoissa (mts. 64).

Tilannekontekstin yhteydessä on hyvä ottaa huomioon kirjeenvaihdon dynaaminen luonne: kirjeitä kirjoitettiin ja lähetettiin usein nopeasti kirjeen vastaanottamisen jälkeen tai toisaalta joskus kauankin aikaa kirjeen saapumisesta tai jopa ennen sitä. Sodanajan kenttäposti kulki kiivaimpien yhteenottojen aikana epätasaisesti (Kivimäki 2016b: 98). Toisinaan kirjeitä saattoi tulla vastaanottajalle nipuissa pitkältäkkin aikaväliltä, jolloin toinen on saattanut jo alkaa ihmetellä vastausten viipymistä ja pelätä pahinta. Luontevaa vuorovaikutusta saattoi haitata myös se, että osapuolilla ei välttämättä ollut aina toistensa viimeisimpiä kirjeitä hallussaan tai kirjeen jo lähdettyä on mielipide omaan kirjeeseen rustatusta voinut muuttua. Viestintä on siis viiveistä ja kirjoitetussa muodossa siitä luonnollisesti puuttuvat kirjoittajan eleet, ilmeet, äänenpainot sekä muut vihjeet siitä, miten tekstiä oikeastaan pitäisi tulkita. Onkin hyvä pitää mielessä, ettei viesti ole välttämättä ylipäättään ymmärrettävissä ulkopuoliselle tulkitsijalle samaan tapaan kuin puolisolle. Myös kirje tietynlaisena *genreinä*, jolla on omat käytänteensä (Pietikäinen ym. 2009: 35, 91), saattaa kahlita kirjoittajaa.

Kielenkäytön tutkimus diskurssianalyttisesti lähtee oletuksesta, että ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa pyritään keskinäiseen yhteisymmärrykseen. Tämä edellyttää, että kukin osapuoli tietää, miten kieltä käytetään. Kielenkäytössä pätevät siis tietyt diskursiiviset normit, jotka eivät yleensä ole mihinkään kirjoitettuja, mutta perustuvat tiettyihin vakiintuneisiin säännönmukaisuuksiin eri tilanteissa ja yhteisöissä. Normit tulevat näkyviksi etenkin silloin, kun niitä rikotaan. (Pietikäinen ym. 2009: 39–40, 42.) Tällainen tilanne voi olla kirjeaineistossa esimerkiksi hyvin muodollinen puolison puhuttelu. Tavallisesti toisilleen läheiset kirjoittajat pyrkivät nimittäin luomaan illuusiota aidosta kasvokkain käydystä viestintätilanteesta, mikä ilmenee puhutun kielen ja ns. *lähikielen* käytössä kirjeissä (Klippi 2015: 112). Lähikielelle on tyypillistä vahva tunnelataus, spontaanisuus sekä dialogisuus läheisen vastaanottajan välillä, mikä taas eroaa *etäkielestä*, joka on monologista, valmisteltua ja usein suunnattu tuntemattomalle vastaanottajalle (mts. 114). Tällainen lähi- ja etäkielen välinen peli kirjeissä voikin synnyttää jännitteitä: normien tietoiselta vaikuttava rikkominen saatetaan tulkita ironiaksi. Diskurssintutkimuksen kannalta onkin kiinnostavaa, millaisia kielellisiä valintoja kirjeissä tehdään tietyissä tilanteissa ja suhteessa diskursiivisiin normeihin sekä laajempaan kontekstiin (Pietikäinen ym. 2009: 40–41).

Erityisiä huomion alla olevia kielellisiä valintoja ovat esimerkiksi erilaiset nimitykset, joita asioista käytetään. Samoin se, miten asioita kuvaillaan esimerkiksi adjektiivein, adverbein ja metaforin on hyvin keskeistä analysoitavaa kielenkäyttöä. Lisäksi kielenkäyttäjä voi esimerkiksi lähentää tai etäännyttää tapahtumien kuvausta vaihtelemalla aktiivin ja passiivin käyttöä. Intertekstuaalista on puolestaan kielenkäyttö, jossa lainataan toisten käyttämiä sanoja ja ilmauksia tai muita tekstejä. Viittaus voi olla usein esimerkiksi tunnettuun taiteeseen tai laajemmin yhteisöille tyypillisiin, opittuihin diskursseihin. (Pietikäinen ym. 71–72, 116–117.) Henkilökohtainen kirje on usein myös jollain tapaa epäsuoraa esitystä kirjoittajansa puhutusta kielestä, vaikka teksti ei täysin mukailisikaan puhutun kielen ominaisuuksia (Klippi 2015: 110).

Kirjeaineistoni analyysissa ymmärrän diskurssianalyysin siis laadullisena menetelmänä, jossa eritellen kielen piirteitä sekä tulkitaan kielen luomia erilaisia merkityksiä. Analyysissäni keskityn kielenkäytön tutkimukseen niissä kirjeiden osissa, joissa ilmaistaan Inkerin äiti-identiteettiin liittyviä negatiivisiksi luokiteltavia tunnetiloja. Ymmärrän diskurssien syntyvän niin interaktionaalisesti dialogissa aviomiehen kanssa kuin konstruktionistisesti suhteessa muuhun yhteisöön ja ajan yhteiskuntaan. Analyysini keskeinen tavoite on valottaa konkreettisen kielenkäytön tarkastelun ohella sitä, millaista kuvaa kirjeiden diskurssit luovat kotirintaman arkielämästä tilanteessa, jossa yksin lapsiaan

kasvattava äiti kirjoittaa elämästään sotarintamalla taistelevalle, pitkiäkin aikoja poissa olevalle perheen isälle.

4.2 Aineiston valinta ja taustatieto perheen elämästä sota-aikana

Tutkimukseni kirjeaineisto on peräisin Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkiston sotakirjekokoelmasta SAK 263. Kirjeaineisto sisältää tamperelaisen pariskunnan, Antin ja Inkerin, keskinäistä kirjeenvaihtoa Suomen talvi- ja jatkosotien aikana vuosina 1939–1943. Kokoelmassa on myös joku- nen kirje muilta lähettäjiä Antille, mutta jätän ne kokonaan pois laskuista. Kirjetutkimukselle hie- man epätyypillisesti ja poikkeuksena aiemman artikkelini aineistorajauksesta (Pajunen 2017) keski- tyn tässä tutkimuksessa vain vuorovaikutuksen toisen osapuolen eli Inkerin kirjeisiin.

Kirjeaineistosta tekemäni valinnan taustalla on useita eri perusteluja. Ensimmäkin tutkimuskysymyk- seni painottuvat äidin negatiivisten tunneilmauksien ja kotirintaman arjen kuvausten ruodintaan kir- jeissä. Tällöin aviomiehen reaktioiden merkitys tulkinnalle jää merkitykseltään vähemmän relevan- tiksi. Toisekseen Antin kirjeitä puuttuu huomattava määrä aineiston loppupuolelta, jossa Inkeri esittää jo varsin estoitta kielteisiä tuntemuksiaan. Maaliskuusta 1942 huhtikuuhun 1943 – eli aineiston lop- puun – Antin kirjeitä ei ole mukana enää lainkaan syystä tai toisesta. Kirjeiden sanankäänteistä sel- viää, että aviomies on kuitenkin vastannut kirjeisiin, mutta vastauskirjeet ovat jääneet uupumaan ko- koelmasta. Vaikka vuoropuhelun aiheista saa osviittaa vaimon kirjeistä, varsinaisen dialogin tutki- mukseen aineisto jää vajavaiseksi. Koska edellisestä tutkimuksestani poiketen tässä tapauksessa ken- ties hedelmällisimmät kirjeet löytyvät juurikin aineiston loppupuolelta, tein päätöksen jättää Antin sivustakatsojan rooliin. Kirjeiden vastaanottajana hän on kuitenkin erottamaton osa välitettyjen vies- tien tulkintaa.

Koska tutkin vain yhden kirjoittajan kirjeitä, käsittelem kirjeitä analyysissäni *egodokumentteina*, joissa kirjoittaja kertoo omasta elämästään ollen myös itse vähintään epäsuorasti läsnä tapahtumissa (Keravuori 2015: 13, 36). Tällaisessa mikrohistoriallisessa tutkimuksessa tavoite on saada ote yksit- täisen kirjoittajan tunteista ja kokemuksista (mts. 18). Lingvistiä en kuitenkaan spekuloi yllänkö todellisiin ajatuksiin, vaan tutkin kielellisesti tunnetiloja koskevia ilmentymiä. Pohjaan taustaoletuk- seni ja aineistosta myöhemmin tekemäni päätelmät silti ns. *omaelämäkerrallisen sopimuksen* mukai- sesti: luotan siihen, että kirjoittajan vilpittömän pyrkimys on ollut kuvata elämäänsä ja tunteitaan niin kuin hän ne kenties oikeastikin on kokenut (mts. 33–34).

Tutkimusaineistoni koostuu yhteensä 111 kirjeestä, jotka Inkeri on osoittanut Antille. Ensimmäinen kirje on päivätty 1.10.1939 ja viimeinen kirje 13.4.1943. Kirjeet ovat keskimäärin melko pitkiä ja useiden paperiarkkien mittaisia. Olen kirjoittanut kirjeet itselleni puhtaaksi, sillä koin himmeän lyykynällä kirjoitetun tekstin toistuvan tavaamisen raskaaksi. Toisekseen alkuperäistä aineistoa ei saa viedä arkiston ulkopuolelle, eikä teksti erotu valokuvista aina riittävän selkeästi. Kirjeissä käsitellään pääasiallisesti arkisia toimia, raha-asioita ja tuttavien kuulumisia sekä suunnitellaan pakettien lähettämistä sotarintamalle. Inkeri ilmaisee sodan edetessä kirjeissään enenevässä määrin kuitenkin myös riittämättömyyden tunteitaan, katkeruuttaan, lamaantuneisuuden kokemustaan sekä turhautumistaan äitiyteen. Näitä kaikkia käsitelen syvällisemmin luvun 5 analyysiosiossa.

Kirjeistä selviää, että Inkeri kirjoitti miehelleen useasta eri osoitteesta Tampereen alueelta: välillä parin yhteisestä kodista, joskus oman perheensä ja toisinaan Antin perheen luota. Ilmeisesti Inkerin oma lapsuudenkoti sijaitsee maaseudulla tai ainakin kauempana keskeisiltä kaupunkialueilta. Inkeri myös muuttaa lapsineen sodan aikana toiseen osoitteeseen. Naisten laajentuneista työmahdollisuuksista huolimatta Inkeri antaa ymmärtää olevansa yksinomaan kotiäiti.

Antti ja Inkeri ovat kirjeiden perusteella avioituneet melko hiljattain, mutta ovat kuitenkin tunteneet toisensa useita vuosia ennen sormusten vaihtamista. Inkeri tulee raskaaksi likipitään juuri talvisodan kynnyksellä. Ensimmäinen rintamalle osoitettu kirje on kirjoitettu jo lokakuun ensimmäisenä päivänä 1939, joten Antti on lähtenyt vaimonsa luota todennäköisesti liikekannallepanon myötä jo lähes kaksi kuukautta ennen virallista sodan alkamispäivää 30.11.1939. Talvisodan aikana Antti vaikuttaisi käyneen rintamalomalla vain kerran. Perheen tytär Marjatta syntyy kesäkuussa 1940, jolloin välirauhan myötä Anttikin on jo jälleen vaimonsa tykönä.

Koettelemukset sodassa eivät kuitenkaan päättyneet, vaan jatkosota syttyi 25.6.1941. Inkerin ensimmäinen kirje jatkosodalta on päivätty jo 1.7.1941, eli Antti lienee ollut rintamalla jälleen aivan alusta alkaen. Kansakunnan tarttuessa uudemman kerran aseisiin on Inkerikin taas pieniin päin: toinen lapsi Seppo syntyy joulun alla 1941. Antti ei pääse vaimonsa rinnalle ennen kuin synnytys on jo ohitse. Varsinaiselle rintamalomalle Antti lasketaan vasta helmi-maaliskuun vaihteessa 1942, mikä aiheutti tahmean ja turhauttavan keskustelun pojan nimen valinnasta, sillä sitä ei ollut mitään ilmeisimmin sovittu etukäteen. Kirjeistä selviää myös se, että Inkeri alkaa odottaa parin kolmatta lasta vuoden 1942 lopulla, mutta kirjeaineisto päättyy ennen lapsen syntymää.

Perheeseen syntyy lapsia tiheään, mikä heikentää Inkerin fyysistä vointia. Inkeri kärsii omien sanojensa mukaan mahdollisesti ainakin sydänviasta ja reumatismista. Niistä ensimmäinen on saattanut olla synnynnäinen tai peruja lapsuuden taudeista (Laurent 2018: 64) ja jälkimmäinen puolestaan liittyy kalseisiin asuinolosuhteisiin ahtaissa kaupunkiasunnoissa. Myös pula elintarvikkeista oli todellinen kaupungeissa ja saatavilla oleva ravinto yksipuolista, mikä saattoi johtaa erilaisiin puutostiloihin (mts. 78). Inkeri mainitseekin kärsivänsä verenheikkoudesta eli nykytermein todennäköisimmin anemiasta sekä voimakkaasta henkisestä oireilusta, kuten masentuneisuudesta. Inkerin lähettämässä kirjeissä käsitellään monin paikoin hänen itsensä, lasten sekä sukulaisten ja tuttavien heikentynyttä terveyttä sodan kurittamassa Suomessa, jossa terveydenhoito oli monin paikoin valjastettu puolustusvoimien käyttöön ja kaupunkien pommitusten jäljiltä kulkutaudit – kuten kirjeissä mainitut hinkuyskä ja tuberkuloosi – kukoistivat yhteismajoituksissa värjöttelyn myötävaikutuksella (mts. 74, 82, 92). Kirjeiden perusteella Inkeri vaikuttaa lapsineen olevan jatkuvasti vähän kipeänä: etenkin perheen poika Seppo oireilee vakavasti, mikä vaikuttaa koko perheen dynamiikkaan ja saattaa olla osasyynä jopa epäonnistumisen kokemuksiin äitinä.

Edellisen tutkimukseni keskeinen havainto on, että Inkerin pahoitellessa huonoja olojaan ja kyllästymistään äitiyteen on Antin osana vaimon lohduttaminen (Pajunen 2017: 63), vaikka Anttikin kirjeissään kertoo joskus koettelemuksistaan rintamalla. Rintamadiskurssi on kuitenkin sävyltään kepeää ja ehkä vähättelevääkin. Mielenkiintoista on, ettei Antti useinkaan edes vastaa suoraan Inkerin miestään kohtaan esittämiin syytöksiin, vaan kirjoittaa kirjeissään kuulumisiaan, arkipäivän asioita ja yleisiä toivotuksia perheelleen (mts. 91). Toki vastauskirjeiden puuttuminen aineiston sävyltään yhäti kiihävastavasta loppupäästä vaikuttaa merkittävästi tulkintaan, minkä vuoksi olen rajannut – kuten jo mainittua – Antin kirjeet pois tämän tutkimuksen aineistorajauksesta.

Koska aineistoni on autenttista, yksityisesti käytyä vuorovaikutusta oikeiden ihmisten välillä, on aineiston käyttöön liittyvät metodologiset valinnat pystyttävä perustelemaan eettisesti. Etnologian tutkija Erkka Pehkosen mukaan ihmisiä ja kulttuureita koskevaan tutkimukseen ei kuitenkaan ole olemassa yksiselitteisiä ja yleispäteviä eettisiä ohjeita. Kirjetutkimuksessa on silti olennaista tehdä ero todellisen menneisyyden ja kirjeiden maalaaman todellisuuden välille. Kirje on tekstinä paitsi sen kirjoittaneen yksilön myös kirjeen kirjoittamishetken aikaisen maailmankuvan värittämää ja läpitukenmaa. Tutkijan tehtäväksi asettuu sillan rakentaminen menneen ja toisaalta oman, tässä ajassa kirjoitetun tutkimustekstin välille. (Pehkonen 2015: 60–61.)

Eettiseen pohdintaan kuuluu myös tutkijan oma vallankäyttö suhteessa aineistoon. Tieteellisen tutkimuksen tavoite on tiedon ja ymmärryksen kerryttäminen, mikä tapahtuu aineistosta väitteitä ja tulkintoja esittämällä. Työhön kuuluu lukemattomien valintojen tekeminen. Jotta tehtyjä valintoja voi perustella, on tutkijan tärkeää avata omia teoreettismetodologisia lähtökohtiaan sekä esitellä aineistoaan monipuolisesti. Realistisesti katsoen tutkijan omat arvot, henkilöhistoria sekä aineistoanalyysin aikana virinneet tunteet ja empatian kokemukset voivat kuitenkin vaikuttaa valintoihin ja tulkinnan suuntiin. Rungas sitaattien määrä antaakin tutkimuksen lukijalle mahdollisuuden tehdä myös omia päätelmiään. (Pehkonen 2015: 64–67, 69–70.)

Kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimusaineiston anonymisointi tarkoittaa suorien tunnisteiden eli tavanomaisesti tutkittavien henkilöiden nimien, osoitteiden, syntymäpäivien sekä muiden yhteystietojen poistamista tai muuttamista (Kuula 2006: 214). Vaikka tutkimusaineistoni on Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkiston kaikkiaan 40 000 kirjeen sotakirjekokoelmassa *julkinen* ja kenen tahansa tavoitettavissa, koen käsiteltävien asioiden ajoittaisen arkaluonteisuuden vuoksi tärkeäksi muuttaa kaikkien aineiston osapuolten nimet. Käytän kustakin henkilöstä itse keksimääni peitenimeä eli pseudonyymiä (mts. 215), jotka ovat samat kuin edellisessä tutkimuksessani (Pajunen 2017). Anonymisoinnin nimessä jätän myös asuinosoitteet, mahdolliset työpaikat sekä tarkat syntymäajat mainitsematta. Kotiseutukiinnostuksen sekä ajoittaisen kirjeilmaisujen selvän murteellisuuden vuoksi koen kuitenkin relevantiksi tähdentää, että perhe asui Tampereen kaupunkialueella.

Tutkimusetiikan näkökulmasta on hyvä huomioda, että kirjeaineiston on luovuttanut Inkerin puoliso Antti avoimesti ja vapaaehtoisesti arkiston käyttöön 1970-luvulla. Tutkimassani kokoelmassa ei ole voimassaolevia erityisiä käyttörajoituksia. En ole yrittänyt ottaa yhteyttä asianomaisiin henkilöihin tai heidän jälkeläisiinsä, sillä tutkimukseni monitieteisyydestä huolimatta en tee niinkään historiallista, vaan pääpainotuksiltaan lingvististä tutkimusta. Kirjoittajien kieli- ja koulutustaustan tietäminen saattaisi toki olla kiinnostavaa kielentutkimuksen näkökulmasta, mutta niistä ei ole kirjeissä selvää mainintaa. Kautta linjan tutkimukseni koskee välillisesti oikeiden ihmisten oikeita elämäntilanteita ja kirjeissä välitettyjä arkaluontoisiakin tunteita, joten pyrin käsittelemään aineistoa sen vaatimalla kunnioituksella sekä tekemään oikeutta kirjeille esimerkiksi aineistokatkelmien valinnassa.

5 ÄIDIN NEGATIIVISET TUNTEET KIRJEDISKURSSEISSA

Tässä luvussa analysoin kirjeaineistoa ja teen havaintoja liittyen esittämiini tutkimuskysymyksiin:

1. Miten kirjeissä ilmaistaan kielellisesti äitiyden aiheuttamia negatiivisia tunteita?
2. Millaista diskurssia kotirintaman arjesta negatiivisten tunteiden käsittely kirjeissä rakentaa?

Alaluvuissa käytän havainnollistamisen apuna autenttisia katkelmia kirjeistä, jotka ovat tekstissä juoksevasti numeroituina. Viittaan kuhunkin kursivoituun katkelmaan leipäteksteissä näiden numeroiden avulla. Kaikki kirjeet ovat Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkiston sotakirjekokoelmasta SAK 263 ja Inkerin Antille lähettämiä, joten en viittaa kirjeisiin kuin päivämäärällä, mikäli sellainen on ollut löydettävissä. Muutoin olen merkannut kirjeen päiväämättömäksi ja koettanut sijoittaa sen ajallisesti mahdollisimman tarkasti. Olen litteroinut kirjeet pyrkien säilyttämään alkupe räisen kieliäsun. Mainittakoon, että Inkerin pienet a- ja o-kirjaimet ovat kirjeissä erittäin yhdenmu kaiset, joten toisinaan olen tehnyt tulkinnan suuntaan tai toiseen yksinomaan kontekstin perusteella. Suoraa tekstilainausta käsitellessäni käytän leipätekstissä sitaatteja, mutta lauseyhteyteen itse taivut tamani kielenaineokset erotan muusta tekstistä kursiivilla.

Analyytiluvun alaluvut on jaoteltu diskurssilähtöisesti aihepiireittäin ja kukin alaluku vielä kahteen eri osaan. Luvussa 5.1 tarkastelen ikävän ja yksinäisyyden tunteisiin liittyviä ilmauksia sekä teen havaintoja yksin lapsiaan kasvattavan nuoren äidin ponnisteluista ilman miehensä läsnäoloa. Luku 5.2 keskittyy lasten saantiin liittyviin ongelmiin, riittämättömyyden ja osaamattomuuden kokemuksiin sekä eettisiin kysymyksiin lasten hankkimisesta sodan jalkoihin. Käsittelen lisäksi ehkäisyyn ja aborttiin liittyviä asenteita ja odotuksia ajan Suomessa. Luvussa 5.3 pohditaan kuormittavan arjen sekä jatkuvan sairastamisen aiheuttamia rasituksia äidille, tämän lapsille sekä sukulaisille. Luku 5.4 syventyy puolestaan mielen järkkymisen ilmauksiin, joihin vaikuttavat sodan aiheuttamat ahdistus ja masennus, elämänhallinnan puuttumisen kokemukset sekä aviomiehen tekemisten herättämä katke ruus ja viha. Luvussa 5.5 kokoan yhteen havaintoja odotusten ja todellisuuden yhteentörmäyksissä heränneistä negatiivisista tunteista, jotka kumpuavat kirjoittajan eksplikoimasta epätydyttävästä avioliitosta, lapsia kohtaan kytevästä turhautumisesta sekä omaan henkilökohtaiseen elämään liittyneiden toiveiden toteutumatta jäämisestä. Kunkin käsittelyluvun lopussa teen vielä yleisiä huomioita kirjeaineiston tunneilmaisujen yhteyksistä luvun 2 tunneteorioihin. Teoriaosiossa mainitut tunteet olen erottanut leipätekstistä lihavoinnilla.

5.1 Yksinäisyydessä ”räpästäminen”

Tässä analyysiluvussa käsittelen Inkerin kirjeissään ilmaisemia yksinäisyyden ja ikävän tuntemuksia. Olen jaotellut luvun sisällön talvisodan aikaisten (luku 5.1.1) ja jatkosodan aikaisten (luku 5.1.2) kirjeiden mukaisesti, sillä ikävöimisen tapa muuttuu olennaisesti joiltain osin välirauhan jälkeisissä kirjeissä.

5.1.1 Talvisodan aikainen ikävä

Talvisodan alkutaipaleella vuonna 1939 Inkerin miehelleen lähettämässä kirjeessä korostuu yksinäisyyden kokemus. Yksinäisyys juontuu luonnollisesti siitä, että pari on äkillisesti pakotettu erilleen sodan syttyessä ja Antin lähtiessä rintamalle puolustamaan maataan. Kirjeistä välittyvät raskas ikävä ja huoli miehen pärjäämisestä, mutta pohjavire kirjeissä on toiveikas ja luottavainen: tilanne nähdään väliaikaisena ja nopeasti ratkeavana (esimerkki 1).

1. *Kyllä tämä elämä on niin sekasta ettei tiedä mitä tekis ja minun on ollut niin ikävänikin sinua ja koto on niin kolkko ja kurja kun sinä olet poijes. minä luulen että kyllä nämä asiat tästä selkiää ja me vielä päästään yhteen ja sitten minäkin osaan parenmin antaa arvoa sinulle ja kodilleni. (16.10.1939)*

Katkelmassa 1 Inkeri ilmaisee surua ja ikävää miehen poissaolon johdosta. Tämän lisäksi hän ilmaisee syyllisyyttä aiemmasta huolettomasta suhtautumisestaan miestään ja kodinhoitoa kohtaan kertoessaan, että antaisi tilanteen lauettua niille ”parenmin arvoa”. Inkerin kirjeistä ilmeneekin, ettei kodista huolehtiminen käy häneltä aivan luonnostaan: aiemmassa tutkimuksessani tein havainnon, ettei Inkeri esimerkiksi vaikuttanut aina tietävän kovin tarkasti, millaisia tarpeita miehellä saattaisi rintamalla olla tai mitä kotoa lähetettäviin paketteihin tulisi laittaa (Pajunen 2017: 68–69). Nyt Inkeri vaikuttaisi olevan pahoillaan välinpitämättömydestään kodin asioihin. Miehen ollessa pitkiä aikoja pois kotoa on Inkerin ilmaisussa kotikin muuttunut *kolkoksi ja kurjaksi* – ikävä näyttäytyy siis aivan kuin konkreettisena kodin lämmön kaikkoamisena.

Inkeri kertoo kirjeissään kärsivänsä ikävän lisäksi kuitenkin myös epämääräisestä pahoinvoinnista, jonka hän pian saa tietää johtuvan perheen esikoisen odotuksesta. Tieto muuttaa huolen tulevaisuudesta entistä konkreettisemmäksi. Yhteiskunnallisesti epävakaa tilanteessa lapsen saaminen vaikuttaisi herättävän kovasti huolta, sillä sodan päättymisestä ja miehen kotiinpaluusta ei ole varmaa

tietoa. Vaarana on myös se, että Antti saattaisi hetkenä minä hyvänsä saada surmansa rintamalla, jolloin lapsi jäisi isättömäksi. Pitkän odotuksen myötä aviomiehen paluu ennen lapsen syntymää alkaakin vaikuttaa yhä epätodennäköisemmältä. Kuvaannollisesti Inkeri toteaa saavansa lapsensa joka tapauksessa ”ihan toivottomalle ja tyhjälle” (esimerkki 2).

2. *Vaikka täällä on luonnon puolesta suurenmoisen ihanaa ja aika menee niin kyllä minä sinua haikeasti vartoon [- -] sinä luonnollisesti saat olla siellä viimeeseen saakka kai minun täytyy olla yksin koko tämä raskas ikävä aika. [- -] Päästäs tässä taas yhteen niin voitais kaikkia järjestää en ole mitään sille tulevallekaan hommannut minusta on tuntunut kaiken aikaa niinkuin varmaan yksinäisistä naisista jotka saa lapsia ihan toivottomalle ja tyhjälle. (19.4.1940)*

Äidiksi tuleminen vaikuttaa herättävän iältään melko nuorelta vaikuttavassa naisessa ristiriitaisia tunteuksia. Toisaalta Inkeri vaikuttaa hermostuneelta *tulevasta* eli pian syntyvästä lapsesta, mutta myöhemmin kirjeessään hän kehuu lukevansa miehensä reipasmielisiä kirjeitä omaksi virkistyksekseen ja pyrkii vaalimaan mielessään suhteen hyviä hetkiä. Esimerkissä 2 Inkeri aivan kuin huokaa eksklamatiiivisesti, että ”päästäs tässä taas yhteen”, niin kaikki kääntyisi *yksinäisen naisen* kohdalla taas paremmaksi. Tällaiset affektiiviset ilmaisut ilmentävät läheistä suhdetta pariskunnan välillä. Vielä syntymätöntä lastaan hän kutsuu *pieneksi kullaksi* ja toivoo tämän syntyvän ”terveenä ja herttasena” (30.11.1939). Lapsen saaminen vaikuttaa valavan uskoa myös elämän jatkumiseen (esimerkki 3).

3. *Elämä näyttää nyt niin synkältä katsoipa minne hyvänsä, mutta niin kauvan kun sinä olet elossa on kaikki hyvin kaipa me taas jollain alkuun päästään kun vaan saamme pitää toinen toisemme [- -] Lapsikin on ruvennut jo aika kovaa potkia jymyään kovasti sekin vain haluaa elää täytyy meidänkin koittaa elää ja uskoa [- -] vielä kerran kaikki kääntyy hyvin päin siinä toivossa jaksan elää ja varrota sinua Rakkaani (10.3.1940)*

Katkelmassa 3 lapsi on ruvennut ”potkia jymyään”. Ekspressiivisen koloratiivirakenteen käyttö luo mielikuvan voimakkaasta rummuttelusta äidin vatsakalvoille. Lapsi siis antaa elonmerkkejä itsestään äidilleen ikään kuin pyrkien herättämään jokaisen potkun myötä lisää uskoa ja tahtoa tulevaan. Myös luottamus siihen, että aviomies palaa perheensä luo ehjin nahoin pitää yllä toivoa asioiden kääntymisestä paremmaksi. Inkeri käyttääkin talvisodan aikaisissa kirjeissään miehestään usein korostetun affektiivisesti kutsumanimeä ”Rakkaani”, jonka iso alkukirjain sekä omistusliite kertovat syvästä kiintymyksenosoituksesta.

Toisaalta katkelmassa 3 Inkeri kuitenkin kuvailee elämää ylipäättään synkäksi ”katsoipa minne hyvänsä”, joten vastakkaisiakin tunteita on ilmassa. Lapsen saaminen ei olekaan yksinomaan ”mikään onnen asia” (14.11.1939), sillä arki sodan melskeissä on raskasta, eikä rauhasta ole varmaa tietoa. Inkeri vaikuttaa myös melko valmistautumattomalta tulevaan äidin osaansa, sillä hän toivoo, että voisi miehensä kanssa ”kaikkia järjestää” (esimerkki 2). Raskausuutisen yhteydessä kirjeistä selviääkin, että asia on tullut pariskunnalle suunnittelematta. Yllättävä raskaus vaikeuttaa entisestään sodan erottaman pariskunnan elämää.

Inkerille sopeutuminen äitiyteen vaikuttaa olevan hankalaa, sillä kuten jo mainittua, hän ei koe osavansa hoitaa edes kotiaan vaaditunlaisesti. Odotuksia asettavat niin ajalle tyypillinen kodinhengettäriä ylistävä ilmapiiri (ks. luku 3.1), muut yhteisön ja perhepiirin naiset kuin aviomieskin. Varsinkin Inkerin anoppi vaikuttaa tiirailevan käynneillään tarkasti kodin ruokavarastoja ja huolehtivan perheen ravitsemuksesta (30.11.1939). Aviomiehen ikävä herää myös silloin, kun Inkerin pitäisi huolehtia kodin talousasioista ja paperisavotoista. Inkeri toivookin, että Antti sietäisi hänen *monia tyhmyksiään* kodinhoitoon liittyen (11.12.1939). Samaan aikaan vaimo kuitenkin korostaa katkeruuden ja kauan kantamisen tunteitaan siitä, että hän joutuu ottamaan miehensä poissa ollessa viime kädessä vastuun kodista, taloudesta ja tulevasta lapsesta (24.4.1940). Voikin olla, ettei Inkerin ole ennen sotaa tarvinnut missään vaiheessa erityisemmin itse miettiä käytännöllisiä asioita. Tietynlainen lapsekkuus ja viattomuus ovatkin vielä Inkerin talvisodan aikaisille kirjeille ominaisia (esimerkki 4).

4. *Nyt minun elämäni on vasta synkkää ollut yksinäistä ja ikävää, ja yöt on olleet kuin nälkävuodet. Sinun se pallo paitas oli sängyssä kun menin nukkuun ja siitä saakka se on ollut vieressäni yöt. Vein sen tässä Vienollekin yöpaidakseni kun olin siellä yhden yön vaikka Raili ei uskonut selitystäni kehui vain että ikäväni tähden sen vein. Kun lähdän tästä maille niin unohdankin sinut sitten enkä muistele sinua yhtään enkä kiusaa sillä itseäni.* (3.4.1940)

Esimerkkikatkelmassa 4 Antti on hiljattain palannut lomalta takaisin rintamalle, jolloin Inkeri on ottanut yölliseksi vierustoverikseen miehen jäljiltä jääneen *pallo paidan*. Ilmeisen sentimentaalisista syistä Inkeri on ottanut vaatteensa mukaansa jopa vierailulle sisarensa Vienon⁴ luokse. Hän kuitenkin itse kiistää tuttavansa Railin epäilyn, että pitäisi sitä mukanaan ikävänsä lohduttaakseen. Tästä äkämystyneenä Inkeri ilmoittaa kiusoitellen miehelleen, ettei kaupungista maalle mennessään aiokaan *muistella* häntä ja *kiusata* siten itseään. Kertoessaan välikohtauksesta Antille hän kuitenkin paljastaa

⁴ Vuonna 2017 ilmestyneessä artikkelissani aineistoni oli osittainen, joten tuolloin en ollut tietoinen Vienon olevan Inkerin sisar. Näin ollen kutsuin häntä artikkelissa *ystävättäreksi* (Pajunen 2017: 79).

kaipauksensa hyvin kouriintuntuvalalla tavalla. Merkillepantava on myös vertaus yön *nälkävuosien* mittaisesta kestosta – yöaikaan miehen ikävä ilmeisesti tuntuu siis tuskastuttavammalta kuin päivisin.

Talvisodan aikaisissa yksinäisyydestä kertovissa kirjeissä nousee esiin siis inhimillisistä perustunteista päällimmäisimpänä **suru**. Suru siitä, että mies ei ole mukana jakamassa perheen arkea, näkyy voimakkaana ikävöintinä sekä avuttomuuden kokemusten jakamisena. Evolutiivisesti surun tarkoitus on herättää empatiaa (ks. luku 2.2), jota Inkeri kirjeissään Antilta vaikuttaa hakevan. Näin ollen surun ja ikävän ilmaukset eivät olekaan yksinomaan sävyiltään negatiivisia – onhan kaipaus myös merkki siitä, että puoliso on tärkeä. Toisaalta ikävään liittyy myös **pelko** pärjäämisestä sodan jaloissa, sillä sotatoimet herättävät huolta ja Inkeri on kenties ensi kertaa yksin vastuussa taloudenhoidosta ja vieläpä raskaana. Inkeri ilmaisee myös syyllisyyden tunteitaan ja ehkä jopa **häpeää** aiemmasta piittämättömästä suhtautumisestaan kotiasioihin sekä omasta osaamattomuudestaan.

5.1.2 Yksinäisyyden kokemus jatkosodassa

Jatkosodan alkaessa kesällä 1941 on Inkerin kirjeissään esittämä kokemus yksinäisyydessä *vaivalaisen elämän räpästämisestä* (7.8.1941) tunnelmaltaan osin yhtä viattoman oloista kuin talvisodassa. Inkeri ilmaisee edelleen huoltaan miehen pärjäämisestä rintamalla, mutta toisaalta vaikuttaa aiempaa vaativammalta miehen kiintymyksenosoituksia kohtaan. Hän esimerkiksi ilahtuu eräässä kirjeessään, kun mies huomaa erikseen ikävöidä vaimoaan välirauhan aikana syntyneen esikoisensa lisäksi (14.8.1941). Inkeri kertoo kaipaavansa miestä kotiin myös *huus hollin* pyörittäjäksi nyt, kun on pieni lapsikin hoidettavana (6.10.1941). Yksinäisyyden taltuttamiseen miehen seura kotona olisi siis edelleen paikallaan.

Vaikuttaa siltä, että pariskunnan elämässä on jokin välirauhan aikana silti muuttunut. Luultavasti tieto siitä, että sotiminen ylipäänsä jatkuu, on laittanut avioparin yhdessä punomat tulevaisuudensuunnitelmat jälleen katkolle. Inkerin mukaan kovat kokemukset ovat aivan kuin uurtaneet uomansa Antin kasvoille, jotka esiintyvät usein *entistä tuimenpina* ja *kärtyisänpinä* (esimerkki 5):

5. *Kun katson tätä kuvaasi minun on niin ikävä sinua mikä vahinko vaan että sinulla on harvoin sellainen ilme koti oloissa kuin siinä kuvassa ja varmaan jahka pääset toisesta sodasta olet entistä tuimenpi ja kärtyisänpi senttekee varmaan tämä ainainen huoli meidän elämästänme ja aineellisen elämän turvaaminen. Kun on niin vähän köyhällä ihmisellä sitä sielun virkistystä. Tämän sodan loppuminenkin tuntuu minusta ihan toivottomalle ja monista muistakin ei tahdo enään jaksaa toivoakaan vaikka kuinka koittas. (12.10.1941)*

Katkelmassa 5 Inkeri kuvailee perheestä otettua valokuvaa, jossa Antti on ilmeisesti tavanomaista iloisemmalla ilmeellä. Inkeri kehuu muutenkin, kuinka onnistunut otos on – omaa ilmettään lukuun ottamatta, mutta tietynlainen kursailu kuulunee aina asiaan. Vaikka Inkeri ilmaisee ikäväänsä, hän kuitenkin harmittelee ilon ilmausten vähenemistä perheen kohtaamisissa. Kirjekatkelmassa nousee ilmi perheen köyhyys tuimistumisen taustalla, mutta mielialaa latistaa myös sodan päättymisen kaikkoinen yhä kauemmaksi. Inkeriä vaikuttavat vaivaavan *ainainen huoli* sekä elämänmuutoksen johdosta kenties tyhjyyden tunteet. Toivottomuus vie toisaalta mehut *monista muistakin*. Kuva hyvän tuulisesta isästä on kuitenkin perheen lohtuna: esikoistytär Marjatta on Inkerin sanoin suukotellut kuvaa niin tarmokkaasti, että ”sen lasi on niin takkurassa etten tahdo enään kasvojasi läpi erottaa” (29.10.1941).

Jos miehen poissaolossa ei olisi ollut vielä tarpeeksi kestämistä, on Inkeri jälleen myös raskaana. Vuoden 1941 syksyllä hän ilmaiseekin kirjeissään paljon pelon tunteita uutta pienokaista odottaessaan. Huoli yksin jäämisestä varjostaa lapsen mukanaan tuomaa iloa. Seuraava kirjekatkelma (esimerkki 6) paljastaa, että Inkerin ensisynnytys ei ole kenties sujunut kovin hyvin, mikä tutkitusti heikentää äidin luottamusta omiin kykyihinsä (ks. luku 3.2).

6. *kyllä minä ikävän ja yksinäisyyden joudun tunteen ja muutenkin kun minä pelkään vielä sitä taloa ja koko asiaa niin kamalasti että pelkään ihan sekoovani minä en käsitä kuinka minun hermoni kestää kun minä viime kerralla jo olin ihan menehtymisen partaalla ja kun siellä ei sielullisesti auteta ihmistä yhtään päin vastoin jos huomataan heikkouden merkkiä kiusataan lisää. Ja jos minä sille reisulle jään niin kai se on sitten minun kohtaloni. Eipä tämä elämäkään niin häppöstä ole ainakaan nykyaikana. Tämä on sellainen ikävän sorttinen kirje mutta kirjeet tahtoo tulla sellaisia kun on mieliala ihmisellä mutta ehkä seuraava kirje tulee jo vähän valoisampi toivotaan ainakin.* (9.11.1941)

Esimerkissä 6 kuvaillaan varsin lohduttomalla tavalla, kuinka syvää epäluottamusta Inkeri kokee synnytyslaitosta kohtaan. Hän ei koe saaneensa esikoista synnyttäessään riittävästi *sielullista* tukea, vaan päinvastoin toteaa epävarmuutensa tulleen vähätellyksi ja jopa pilkatuksi. Inkeri kuvailee pelkoaan *sekoomisesta* ja hermojensa pettämisestä lapsen syntymän taas vääjäämättä lähestyessä. Hän esittää kirjeessään suoraan tyyliinsä, ettei elämä toisaalta ”niin häppöstä ole ainakaan nykyaikana”, että synnytyksessä menehtyminen olisi sittenkään kovin kurja kohtalo. Yksin jääminen kuitenkin vaikuttaa herättävän levottomuutta ja ahdistusta, mitä miehen läsnäolo toisaalta voisi lievittää.

Katkelmassa 6 on myös metatekstiä kirjeen laadusta. Inkeri toteaa kirjoittaneensa *ikävän sorttisen kirjeen*, jonka synty juontaa kirjoittajansa mielialasta. Kuten tunteisiin liittyvässä teoriassa todettiin (ks. luku 2.1), on mieliala yksittäistä tunnereaktiota pitkäaikaisempi kokemus ja se vaikuttaa suuremmin myös ajatteluun. Voikin olla, että Inkeri kärsii muun muassa yksinäisyydestään johtuen masentuneesta mielialasta, mikä heijastuu myös ajatteluun ja sitä kautta kirjeiden yleiseen sävyyn. Pieni toivon pilkahdus kirjeessä kuitenkin annetaan, sillä Inkeri etukäteen haaveksii, että seuraavasta kirjeestä voisi tulla ”jo vähän valoisanpi”.

Selkeimmin muutos talvisotaan nähden näkyy suhtautumisessa lapsiin. Siinä missä talvisodan aikana parin ensimmäinen lapsi oli yhteisesti hartaasti odotettu – joskin ilmeisen suunnittelematon – jatkosodan alkaessa on esikoinen jo syntynyt ja uusi lapsi tuloillaan. Kirjeistä paljastuukin, että arki lasten kanssa ei ole kenties sujunut yhtä auvoisesti kuin on etukäteen luultu. Inkeri suree kokemustaan siitä, että on saanut lapsensa aivan kuin vain itselleen eikä yhteisesti miehensä kanssa. Hän harmittelee Antille antamiaan *rippisaarvoja* asian suhteen, mutta toisaalta kertoo yrittävänsä pitää mielessään, että erillisyyden kokemus voi johtua yksinomaan siitä, ettei mies ole päässyt lyhyillä lomillaan *kasvamaan kiinni* lapsiinsa (20.11.1941). Kun toinen lapsi Seppo syntyy loppuvuodesta 1941, odottaa Inkeri mieheltään aiempaa kiinnostuneempaa suhtautumista nyt, kun ”minä olen sentään saanut aikaseksi pojan” (8.1.1942). Ilmeisesti hienoisena piikkinä miehelleen Inkeri muistaa kuitenkin korostaa, että *miehisestä ilkeydestä* huolimatta poikalapsi muistuttaa enemmän äitiään (esimerkki 7).

7. *Kyllä poikakin on vauvana suloinen vaikka aina luulin ettei se ole luulin että se miehinen ilkeys pistää jo esiin sylivauvasta. Mutta kyllä minun poikani ainakin on pieni kullanpala ja vaikuttaa kiltiltä (näyttää tulevan äitiinsä).* (19.1.1942)

Oletusarvoisesti Inkerin mielestä pojat ovat siis jo sylivauvoina tuhmia ja tytöt kiltimpiä. Tästä voi tehdä johtopäätöksen, että Inkeri kokee ehkä itsekkin olevansa miestänsä säyseämpi, mikä herättää kysymyksen, mistä väite johtuu. Toisaalta sävy vaikuttaa leikilliseltä, sillä toteamus ”näyttää tulevan äitiinsä” on laitettu sulkeisiin ikään kuin irralliseksi sivuhuomautukseksi, suupielestä kuiskaukseksi. Inkeri kuvaileekin poikalastaan käytökseltään usein hyvin lämpimästi kirjeissään, kuten esimerkissä 7 *pieneksi kullanpalaksi*. Ulkonäön puolesta Inkeri toteaa lapsen kuitenkin muistuttavan erehdyttävästi isäänsä: ”kamalan ruma pieni punainen apina” (12.12.1941), jonka päälaki on kuin ”piljaddi pallo siitä ei löydä haivenen haivenetta sille periytyy varmaan sinun klanis se on sitten noloa” (29.1.1942). On siis selvää, että suhde on vahvalla pohjalla, kun vaimo tohtii aviomiehelleen moisia kirjoittaa. Tulkintani mukaan irvailun tarkoitus on tässä yhteydessä ylläpitää läheisiä välejä.

Inkerin kaipaus yhteiseen elämään vaikuttaa kirjeissä vahvalta. Hän kirjoittaa, että kokeekin äitiyden eri tavalla kuin muut hänen tuntemansa naiset. Tuona aikana yleinen odotus oli, että sukukypsä nainen menee naimisiin, synnyttää ja kasvattaa lapsia sekä hoitaa kotiaan. Miehen tehtävä puolestaan oli taata perheen toimeentulo (ks. luku 3.2). Inkeri kuitenkin tähdentää, etteivät lapset ole hänelle kaikki kaikessa ”niinkuin toisille naisille” (22.1.1942). Sen sijaan Antin mahdollinen kaatuminen rintamalla jättäisi elämään tyhjyyden, jota lapset eivät voisi koskaan täyttää. Hän kirjoittaa Antille kirjeessään seuraavasti (esimerkki 8):

8. *Mutta minä olen niin kummallinen että minä synnyttän lapset yhtä paljon miehelle kuin itsellenikin, sillä minä niin paljon vaadinkin mieheltä sitä että syventys siihen asiaan ja huomaavaisuutta (tämä on selitys siihen minkä tähden pidän sinua niin lujilla lasten suhteen). Siitä minä nytkin kärsin kaikein eniten kun et sinä ole jakamassa lapsia kanssani. Ei silti että niistä aina niin ilo olis, mutta kun ne kerran on meidän molenpien niin on niin yksipuolista kun minä vain hoitelen niitä. (22.1.1942)*

Inkeri toteaa katkelmassa 8 olevansa muihin naisiin nähden *kummallinen*, sillä hän kokee lasten syntyvän yhtä lailla miehelle kuin naiselle. Tästä on lähtöisin Inkerin aikakauteen nähden melko moderni ajatus vanhempien tasa-arvoisesta vastuusta lasten kasvatuksessa. Hän käyttää usein ilmausta *syventyä lapsiin*, mikä tulkintani mukaan tarkoittaa lasten kanssa ajan viettämistä, lasten juttujen kuuntelemista, leikkiä sekä perustarpeista edes silloin tällöin huolehtimista. Nykylukijalle toiveet eivät ehkä vaikuta kovin vaativilta, mutta 1940-luvun Suomessa näkemys työnjaosta oli hyvin erilainen. Voi olla myös, että monissa perheissä miehen käydessä rintamalomalla kodeissa tarvittiin kipeämmin apua muissa kuin lastenhoitoon liittyvissä toimissa. Inkerikin pahoittelee Antin lomien usein valuvan hänen osaltaan hukkaan: ”kaiken näköiset asiat ja touhut syrjäyttää meidät etkä sinä ollut kummallakaan lomallasi minulle erikoisenman hyvä et sinä taida enään osata olla minulle sellainen kuin ennen” (9.4.1942).

Vaikka Inkeri kirjoittaa yksinäisen elämänsä olevan päivästä päivään lähinnä *turhaa retuuttamista*, on hänellä silti joitain yhtäläisyyksiäkin muihin lähipiirin naisiin: myrskyisiä kirjeenvaihtoa aviomiehen kanssa. Tavattuaan erään kerran Koskipuistossa muutaman tuttunsa olivat naiset yhteisesti jakaneet kokemuksiaan miestensä *kylmentymisestä* sodan aikana. Kohtaaminen oli kuitenkin päättynyt naurunremakkaan jaetusta kohtalosta sekä siitä, että ”naiset pysyvät naisina sodasta huolimatta”. (14.4.1942.) Kirjeiden kaihoisa kaipaaminen vaikuttaakin vaihtuvan lomien viimein koittaessa usein karkeaksi pettymykseksi (esimerkki 9):

9. *Sinä kirjoitat niin paljon tunteistasi ja hellydestäsi lomalla mutta saa nyt nähdä onko ne yhtään sen kummenmat kuin entisinäkään lomina. Se riemu että pääset lomalle pistää sinun tunteeskin enenpi riehahtaan, mitä ne sitten on kun näet meidät ja joudut meidän pariin. [- -] laitan tähän nyt kumminkin vaatimattoman tervetuliaistoivotuksenme kaikilta rutusakiltasi. (20.7.1942)*

Esimerkissä 9 Inkeri esittää epäuskonsa, että mies kykenisi osoittamaan kirjeissään lupailemaansa hellyyttä ja tunteiden palon *riehahtamista* tilaisuuden tullen. Ensimmäisen virkkeen skeptisesti latautunut ilmaus ”saa nyt nähdä onko ne yhtään sen kummenmat kuin entisinäkään lomina” kieli, että ainakaan aiemmilla kerroilla ei todellisuus ole vastannut luvattua. Virkkeessä on lisäksi affektiivisuutta luovia pieniä tyylikeinoja, kuten painokas sanavalinta *yhtään* ja liitepartikkeli *-kään*. Inkeri painottaa jälleennäkemisen osapuolina miestä ja *meitä*, eli hän korostaa myös lasten osuutta miehen lupaaman hellyyden kohteina itsensä lisäksi. Näin hän kenties yrittää luoda koko perheen yhdistävän tapahtuman tuntua. Inkeri vaikuttaa kuitenkin uskovan, että se on miehelle epämieluisaa nimittäessään itseään ja lapsiaan *rutusakiksi*.

Kaiken kaikkiaan kirjeissä näyttäisi toistuvan tietty kaava: Inkeri ilmaisee miestänsä kohtaan tunteensa ikävöintiä, mutta heti toisessa virkkeessä epäilee, ettei mies kuitenkaan osaa antaa lomillaan sellaista läsnäoloa, jota hän kaipaa. Ikävän ilmaukset ovat paikoin liikuttaviakin: Inkerin odotus on yksinäistä ja synkkää kotona *kököttämistä* (5.4.1942), mutta miehen saapuessa saisi *aurinko seisahtua radalleen* (13.11.1942), jotta perhe voisi *peittää isän kasvot* talteen jo säilömillään *lämpimillä suukosilla* (7.12.1942). Inkerin muutoin kalsean oloiset kirjeet silti saavat ilmeisesti Antinkin epäilemään, ettei perhe aidosti kaipaa häntä erikoisemmin kotiin. Tästä hätkähtäneenä Inkeri ryhtyy taas vakuuttamaan tunteidensa todellista laitaa (esimerkki 10).

10. *Antti kulta. [- -] Olen ihan onneton jos vähänkin epäilet etet ole sydämmellisesti tervetullut [- -] kyllä sinua silti muistetaan ja rakastetaan vaikka en kirjoitakaan usein. [- -] Voi kunpa sinä nyt vihdoin ja viimein pääsisit lomalle ettei taas menis plörinäksi se on sinunkin hermoillesi niin paha kun saa aina pettyä, vaikka jos ei pääse niin ei pääse onhan se ainakin sitten edessä päin. Vaimosi (12.12.1942)*

Katkelmassa 10 Inkeri vaikuttaa olevan vilpittömästi pahoillaan, että Antti ei odota kotoaan sydämelistä vastaanottoa. Selitykseksi nuivalle suhtautumiselleen Inkeri esittää kokemusta siitä, että lomat ovat aiemminkin lykkäytyneet, mikä koettelee molempien hermoja ja vähentää ainakin Inkerin intoa kirjoitella edes kovin tiheään. Inkeri ilmaisee myös kateutensa muiden miesten tiheämpiin lomavierailuihin (26.1.1942). Tässä kirjeessä Inkeri tosin toteaa, että tilanne käy pitkittyessään pahaksi myös

Antin sietokyvyille. Hän yrittää lohduttaa miestänsä vanhalla virrellä siitä, että loma on *sitten edessä päin*, mikäli se tälläkin kertaa ”menis plörinäksi”. Kaikesta huolimatta aineiston loppupuolen kirjeissä korostuu lopulta katkeruuden kokemus suhteessa jatkuvaan ikävöintiin. Inkeri kertoo, että häntä suorastaan naurattavat miehen lupaukset pian koittavista lomista ja yhteisen arjen jakamisesta. Inkeri kuittaakin toistuvat viivytykset toteamalla ivallisesti jo *tottuneensa* siihen, ettei mikään onnistu niin kuin hän haluaisi (25.3.1943).

Ikävöinnin ja yksinäisyyden ilmaukset jatkosodan kirjeissä ilmentävät välirauhan aikana tapahtunutta muutosta avioparin suhteessa. Siinä missä talvisodassa ikävöinti oli pohjimmiltaan positiivista, jatkosodassa Inkeri vaikuttaa **katkeroituneen** perhe-elämän raskaasta todellisuudesta sekä kaiken yksin hoitamisesta. Katkeruus kohdistuu sekä ulospäin vallitseviin olosuhteisiin että omiin elämänvalintoihin, joista päällimmäisenä kenties äitiyteen. Katkeruus on sekoitus **kateutta** ja **vihaa** (ks. luku 2.2): kateutta kylvää Inkerin näkemys muiden perheenisien tiheimmistä lomista, vihaa puolestaan sodan pakottama ero sekä miehen kyvyttömyys olla vaimolleen mieliksi kotiin viimein saapuessaan. Toisinaan miehen yllättäen lupailema loma saattaa aiheuttaa jopa ivallista **hämmästyneisyyttä**, sillä Inkeri uskoo loman todennäköisesti peruuntuvan ennemmin tai myöhemmin. Inkeriä ilmaisee nähdäkseni myös **tyhjyyden** kokemusta. Tyhjyys juontuu muuttuneesta elämäntilanteesta: lapsen saannin myötä avioparin suhde on peruuttamattomasti erilainen. Toisen lapsen syntymä puolestaan herättää **pelkoa**. Pienenä kevennyksenä Inkeri silti kiusoittelee miestänsä siitä, että lapsi muistuttaa jopa **nolostuttavissa** määrin isäänsä.

5.2 Lasten saamisen sietämätön taakka

Edellisessä luvussa 5.1 sivuttiin sodan jatkumisen ja lasten saamisen myötä tapahtunutta muutosta Inkerin suhtautumisessa mieheensä. Tässä luvussa käsitellään niin ikään ajallista muutosta avioparin suhteessa lasten saantiin liittyvien teemojen sekä tapahtumien kautta. Luvussa 5.2.1 käsitellään lasten hankkimiseen liittyviä ongelmakohtia suhteessa sotaan. Toisessa analyysiluvussa 5.2.2 pohditaan puolestaan ehkäisyä ja aborttia, jotka olivat 1940-luvulla vielä varsin arkaluontoisia aiheita yleiseen keskusteluun. Yksityisessä kirjeenvaihdossa ei näiltäkään aiheilta silti vältytty.

5.2.1 Synnytys sodan sekasorrossa

Suomen ajauduttua sotaan nousi koko yhteiskunta varpaille, sillä taistelut merkitsivät luonnollisesti myös yleisen turvallisuuden tunteen heikkenemistä. Useiden sairaaloiden hoitohenkilökuntaa siirtyi sota-aikana laajalti rintamien tuntumaan auttamaan taisteluissa haavoittuneita. Tällöin riittävästä sairaanhoidosta oli paikoin pulaa kotirintamalla, vaikka tarvetta sille olisi ollut. Toinen maailmansota oli useissa maissa ns. totaalista: kaupunkeja ja asutuskeskuksia pommitettiin ja vallattiin, jolloin myös siviiliväestöä kuoli, haavoittui ja joutui evakkoon. Suomessa siviiliuhrien määrä oli silti suhteellisen pieni verrattuna moneen muuhun maahan, sillä maata ei miehitetty. Valtiotieteiden tohtori Helene Laurentin mukaan toisen maailmansodan aikaisten sotatoimien vuoksi kuolleita siviiliuhreja on arveltu olleen Suomessa kaikkiaan alle 3000 henkeä. Esimerkiksi Virossa vastaava luku oli yli 40 000. (Laurent 2018: 63, 66, 74.). Useissa Keski-Euroopan maissa määrät olivat vielä moninkertaisia. Samaan aikaan siviiliväestö toisaalta auttoi yhteisissä sotaponnistuksissa esimerkiksi sotatarviketeollisuuden osallistumalla (Näre 2018: 10). Sota ei ollut siis enää armeijoiden välistä mittelöä laakeilla nurmikentillä, vaan se ulottui ainakin välillisesti miltei kaikkien kansalaisten keskuuteen.

Maaillan myllerryksen keskellä ei liene ihme, että Inkeri tuskailee kirjeissään toistuvia raskauksiaan ja lasten saamisiaan onnettomiin oloihin, joissa muutenkin ”elämä on niin synkkää ja ahdasta” (21.11.1939). Talvisodan aikaisissa kirjeissään hän myös toteaa esikoista kantaessaan, ettei olisi uskonut ylipäättään voivansa tulla raskaaksi ”tällaisena aikana” (esimerkki 11).

11. *tuntuu ihan mahdottomalle että minä voisin saada lapsen tuntuu vaan sellaselta niinkuin se katoais jollain lailla ja etten millään voisi saada sellaista piäntä elävää ihmisenalkua. Eikä niitä tällaisena aikana niin mielellään maailmaan ottaiskaan kun on nähnyt miten halpaa se ihmisen henki todellisuudessa on.* (16.1.1940)

Esimerkissä 11 Inkeri vaikuttaa ikään kuin kuulostelevan kehoaan ihmetellen, voiko hän todella kantaa sisällään uutta elämää, ”sellaista piäntä elävää ihmisenalkua”. Samaan aikaan hän kuitenkin problematisoi asiaa ja kertoo miehelleen, ettei toisaalta lasta ”mielellään maailmaan ottaiskaan”, sillä ihmishengen arvo on osoittautunut *halvaksi*. Inkeri vaikuttaa ilmeisen pelokkuutensa ohella vastahakoiselta äidin rooliin ja ilmaisun siitä, että jospa lapsi vain ”katoais jollain lailla”, voi käsittää jopa toiveena. Kirjeistä käy selväksi, että Antti ja Inkeri ovat kumpikin yllättyneitä edessä hämmöttävästä vanhemmuudesta (esimerkki 12):

12. *Ja minä niin tartisin sinua kun alkaa se huononpi aika en tiedä kyllä kuinka suhtaudut siihen kun tulen oikeen rumaksi ja sairaaksi kun ei miehet voi silloin yleensä pitää vaimoistaan. Kyllä se oli meillekin aika yllätys olimme kummatkin niin valmistumattomia siihen emmekä kumpikaan olis halunneet sitä ei ainakaan vielä mutta se on tietenkin korkeinman tahto että täytyy tulla tilalle kun paljo menee pojjes. (24.1.1940)*

Katkelmassa 12 Inkeri kirjoittaa suoraan, että pienokainen on heille molemmille ei-toivottu yllätys, johon he eivät ymmärtäneet aikanaan varustautua. Toisaalta Inkeri pehmentää asiaa toteamalla, ettei lapsia olisi haluttu ”ainakaan vielä”. Sotaan viitaten hän kuitenkin tuumii lapsen olevan uuden väestöpohjan rakentamista taisteluiden vaatiessa uhrejaan. Inkerin esittämissä huolissa kaikuu silti hieman turhamainen huoli ja häpeä siitä, että lapsen saamisen myötä saattaa haihtua mainen kauneus – toisaalta mahdollisesti myös terveys. Merkillepantavaa on, että murhe ei vaikuta kohdistuvan niinkään häneen itseensä, vaan *miehen* suhtautumiseen vaimon kärsiessä *huononmasta ajasta*. Tällainen häpeä kertoo kenties jotain olennaista ajalle tyypillisestä naiskuvasta: esimerkiksi lottaihanteissa korostuivat velvollisuudentunnon ja kuuliaisuuden ohella niin mielen kuin ruumiin puhtaus sekä ulkomuodon siisteys, lujahermoisuus ja hyvä terveys (Elomaa-Krapu 2015: 81, 83–84).

Inkerin ajalle erityislaatuisesta suhtautumisesta aviovaimon osaan ja tulevaan äitiyteen kertoo kuitenkin se, että hän jo talvisodan aikaisissa kirjeissään ilmaisee toisinaan rohkeasti tyytymättömyyttä rooliinsa. Eräässä kirjeessä hän esimerkiksi toteaa, että jos mies palaisi pian kotiin, voisi hänkin olla hetken myöntäväinen vaimon velvollisuuksiin, vaikka Inkeri ei siitä ”hommasta tykkää mutta pidän sinusta [Antista] ja haluaisin sinut pitää” (4.2.1940). Tiettyjen toimien suorittaminen on siis tae miehen *pitämiselle*, minkä vuoksi niitä täytyy kestää. Näihin velvollisuuksiin kuulunevat kirjeiden perusteella ainakin kodin siisteyden ylläpitäminen, taloudesta huolehtiminen sekä pian myös lastenhoito. Kuten aiemmassa luvussa 5.1.1 todettiin, on vaatimusten täyttäminen Inkerille kuitenkin vaivan takana.

Jatkosodan alkuvaiheissa Inkeri odottaa jo toista lastaan, mutta myös hänen sisarensa Vieno tulee raskaaksi. Inkeri kertoo miehelleen asiasta vaivihkaa, sillä Vieno on saanut tietää raskauden olevan potentiaalisesti hengenvaarallinen. Inkeri puuskahtaa kirjeessään epäilyksensä, että lääkärit tuskin tekevät silti asialle mitään, sillä naisen osa ”ei muuta olekaan kuin lapsia ja taas lapsia oli ne sitten mieleisiä tai ei” (24.7.1941). Inkeri vaikuttaa suorastaan pöyristyneeltä, että lapsen saanti asetetaan äidin terveyden edelle, vaikka sodan aikana tuskin kukaan kokee asiaa *mieleisekseen* muutenkaan. Raskaudenkeskeytykseen oli tuohon aikaan mahdollisuus lääketieteellisin perustein – eli jos raskaus

uhkasi naisen henkeä – mutta riskin todistaminen ja toimenpiteen saanti saattoi olla pulmallista (Ritamies 1993: 11). Laiton sikiön lähettäminen oli vakava rikos, mutta abortteja tehtiin siitä huolimatta runsaasti, mistä lisää seuraavassa luvussa 5.2.2. Vienon henkeä uhanut raskaus päättyy tulkintani mukaan silti luonnolliseen keskenmenoon (esimerkki 13).

13. *Vieno pääsi pian vauvastaan [- -] nyt se on mielissään kun niin kävi kun on tällainen kurja aika. Meidän lapset on sotalapsia niinkuin sinä sanoit mutta jos ne nauttis sitten valoisanman elämän kun kärsivät sodan ja sen vaivat [- -] uskotaan toivotaan ja varrotaan valoisanpaa aikaa meille kaikille jos hyvä jumala suo (14.9.1941)*

Esimerkissä 13 Inkeri toteaa, että sisko ”on mielissään kun niin kävi”. Ilmaus antaa ymmärtää, ettei aborttia ole aktiivisesti suoritettu ainakaan sairaalassa hoitohenkilökunnan avustuksella, vaan raskaus on saattanut keskeytyä omia aikojaan. Tässä yhteydessä Inkeri viittaa myös mitä ilmeisimmin Antin kirjeessä esitettyyn toteamukseen siitä, että lapset syntyvät näinä aikoina väistämättä *sotalapsina*, jotka joutuvat myös kärsimään sodasta. Inkeri esittää rukouksen, että tilanne vielä muuttuisi heille kaikille parempaan päin, ”jos hyvä jumala suo”. Ilmauksessa ”uskotaan toivotaan ja varrotaan” käytetään affektiivista toistoa, mikä vahvistaa pyynnön sanomaa. Passiivimuodon käyttö ulottaa toiveen aivan kuin kaikille sodasta kärsiville yhteiseksi. Tulevaisuuden Inkeri toivoo olevan usein nimenomaan *valoisampi*.

Omasta jälleen orastavasta raskaudestaan Inkeri ilmaisee kirjeissään jopa häpeän tunteita. Siinä missä sisaren vaikea raskaus herätti närkästystä ja jopa vihaa, on omalla kohdalla lapsen saaminen nolostuttavaa, kun hän on – kiertoilmauksella itseään ilmaisten – ”taas näin päin” (7.9.1941). Kirjeistä selviääkin, että vaikka lastensaantia pidettiin yleisessä retoriikassa isänmaallisena tekona, eivät lääkärit toisaalta katsoneet huonon ravitsemuksen myötä heikkoina syntyvien lasten hankkimista hyvällä. Päinvastoin eräskin lääkäri tokaisi Inkerin kolmannen lapsen odotusaikana pian putkahtavan ulos taas ”lisää tunkiolle vietävää” (21.2.1943).

Eräänä syynä vaiteliaisuuteensa Inkeri ilmaisee myös huolensa siitä, että toinen lapsi olisi jälleen esikoisen tapaan tyttö, mikä ei ehkä miellyttäisi Anttia. Inkeri povaa lapsen sukupuolta vatsansa asentoa tarkkailemalla: se vaikuttaisi olevan samanlainen kuin Marjatan odotusaikana. Toisaalta hän pitää tytön saantia taloudellisesti järkevänä, sillä Marjatan vanhat vaatteet sopivat myös seuraavalle. (24.7.1941.) Kuullessaan miehensä sotamenestyksestä hän kuitenkin hieman ivalliseen sävyyn pahottelee, että olisi vahinko, ellei häneltä jää poikaa, joka perisi tämän kunniamitalikokoelman.

Vaikka hän nimittää mitaleita *sellaisiksi hiluiksi*, joiden takia ei kannata yltyä *tyhmän rohkeaksi*, vaikuttaa Inkeri samaan aikaan tyytyväiseltä miehensä saamista kunnianosoituksista. (29.7.1941.) Marjatanakin hän lupaa opettaa rukoilemaan isänsä puolesta. Ei lapsesta sodan jaloissa yksinomaan ollutkaan vain itkua ja pahaa mieltä (esimerkki 14).

14. *Toisaalta ilman Marjattaa elämäni tuntus tällä kertaa ihan sietämättömälle mutta kun se on joskus niin suloinen että väkisinkin kuvittelen sille pienet siiventyngät hartioihin ja sitä ympäröi sellainen maailma jota sota ei ole voinut vielä häiritä. Näkemiin rakkaani Jumala varjelkoon sinua Inkerille ja Marjatallesi* (12.10.1941)

Katkelmassa 14 Inkeri kirjoittaa Antille hellästi perheen esikoisesta, joka toisaalta tekee elämän merkitykselliseksi koettelemusten keskellä. Inkeri maalaa kirjeessään mielikuvan Marjatasta sodan turmelukselta vielä säästyneenä enkelinä. Myös kirjeen päätös jatkaa samaa henkistynyttä linjaa, sillä siinä toivotetaan varjelusta sotatantereelle. Vaikuttaa siltä, että Inkeri etsii lohtua uskonnosta tai ainakin hengellisyydestä vaikeissa oloissa. Inkerin kielenkäytössä onkin runsaasti intertekstuaalisia uskonnollisävytteisiä ilmauksia, jotka voivat olla omaksuttuja esimerkiksi erilaisten kirkollisten tilaisuuksien diskursseista. Lisäksi sodan melskeissä silmiinpistävän tunnustuksellinen kielenkäyttö ei ollut niin kummeksuttavaa kuin kenties nykyisin rauhan aikana. Uskonnollisuus oli naiselle myös hyve ajan retoriikassa (Kivimäki 2016b: 96–97).

Toisen lapsen syntymän lähestyessä hieman jo piristyneet mielialat tuntuvat kuitenkin jälleen romah-tavan. Kuten luvussa 5.1.2 selvisi, Inkerin ensisynnytys saattoi olla traumatisoiva kokemus. Inkeri kertoo pian lapsivuoteeseen joutumisen synkistävän ja masentavan hänen mieltään niin paljon, ettei hän ”kamalanpaa asiaa enään muuta tiedä paitsi sitten kuoleman” (30.11.1941). Kirjeessä hän ilmaisee myös voimakkaan katkeruutensa miestään kohtaan, sillä Inkeri on viime kädessä se, joka arkisen taakan lastenhoidosta harteillaan kuljettaa. Hienoisesta yliajalle menemisestä ja sen myötä paisu-neesta ahdistuneisuudesta huolimatta toinen lapsi Seppo syntyy potrana joulukuussa 1941.

Toisen maailmansodan kaupunkeihin kohdistuneet pommitukset koskivat myös Tamperetta. Etenkin talvisodassa Tampere sai tuta Neuvostoliiton pommikoneiden voiman (Lammi 1990: 48), mutta myös jatkosodan aikana annettiin ilmahälytyksiä. Esimerkiksi vuoden 1942 itsenäisyyspäivänä Inkeri kertoo hakeutuneensa väestönsuojaan hälytyksen takia keskellä yötä. Kahden pienen lapsen ja lasten-vaunujen kanssa kulkeminen ei kuitenkaan ole ongelmaton, sillä käynti on hidasta ja ahtaissa väes-tönsuojissa vaunut vievät tilaa. Inkerin mukaan eräs suojelemies nimittikin rattaita suutuspaissään

paskarattaiksi. Tästä tuhtuneena Inkeri uhkaa kirjeessään kirjoittavansa lehteen: ”eikö se hyvä mies tiedä että nyt ei ole lapset paskaa vaan kultaa”. Inkeri aprikoi kirjeessään myös, ettei haukkujalle kenties ollut juolahtanut mieleen, että vaunut saatetaan varastaa, jos ne jätetään suojan ulkopuolelle. (7.12.1942.) Käytännön vastusten ja ikävien asenteiden kohtaamisen herättämän ärtymyksen ja vihan ohella sota ja läheisten kuolinuutiset iskostavat myös pelkoa ja avuttomuuden tunnetta (2.5.1942).

Alkuvuodesta 1943 vähitellen varmistuva tieto kolmannen lapsen tulosta vaikuttaa saavan Inkerin elämänilon sukeltamaan jo aivan pohjamutiin. Vaikka Inkeri käyttää raskaudesta leikkisältä kuulostavaa kiertoilmausta *asiat ovat hassusti*, on kirjeissä paradoksaalisesti jopa itsetuhoisuuteen viittaavia ilmauksia (esimerkki 15):

15. *Jos minun asiani taas on hassusti jota aina saa pelätä kun kuukautiset jää pois vaikka nyt voi kyllä epäillä heikkouttakin ja muutenkin elämä näyttää niin synkälle kaikin puolin [- -] joskus valtaa sellainen väsymys että ajattelee kun pääsis pois joskus iltasin kun sydämeni tuntuu sellaiselle huonolle ja väsyneelle ajattelin että kun se lakkaisi kokonaan toimimasta niin se ajatus tuntuu joskus kuin hyvälle kun ajattelee että pääsis kaikesta lähtis kuin pakoon suruja ja murheita (27.1.1943)*

Katkelmassa 15 Inkeri vaikuttaa kirjoittavan aivan kuin äkillisesti heräävän tunnevyöryn vallassa. Teksti on ajatuksenvirtamaista ja polveilevaa, eikä välimerkkejä ole lainkaan. Tekstissä on runsaasti alisteisia sivulauseita ilman pilkkuja, mikä luo tekstiin nopean, sepustavan rytmin⁵. Kirjeessään Inkeri kertoo niin voimakkaasta väsymyksen ja kuolemankaipuun kokemuksesta, että hän toivoisi jo *pääsevänsä pois*, lopullisesti ”pakoon suruja ja murheita”. Inkeri kirjoittaa myös sydämestään, jonka hän toteaa tuntuvan ”sellaiselle huonolle ja väsyneelle”. Ilmaus voi viitata joko konkreettisesti Inkerin terveyttä verottavaan sydänvikaan, joka saattaisi lopulta jopa pysähdyttää sydämen koko toiminnan, mutta toisaalta sydämen väsymyksen voi ajatella kuvastavan metaforisesti ylipäättään elinvoimaa ehdyttävää uupumusta. Kuriositeettina mainittakoon tästä katkelmasta toteamus naisen *kuukautisista*, joista avoin keskusteleminen avioparin kesken lienee ollut aikakauteen nähden epätavallista.

Lasten saaminen sota-aikana aiheuttaa kirjeissä hyvin voimakkaiden negatiivisten tunteiden purkauksia. Talvisodassa Inkerin valtaa lähinnä yllätynyt **hämmästy**s raskaaksi tulemisesta, mutta se vaihtuu pian **peloksi**. Inkeri ilmentääkin jo sodan alkutaipaleen kirjeissään merkkejä hivenen ylivilittyneestä

⁵ Samanlaisia havaintoja kielen ajatuksenvirtamaisesta rakenteesta tunteita herättävien asioiden äärellä on tehnyt myös Sara Silén artikkelissaan ”Täällä ollessa vasta aukee silmä ja sydän tajuamaan omat tunteensa: Parisuhdediskursseja sota-ajan kirjeissä” (2017).

pelosta (ks. luku 2.2) ja siitä johtuvasta **ahdistuneesta** mielialasta, mutta ilmiö tuskin oli tavaton sota-aikana. Huolta herättää toisaalta myös usko oman ulkomuodon ja terveyden rapistumisesta raskauden myötä. Jatkosodassa raskaaksi tuleminen lietsoo avuttomuudessa rypemisen sijaan enemmän **vihaa**. Inkeri ilmaisee **katkeruuttaan** todetessaan naisen osana olevan vain lasten saanti ja hoito, vaikkei sitä elämältä haluaisikaan. Raskaus on Inkerille myös **häpeä**, sillä lapsien katsotaan syntyvän sodassa heikkoina, eikä tuleva lapsi ole ehkä aviomiehelle mieluisa poika. Uskonnon suoma lohtu ei kuitenkaan vähennä yhä voimistuvia **masentuneen** mielialan ja itsetuhon ilmauksia kirjeissä.

5.2.2 Vaietut aiheet: ehkäisy ja abortti

Jos lasten saaminen vaikeuttaisi elämää kohtuuttomasti tai ei ole muutoin ajankohtaista, voi tulla kysymykseen ehkäisyn käyttö. Sodanajan Suomessa saatavilla olevia ehkäisykeinoja olivat pidättäytymisen, varmojen päivien sekä keskeytetyn yhdynnän lisäksi mekaaniset välineet, kuten kondomit, pessaarit ja erilaiset naisen sukuelimiin asetettavat tukkeet (Ritamies 2006: 174–176). Vuonna 1937 Suomen Gummitehdas Oy alkoi valmistaa kondomeja teollisesti, mutta sota keskeytti tuotannon. Sodan aikana kondomien saanti siis vaikeutui, mutta tuolloin ne olivat tulotasoon nähden usein muutoinkin melko kalliita ja miellettiin lähinnä avioliiton ulkopuolisiin suhteisiin kuuluviksi. Ehkäisyyn saatettiin käyttää joko ennen tai jälkeen yhdynnän lisäksi kemiallisia aineita, kuten pulvereita ja huuhteluiskuja. Myös yrittäjävalmisteista haettiin apua. Vasta viitisentoista vuotta sodan päättymisen jälkeen 1960-luvun alussa Suomessa tulivat käyttöön erilaiset hormonaaliset ehkäisytavat, joista tunnetuin lienee e-pilleri. Pillerin myötä ehkäisystä tuli lääketieteellistä syntyvyyden säännöstelyä, jolloin lääkäreiden aiemmin nuiva asennoituminen ehkäisyyn muuttui entistä vapaamielisemmäksi. (Mts. 178–181, 184, 191, 209, 265–266.)

Mikäli ehkäisy unohtui tai epäonnistui ja sikiöstä haluttiin päästä eroon, ei laillisia raskaudenkeskeytyksiä kuitenkaan ollut saatavilla. Ainoastaan naisen henkeä tai terveyttä uhkaava raskaus oli sallittua keskeyttää. 1900-luvun alun Euroopassa laittomasta sikiön lähdeittämisestä rangaistiin rikoslain mukaan – joissakin maissa jopa kuolemantuomiolla. Silti on arveltu, että vuosisadan alkupuolella laittomia abortteja toimeenpantiin pelkästään Suomessa jopa 25 000–30 000 joka vuosi. (Ritamies 1993: 11.) Abortin huono saatavuus ruokkikin rikollisuutta: lähdeittäjät saattoivat periä korkeaa hintaa, eikä työn laadusta tai onnistumisesta ollut takeita. Huomattava osa laittomista aborteista johti naisen lisääntymiskyvyttömyyteen, sairastumiseen tai kuolemaan (mp).

Vaikka sosiaaliset ongelmat tiedostettiin, 1930-luvulla monien tahojen päällimmäisin huoli oli silti väestönkasvun hidastuminen, eikä poliittista tahtoa raskaudenkeskeytysten helpottamiseen ollut. Sodan aikana asenteet kiristyivät entisestään. Tästä huolimatta muissa Pohjoismaissa alkanut liikehdintä abortin myöntökriteerien lieventämiseksi alkoi lisätä paineita myös Suomessa. Vuonna 1941 alettiin valmistella ehdotusta aborttilaille, joka asetettiin lopulta vuonna 1950. Laissa sallittiin raskaudenkeskeytys lääketieteellisistä ja eugeenisista syistä sekä silloin, jos lapsi on saanut alkunsa raiskauksesta. Lisäksi ”ruumiin ja sielun terveyttä” uhkaavia vaaroja puntaroidessa tuli ottaa huomioon naisen elinolosuhteet, mutta lääkäriellä oli asiassa aina viimeinen tulkinta- ja määräysvalta. (Ritamies 1993: 12.)

Kuten edellä todettiin, ei tutkimani kirjekokoelman kirjoitushetkellä aikavälillä 1939–1943 siis ollut vielä voimassaolevaa aborttilakia. Kirjeistä selviää, että Inkerin tuttavapiirissä silti tehtiin raskaudenkeskeytyksiä – ja mitä todennäköisimmin myös muiden kuin lääketieteellisin perustein. Voikin olla, että sikiön lähdeittäminen ei ollut loppujen lopuksi kovin harvinaista: kysyntää ainakin lienee ollut jatkuvasti, sillä lasten saanti pula-aikana väistämättä madalsi elintaso ja monella oli lapsia jo entuudestaan. On vaikea arvioida, kuinka yleistä tai tehokasta tuolloin vielä melko tyriiden ehkäisyvälineiden käyttö tavallisissa työläisperheissä oli (Ritamies 2006: 190–192). Inkeri kyllä viittaa kirjeissään *varmuusesineisiin* (3.3.1943), joskin vain kerran. Mahdollisista ehkäisykeinoista huolimatta raskauksia kuitenkin lähti alulle. Perheen esikoisen kerrotaan kirjeissä hyvin suoraan olleen vahinko, ja näin ollen abortin tekeminen on ohikiitävänä hetkenä ollut vaihtoehto (esimerkki 16):

16. *Ei se ole minulle tällä kertaa mikään onnen asia sen sinun pitäis huomata [- -] jos se olisikin yksin minun asiani ja minun onneni niinkuin sinä näyt luulevan, olisin järjestänyt asiat aivan toisin, mutta kun ihmisestä puuttuu rohkeutta [- -] Eikä puhuta tästä enään minä olen vaan niin katkeralla mielellä ja pahoitan sinunkin mielesi (14.11.1939)*

Kirjekatkelmassa 16 Inkeri kertoo katkeruudestaan ensiraskautta ja sen johdosta Antin esittämiä onnitteluja kohtaan. Jo tässä kohtaa Inkeri penää molempien vastuuta lapsesta: jos hän olisi yksin kantamassa seurauksia, Inkeri olisi kirjoittamansa mukaan ”järjestänyt asiat aivan toisin”. Tulkintani mukaan Antin positiivinen suhtautuminen esikoiseen on vaikuttanut päätökseen pitää lapsi, sillä Inkerillä ei olisi riittävästi rohkeutta asettua asiassa miestänsä vastaan. Toisaalta lisäys ”mutta kun ihmisestä puuttuu rohkeutta” saattaa tarkoittaa myös sitä, että tosipaikan edessä Inkeri ei välttämättä aborttia olisi kuitenkaan teettänyt.

Seuraavan kerran aborttiin ja ehkäisyyn liittyvät aihepiirit nousevat esille loppuvuodesta 1942 ja alkuvuodesta 1943, jolloin Antin vastauskirjeitä ei ole kokoelmassa enää lainkaan. Vaikeat aiheet vyöryvät esiin pitkissä ja usein poikkeuksellisen epäselvällä käsialalla pötköön kirjoitetuissa kirjeissä, joissa Inkeri avautuu myös monista muista avioliittoa hiertävistä aiheista. Tein huomioita loppuaineiston kiivaista piirteistä myös edellisessä tutkimuksessani (Pajunen 2017: 77–79, 87–89). Päällimmäisenä tunteena kirjeistä välittyy voimakas suuttumus, joka kohdistuu aviomiehen kepeään asennoitumiseen lasten saamiseen liittyvissä asioissa (esimerkki 17).

17. *Nyt olen sentähden ihan kykenemätön kun olen ihan melkein varma että taas olen niinpäin se on varmistunut [- -] minussa ainakin merkit on hyvin selvät. Vaikka olen sitä useanmassa kirjeessä puhunut niin sinä olet sen kovin kevyesti ottanut niinkuin miehen tuleekin ottaa se kun on vaimon asia minkäs sinä sille mahdat jos minä olen aina pieniin päin. Jos vain niin on asiat niin minä en enää sinun kansasi ole saat sen uskoa saat hakea jonkun toisen joka ei aina ole raskaana. (18.10.1942)*

Esimerkkikatkelmassa 17 perheen kolmannen lapsen tulo on vähitellen varmistumassa, mutta lapsi ei ehdi syntyä aineistoni kattavan ajan kuluessa. Inkeri vaikuttaa olevan raskaudesta niin tolaltaan, että uhkaa jopa jättää miehensä, ettei tämän tarvitsisi jatkuvasti sietää vaimon toistuvia raskauksia. Näin kirjoittaessaan Inkeri tulkintani mukaan yrittää ivallisesti torjua Antin vaimolleen sysäämää viimekätistä vastuuta raskaaksi tulemisesta. Inkeri nälvii miestänsä todetessaan, että lapsethan ovat ”vaimon asia minkäs sinä [Antti] sille mahdat”. Affektiivisesti voimakkaasti latautuneiden sanojen *minkäs ja mahdat* käyttö alleviivaa ilmauksen pilkkaavaa sävyä.

Helmikuussa 1943 kirjoitetusta kirjeestä paljastuu, että Antti onkin saattanut syksyllä 1942 kirjoittaa vaimolleen *itsesääliä uhkuvan* viestin. Inkerin mukaan Antti on valittanut kirjeessään miesten ”kovaa kohtaloa” ensin kärsiä rintamalla ja sitten esittää lomilla ”pelkkää aurinkoa ja päivänpaistetta”, vaikka vaimo on jälleen hankkinut ”sellaisen kurjan uutisen, joka pilaa kaiken”. Tähän Inkeri ehdottaa ratkaisuksi, että mies voisi väittää lasta jonkun toisen alullepanemaksi, jotta Antti itse pääsisi siitä ”häpeestä että saan yhtä mittaa lapsia”. (16.2.1943.) Ei jääne epäselväksi, että Antin asenteessa olisi Inkerin kirjeiden mukaan jotain korjattavaa.

Inkerin ilmaiseman näkemyksen mukaan miehen liian huoleton asenne lapseen näkyy etenkin suhtautumisessa aborttiin. Vaikka Inkeri itse väläytteli ajatuksiaan esikoisen lähdeittämisestä aikoinaan, on hänen mielipiteensä aborttia kohtaan näyttänyt muuttuneen entistä kielteisemmäksi sodan edetessä.

Lapset usein kärsivät sodassa nälästä ja huonoista elinoloista, mutta Inkeri katsoo sen silti kirjeessään inhimillisemmäksi kuin ”mennä puoskari ämmän sukkavartailta pistettäväksi ja sitten polttaa lapsen ruumis kamarin pesässä”. (16.2.1943.) Antti on uuden lapsen taas ilmoitellessa tulostaan kuitenkin Inkerin mukaan kallistumassa tällä kertaa raskaudenkeskeytyksen puolelle (esimerkki 18).

18. *Löin muuten Vienon ja Helgan kanssa vetoa, että niin pian kuin saisit asiasta vihiä kehoittelisit minua lempein sanoin ja loppukaneettina se että kuinka itse haluat ja harkitset laittaa pois. Osasin melkein sanasta sanaan niinkuin kirjoitit esittää heille minkä olet katsonut minulle parhaaksi etten enää rasittuisi. Nauroin ja sanoin että pyörtyisin hämmästyksestä ja siinä lukisi: Et saa laittaa pois haluan että koitat kestää kaikesta rasituksesta huolimatta rakastan sinua ja lasta jonka kanssasi saan (16.2.1943)*

Kirjekatkelmasta 18 käy selväksi, ettei keskenlaittamisesta puhuminen ollut ainakaan Inkerin ja tämän lähipiirin naisten kesken tabu. Tutkimusten mukaan etenkin naisille tyypillinen tunteiden säätelykeino onkin keskustella ja jakaa kokemuksia läheisille (ks. luku 2.1). Antin kirjeen sisällöstä tehty vedonlyönti on osoittautunut Inkerille menestykseksi, minkä johdosta Inkeri ilmaisee ivallista ilahtumistaan arvauksensa osumisesta oikeaan. Hän kertoo, että olisikin *pyörtynyt hämmästyksestä*, jos mies yllättäen osoittaisikin aitoa myötätuntoa. Myöhemmin samaisessa kirjeessään hän syyttääkin miestänsä pidättyväisen *hienotunteisen hölynpölyn* kirjoittamisesta, mikä herättää Inkerissä ainoastaan turhauttavaa ärtymystä ja *elämän ironian* kokemusta (16.2.1943).

Inkeri käsittelee miehelleen lähettämissään kirjeissä ujostelematta myös ehkäisyä. Varsinaisista ehkäisykeinoista tai -välineistä hän ei silti mainitse muita kuin jo toteamani *varmuusesineet*. Esineet ovat todennäköisesti kondomeja, sillä Inkeri kertoo Antin toisinaan leikkivän niillä ja puhaltelevan niistä ”ilmapalloja kuin mikäkin narri minun silmäni edessä” (3.3.1943). Inkeri ei asiassa näe kuitenkaan naurun aihetta: kylmästi hän toteaa, että miehen oli pitänyt ottaa ”joku huora vaimokseen niin sellainen ehkä ymmärtää antaa niille asioille sinun [Antin] kaipaamasi huumorin” (3.3.1943). Inkeri tekee selväksi, että hän ei suhtaudu lasten hankintaan kevytmielisesti ja toivoisi miehensäkin kantavan vastuun tekemisistään. Ehkäisyn hän näkee olevan miehen asia. Vaimon osa on luottaa, että varotoimista on pidetty huolta, että mies ”tietää itsensä” ja ”koittaa estää” vahingot (esimerkki 19).

19. *Sinä olet tällaisena kurjana aikana kun ihmisellä olis tarpeeksi olla yksin hommannut minulle aika ajattelemattomasti melkein joka vuosi lapsen mies voi sen estää jos tarpeeksi rakastaa vaimoaa sinä et ole sittenkään syventynyt minkäläinen helvetti minulla on taas edessäni. (3.3.1943)*

Esimerkissä 19 kirjoitetaan, että mies voi estää raskauden ”jos tarpeeksi rakastaa vaimoan”. Tämä saattaa tarkoittaa sitä, että pääasiallisena ehkäisynä on käytetty joko pidättäytymistä tai keskeytettyä yhdyntää, ja ne olivatkin tuohon aikaan yleisimpiä tapoja välttää raskauksia (Ritamies 2006: 208). Ehkäisy tapa ei kuitenkaan estänyt avioparin kohtaamisten seurauksena alkunsa saaneita ei-toivottuja raskauksia. Inkeri pohtii myöhemmin kirjeessään, että ehkä Antti todella uskoo vaimon voivan tehdä tarvittaessa abortin ”niinkuin kaikki toisetkin tekee”. Hän kertoo saaneensa tuttaviltaan asiassa neuvoja puolesta ja vastaan, mutta lopulta Inkerin läheiset ystävät ovat saaneet tämän luopumaan kokonaan ajatuksesta. Inkeriä kismittää silti miehen pinnallinen ja kylmä suhtautuminen, aivan kuin lastensaannissa olisi kyse *tavaranhankinnasta* ilman mitään tunteita. Kirjeensä lopussa hän antaakin neuvoja miehelleen vastaisuuden varalle, mikäli Inkeri nyt menehtyy viimeisimmän raskautensa johdosta. Jos Antti tällöin päättää ottaa uuden vaimon, hän ei saa näyttää naiselle, ettei välitä lapsistaan. Näin hän ei toistaisi Inkerin kohdalla tekemiään virheitä ja heidän onnensa ”olis taattu”. (3.3.1943.)

Inkerin aviomiehelleen osoittamissa kirjeissä ehkäisy ja abortti eivät olleet tabuja, sillä hän kirjoittaa niistä hyvin avoimesti, joskin harvoin. Siinä missä talvisodassa Inkeri on äidiksi tulostaan yllätynyt, mutta osin jopa odottavalla mielellä (ks. luku 5.1.1), jatkosodassa lasten saaminen herättää Inkerissä vain **katkeruuden** tunteita. Katkeruus kohdistuu niin naisen osaan kantaa ja kasvattaa lapset kuin aviomieheen, joka suhtautuu asiaan kevyesti eikä välitä vaimostaan sen vertaa, että yrittäisi tosissaan välttää vahinkoraskauksia. Mielenkiintoista on, että Inkerin ilmaisema asenne on se, että miehen kuuluu hoitaa ehkäisy ja naisen kestää miehen tekojen seuraukset. Samaan aikaan hän kuitenkin viimeiseen asti peräänkuuluttaa lasten olevan yhteisiä. Asenne on jopa hieman marttyyrimainen. Aborttiin Inkeri suhtautuu talvisodan aikana vielä melko neutraalisti, mutta jatkosodan myötä Antin ilmaisema selviö Inkerin kyvystä tehdä tarvittaessa abortti herättää **vihaa**. Viha kohdistuu miehen vallankäyttöön suhteessa Inkerin ruumiiseen, mikä ilmenee miehen tekemisten peittelemättömänä pilkkaamisena. Merkille pantakoon, ettei **ujostumisesta** kirjeissä ole selvää osviittaa edes *varmuusesineistä* keskustellessa, vaikka sanaa itsessään toki voi pitää hienoisena kiertoilmauksena.

5.3 Raskaan arjen raataja

Negatiivisia tunneilmauksia kumpuaa lasten saamisen ja lapsista yksin huolehtimisen lisäksi siitä, että arjen pyörittäminen on sota-aikana monin tavoin tavanomaista vaikeampaa. Lähes kaikesta arkisesta tavarasta on pulaa, ja jopa perusruoka-aineet ovat kirjaimellisesti kortilla. Lasten perässä juokseminen ja taloudenhoito ovat myös fyysisesti kuormittavia – etenkin jos kärsii lisäksi ruumiillisista

rasitteista, sairauksista ja kolotuksista. Luvussa 5.3.1 käsittelen arkielämän vastaanhangoitteluja, luvussa 5.3.2 puolestaan terveyden reistailuja sekä perhettä kohdanneita vakavia vastoinkäymisiä.

5.3.1 Kotiäiti kiipelissä

Talvisodan aikana Inkeri ei tule vielä äidiksi, mutta jatkosodan alkaessa kesällä 1941 hänellä on jo hoidettavanaan kodin lisäksi perheen esikoinen Marjatta tai ”Jatta”, joka syntyi välirauhan aikana kesällä 1940. Toinen lapsi Seppo eli ”Sepi” syntyy puolestaan loppuvuodesta 1941. Pikkulapsiarjen sanotaan usein olevan hektistä ja uuvuttavaa kahdellekin vanhemmalle, mutta miehen ollessa rintamalla on taakka yksin perheen äidin kontolla. Eipä lienekään ihme, että Antille osoitetuissa kirjeisään Inkeri toistuvasti luettelee arjen pieniä ja suuria katkeria harmeja. Hän muistaa usein myös päivillä, kuinka tilanne voisi helpottaa, jos mies pääsisi edes joskus lomalle tai pysyvästi kotiin.

Erityisen näännyttävältä vaikuttaa Inkerin suhde esikoistyttär Marjattaan. Inkerin mukaan Marjatta on vilkas ja voimakastahtoinen lapsi, varsinainen ”maanvaiva” ja ”kiukkupuntari” (7.7.1941). Jatkosodan alussa reilun vuoden ikäinen tyttö on ilmeisesti oppinut jo kävelemään, minkä myötä lapsen perässä pysyminen on muuttunut vaikeaksi. Tästä tuskastuneena Inkeri uhkaakin lähettää *mukulan* isälleen kenttäpakettina, sillä rintamalla moinen eläväisyys ”olisi ihan omiaan” (12.8.1941). Antin pyytämän tyttären valokuvan ottaminen on osoittautunut myös Inkerille vaikeaksi, sillä se on kuin ”valokuvais elohopeeta”. Kontrolli Marjatan tekemisistä onkin työn takana (esimerkki 20).

20. *Minun täytyy kesken kaiken kirjoittaa Marjatasta kyllä se on nyt mailman rasittavin ja viltin olento se on aina kipuamassa ja kaahimassa ja osaa jo siirtää tuoleja haluamaansa paikkaan ja rahtaa kaikki laatikot ja on joka paikassa nenineen ja pienine kynsineen [- -] Se on joskus kaikesta huolimatta olennoitaan niin kultanen ja suloinen että sen puristas ihan hengettömäksi.*
(2.10.1941)

Esimerkissä 20 Inkeri kuvailee elävän Marjatan puuhasteluja kotiooloissa. Erityisesti komitatiivimuotojen ”nenineen ja pienine kynsineen” käyttö luo vivahteikkaita mielikuvia Marjatasta ja hänen olemuksestaan. Affektiivisuutta luovat myös superlatiivimuodot, kuten ”mailman rasittavin”, sekä luettelomaiset pitkät listaukset lapsen tekemisistä, joissa *aina* tehdään jotain *kaikille* ja *joka paikassa*. Tällaisten äärimmäisten ilmausten käyttö on tyypillistä Inkerin kirjallisessa ilmaisussa. Lapsen ajoittaisesta rasittavuudesta huolimatta esikoinen on kuitenkin ilmeisen rakas äidilleen, joskin ”ihan hengettömäksi” puristaminen on aika raju tapa ilmaista kiintymystä.

Suurta ristiriitaa arjessa vaikuttavat aiheuttavan lapsesta uhkuvat elämänilo ja ”toiminta tarmo” suhteessa äidin jaksamiseen (12.10.1941). Kirjeistä selviääkin, että Inkeri olisi tyytynyt kernaasti hieman rauhallisempaan tyttäreeseen, jollainen hän itse kertoo pienenä olleensa. Inkeri ilmaisee turhautumistaan Marjatan levottomuuteen monissa arkisissa toimissa. Kirjoitushetkinä sylissä ollessaan tytär ”suttaa ja tuhruaa täyttä häkää mukana” (19.10.1941) ja vaunuissa istuessaan puolestaan ”rupeaa rähjään ja yrittää pois” (23.10.1941) niin, että rattaita saa olla toistuvasti korjauttamassa. Kaupungilla asioidessa Marjatta on ”sellanen jalkapuu”, joka hidastaa äidin kaikenlaisten asioiden perässä juoksuja, jonotte-luja ja kyselemisiä (23.10.1941). Lapsen potalle eli *astialle opettaminen* on ollut *kovistamisesta* huolimatta myös työn ja tuskan takana, sillä Marjatta ”ei tahdo maltaa millään istua” (23.10.1941). Siispä pyykkiä saa pestä entiseen tapaan. Yöllä unta odottaessaan Marjatta niin ikään vain ”jauhaa ja mel-lehtii sängyssään” (9.11.1941). Inkeri kokee myös häpeää vieraillessaan lapsettomien ystäviensä luona, kun ”Jatta tuppaa pienillä aina tahmeilla sormillaan piteleen niitten kauniita huonekaluja” (30.11.1941). Lapsi siis vaikuttaa vaativan paljon huomiota ja pientä näpertelemistä jatkuvasti, mutta niiden antaminen ei tunnu olevan Inkerille helppoa (esimerkki 21).

21. *Minulla ei tahdo olla enää mitään rauhaa kirjoittaa sinulle kyllä Marjatta pitää siitä huolen saan kirjoittaa kun henkeni edestä ja silti se vetelee ja suttuaa yhtä mittaa se ei leiki eikä ole hiljaa ei sitten yhtään kyllä siitä on sitten tullut rasittava mukula jos toisesta tulee yhtä mahdoton niin olen ihan purjeessa niitten kanssa [- -] kyllä se olis suuri helpotus kun sinä olisit kotona katsosithan edes illat sen perään. (29.10.1941)*

Syksyn 1941 edetessä lähestyy myös toisen lapsen syntymä. Sen jälkeen lapsista aiheutuva työ kak-sinkertaistuu. Esimerkissä 21 Inkeri toteaaakin olevansa pian ”ihan purjeessa”, jos tuleva pienokainen on oleva yhtä rauhaton kuin esikoinen. Kirjeissä Inkeri käyttää lapsistaan usein nimitystä *mukulat*, mikä kuvastaa läheistä ja leikillistä perheyhteyttä, sillä ilmaus ei soveltuisi kovin luontevasti muodolliseen kielenkäyttöön. Toisaalta *mukula* voi olla lievästi soimaava nimitys, etenkin kun se esiintyy affektiivisesti negatiivisesti latautuneiden sanojen ”kyllä siitä on sitten tullut rasittava” jälkeen. Tä-säkin kirjekatkelmassa kaikkea kirjoitettua voimistavat ääri-ilmaukset, kuten *ei enää mitään, yhtä mittaa ja ei sitten yhtään*. Kirjoittaakin täytyy Inkerin mukaan suorastaan *kun henkensä edestä*, missä on jo humoristisen liioittelun tuntua.

Uusi lapsi tarkoittaa kasvavia kulueriä perheen taloudelle: talven tullessa on molemmille hankittava kunnollisia vaatteita, joita Inkeri saa sanomansa mukaan ”kokoilla ja nyplätä joka paikasta”, sillä niihin ei ole juuri rahaa käytettäväksi (9.11.1941). Suurentunut kulutus merkitsee toki isompia

ostokortteja, mutta joidenkin elintarvikkeiden kohdalla pitää sitoutua ostoihin vain jostakin tietyistä kaupasta. Inkeri kertoo, että esimerkiksi maidon osto tuottaa heille näin ollen harmia, sillä Inkeri liikkuu lapsineen osoitteesta toiseen ja oleilee niin omassa kodissaan, lapsuudenkodissaan kuin anoppilassa. Hän huokaakin elämän vastoinkäymisiä luetellessaan arjen tulleen ”tukalaksi kun se on pelkkiä korttia ja todistuksia jos jostakin” (30.11.1941).

Inkerin pelot käyvät toteen, sillä vuoden 1941 lopulla syntynyt perheen poika Seppo osoittautuu vauva-aikanaan aivan yhtä huomionhakuiseksi tapaukseksi kuin Marjatta. Seuraavana keväänä Inkerin kirjeet täyttyvätkin pitkistä vuodatuksista lastenhoitoon kyllästymisestä ja oman ajan puuttumisesta. Edes kirjoittamiselle ei ole aikaa enää kuin ”yö sydännä” (esimerkki 22).

22. Rakas mieheni! Kello on melkein yksitoista illalla näin yö sydännä kerkiän vähän sinulle kirjoittaa usein tahdon kyllä olla niin väsynyt etten jaksa. Kyllä minä olen niin kyllästynyt tähän elämäni ja noihin lapsiin, kyllä sinä sellaiset rasisukset hommasit että Jatta kyllä jo pian alkais olla vaivattomanpi mutta Seppo on ihan liikaa. Nyt kun Seppo on tullut eläväisenmäksi ja valvoskelis jo aika paljon en tahdo keritä mitään tekeen kun saan istua se sylissä monet tunnit ja jos annan sen olla niin se huutaa niin että mustana ja suuret hikihelmet juoksee pitkin kasvoja. Itse lapsissa ei ole mitään vikaa kun vain olisin jaksanut ne kasvattaa kiltinmiksi mutta kun minä olen sellainen ihminen että tulen ihan hulluksi kun ei ole omaa aikaa yhtään aina vain työtä ja työtä aamusta iltaan ja vielä vastenmielistä työtä (9.4.1942)

Katkelmassa 22 on havaittavissa Inkerin ilmaisema taipumus sysätä vastuu lasten *hommaamisesta* Antille (ks. luku 5.2.2). Lausahdus ”kyllä sinä sellaiset rasisukset hommasit että” on aivan kuin nyreä puuskahdus miehelle. Viimeinen sana *että* vielä tehostaa ilmaisun voimaa, sillä se antaa tulkintani mukaan vaikutelman, että virkettä voisi jatkaa ilkeästikin. Inkeri kuitenkin pehmentää kuohahdustaan kirjoittamalla, että Marjatta sentään on jo helpompi käsiteltävä. Seppoa kuvaillaessaan Inkeri äityy silti varsin ekspressiiviseen ilmaisuun: poika *valvoskelee* ja *huutaa mustana* niin, että *hikihelmet juoksevat*. Inkerin kielenkäytössä onkin ajoittain taidokkaan kuvailevia piirteitä. Huomiota herättävän negatiiviselta vaikuttaa kuitenkin Inkerin kärkeä toteamus kotiäidin työn *vastenmielisyydestä* – Inkeri tuo esiin peilikirkkaasti tarpeensa omaan aikaan, jota ilman hän uhkaa tulla *ihan hulluksi*.

Siinä missä perheen lapset vaativat jo itsessään huomiota ja huolenpitoa ovat he kaiken lisäksi alvariinsa toistensa kimpussa – tai tarkemmin sanoen Marjatta Sepon kimpussa. Inkeri pahoitteleekin, että lapsi on saanut niin itsekkään luonteen, ettei ”suvaitsis kahta kuningasta samassa valtakunnassa” (27.1.1943). Siispä tytär lyö, potkii ja tönii kumoon poikaa silloin, kun hän luulee, ettei tekosia

huomata. Kyseessä saattaa olla pienelle lapselle tyypillinen kateuden tai mustasukkaisuuden tunne uutta tulokasta kohtaan – etenkin kun Marjatta itse alkaa lähestyä vaikeaa uhmaikää. Tekojen julmuus vaikuttaa silti syvästi järkyttävän Inkeriä. Toisaalta hän itsekin kurittaa lastaan ”Koivuniemen herralla” eli vitsalla piiskaamalla, jotta ”sen sisu lauhtuu” (23.8.1942). On kuitenkin hyvä muistaa, ettei tuona aikana lapsen fyysinen ojentaminen ollut laitonta: vielä vuosikymmeniä myöhemmin noin puolet suomalaisista piti kuritusta kasvatustyössä lähes välttämättömänä (Sariola 2014). Inkerin mukaan Marjatta on myös näyttänyt Sepolle epäkelpoa isosiskon mallia (esimerkki 23).

23. *Marjatta on kova kuntiin ja myllään ja ei leiki ollenkaan se on siitä rasittava mutta kyllä pikku Sepi leikkii kun ei ole Jattaa. Kun Jatta tartutti siihenkin sen mylläämis vimman se on sitten ikävää kun ensinmäinen tulee sellainen epäonnistunut niin se opettaa pahat tapansa pienenmilteen. Seppo osaa kohta enempi leikkiä kuin Jatta vaikka on puolta pienenpi. (8.3.1943)*

Tulkintani mukaan Inkeri tarkoittaa leikkimisellä lähinnä lasten itsenäistä ajanviettoa, jossa äidin ei tarvitse jatkuvasti kantaa huolta ja antaa huomiota lapsen tekemisille. Esimerkin 23 perusteella vaikuttaa siltä, etteivät lapset juuri leiki keskenään – joko Marjatta *myllää* talossa omia touhujaan näyttäen mallia *mylläämis vimmast*a nuoremmalleen tai kohtelee kaltoin pikkuveljeään. Inkeri tekee tyttärestään kipeän huomion, että tämä olisi jotenkin ”sellainen epäonnistunut”. Inkeri kuitenkin kuvaillee Marjattaa usein myös positiivisessa valossa, joten tulkitseen väitteen liioitteluksi. Etenkin aineiston loppua kohden kirjeet antavat silti ymmärtää, että Seppo olisi lapsista Inkerille läheisempi. Tiivistä yhteyttä saattaa tosin voimistaa Sepon myöhempi vakava sairastelu, mutta käsitelen sitä lähemmin vasta seuraavassa luvussa 5.3.2. Esimerkissä 24 on kuitenkin esimakua Inkeri ilmaisemista suurista tunteista poikaan, jota vatsan ikävät oireilut seuraavat harmillisesti kuin vitsauksen lailla:

24. *Minua oikein naurattaa kun luulin ettei poika lapsi ole niin suloinen kuin tyttö ja nyt minun silmäni joskus suoraan ahmii häntä koko hänen piäntä ruumistaan jokaista liikettään ilmettään ja hymyään, herään monta kertaa siihen että suoraan palvon häntä mielessäni ja se ei ole hyvä jumala ei pidä siitä hän ottaa Palvonnan kohteen tykönsä. Onneksi Seppo on edelleen sellainen pahan puoleinen poika yöllä niin se vie tasapainoon kun silloin aina tuskaannun häneen ja huomaan että hänelläkin on virheensä ja siis otollinen tähän maailmaan. (8.3.1943)*

Katkelma 24 on intensiivinen kuvaus lasta kohtaan osoitetusta voimakkaasta kiintymyksestä, joka lähentelee jopa *palvomista*. Inkeri esittääkin huolensa, että *jumala ottaisi tykönsä* sairastelun uuvuttaman ”Palvonnan kohteen” rangaistukseksi äidille. Viimeinen virke kuitenkin laukaisee tilanteen jopa vienon humoristisin sanankääntein: öisin ”pahan puoleinen poika” nimittäin paljastaa maalliset

virheensä ollen ”siis otollinen tähän maailmaan”. Lapsen jatkuvat vatsavaivat ovatkin päivittäisen tuskailun aihe, sillä Inkerin mukaan poika ”ruputtaa” niin, että riepua saa olla vaihtamassa peräti toistakymmentä kertaa päivässä (19.3.1943). Ainainen pyykin peseminen vaikuttaa käyvän lopulta jopa äidin mielenterveyden päälle, sillä Inkeri kertoo hermostuvansa tilanteeseen *hysterisyyteen saakka* ja lykkäävänsä pyykkivuoren nujertamista siihen asti, kunnes kaikki on pestävä (19.3.1943). Pyykinpesukoneita ei Suomessa ollut vielä 1940-luvulla, joten työ oli fyysisesti – ja henkisesti – todellista raadantaa. Eräässä kirjeessään Inkeri kertoo arkensa olevankin ”ainaista porua ja parkua ja kusta ja paskaa kun sanon oikein suoraan” (20.7.1942)⁶.

Vastapainona arkiselle aherrukselle perheenäiti vaihtaa toisinaan vapaalle. Inkeri raportoi kirjeissään käynneistään elokuvissa, teatterissa ja muissa riennoissa. Kirjeistä selviävätkin toisinaan tarkasti elokuvien ja joskus jopa ulkomaisten näyttelijöiden nimet. Nimien kirjoittamisessa on kuitenkin välillä hienoista horjuntaa: esimerkiksi elokuvassa *Kahdesti vihitty* näyttelivät mm. *Harlovi* ja *Viliam Povel*. Kyseinen filmi oli Inkerille niin mieleen, että hän kertoo *oikein nuortuneensa*. (9.2.1942.) Lastenvahdin saaminen on toisaalta niin harvinaista, että kun sellaisen viimein onnistuu järjestämään, on yleensä tyydyttävä siihen, mitä teattereissa kulloinkin sattuu pyörimään (29.10.1942). Inkeri valittaa, että useimmat hänen katsomistaan elokuvista ovat niin kehoja, että vain ”kiukuttaa kun sieltä tulee” (7.11.1942). Kaiken lisäksi anoppi pyrkii rajoittamaan Inkerin menoja ja *orjuuttamaan* tämän lasten viereen, mutta käly Aliisa sentään kääntää välillä pitämään hauskaa sen aikaa, kun hän hoitaa vuorostaan lapsia (1.2.1942). Ajoittaisista irtiotoista huolimatta arjelle on leimallisinta sen kuormittavuuden aiheuttama ja krooniselta vaikuttava väsymys. Inkeri huokaakin olevansa *eläväisiin* lapsiinsa nähden itse ”kuin nukkuneen rukous” (19.3.1943).

Kotiäidin arjessa Inkeriä kuormittaa eniten yksin kannettava **katkera** vastuu lasten hoidosta ja kasvatuksesta: koko jatkosodanaikaisen kirjeenvaihdon ajan hän on käytännössä yksinhuoltaja. Huonosti käyttäytyvä esikoistyttö Marjatta turhauttaa ja herättää Inkerissä jopa **häpeän** tuntemuksia. Toisen lapsen myötä lastenhoito käy entistä rasittavammaksi. Köyhyys, puute sekä jatkuva kiire tekevät arjen tukalaksi, eikä perheenäidillä ole kaipaamaansa omaa aikaa, mikä uhkaa syöstä Inkerin omien sanojensa mukaan jopa hulluuteen. Kotitöitä Inkeri kuvailee vastenmielisiksi: äitiys tuntuu siis nostattavan jopa **inhoa**, mikä realisoituu etenkin Inkerin *hysterisyydessä* Sepon kakkapyykin äärellä. Marjatan veljeensä kohdistama väkivaltaisuus kauhistuttaa ja lasten vastahakoisuus toistensa kanssa rauhassa

⁶ Helmi Riihonen on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan (2019) sodanaikaisissa kirjeissä esiintyvää kiroilua, johon hän laskee kuuluvaksi eritteiden säädyttömät nimitykset. Aineistona on myös Inkerin kirjeitä kokoelmasta SAK 263.

leikkimiseen uuvuttaa. Kyllästyminen elämänmenoon ei helpota edes äidin omina vapaahetkinä, jotka usein päättyvät vain kiukutukseen ja tyytymättömyyteen.

5.3.2 Sairastuvan sairastupa

Arkisen ikeen alla ponnistelun ohella Inkerin terveys on koetuksella. Jo talvisodan aikana Inkeri kärsii esimerkiksi ankarasta raskauspahoinvoinnista Marjattaa odottaessaan. Oireet ovat niin voimakkaita, että hän kuvailee oloaan vertauksella ”kuin elävältä kuollut” ja viettää päivänsä maaten, laahustaen ja istuen ”tolkuttomana” (1.10.1939). Sotavuosien alkutaipaleella Inkeri on huolissaan myös rintamalle menneen miehensä *huonosta hermostosta*, joka ei kestä valvomista, mutta toisaalta ihailee tämän *mielen malttia* ja toivoisi vastaavaa itselleenkin (7.3.1940). Yllätysraskaus tulikin monella tapaa huonoon ajankohtaan (ks. luku 5.2.1), sillä ruumiin heikkoutta edistää henkisten paineiden ohella myös kehnonpuoleinen ravitseminen (esimerkki 25).

25. *Kyllä minä kanssa aikaan osasin tulla kun kaikki on niin kurjaa kun ei saa edes mitään hedelmiä ja ruoka on muutenkin ykstoikkoista tunnen että minultakin puuttuu jotain ravinto ainetta nähdessäni jotain esim. hyvin sileetä valkosta puuta tulee ihan vesi suuhuni y.m. sellaista kyllä minun täällä maalla täytyy olla enhän millään elä sillä 500 sataa kaupungissa käyn nyt kysymässä äitiys avustusta mutta en usko että sitä saan.* (24.4.1940)

Esimerkissä 25 havainnollistuu se tosiasia, että maaseudulla oli ravintoa runsaammin – tai ainakin helpommin – saatavilla kuin kaupungeissa (ks. luku 3.1). Siispä odottavan äidin oli parempi pysytellä sukulaisten luona maalla täydempien lihapatojen äärellä, vaikka Inkeri kertoo sittenkin kärsivänsä ajalle tyypillisesti kenties jostakin puutostilasta. Ruoan *ykstoikkoisuus* ei ilmeisesti muuksi muutu jatkosodassakaan, sillä aihe on tapetilla myös silloin. Eräässä kirjeessään Inkeri esittää harmistumisensa siitä, että hän unohtaa Antillakin olevan rintamalla ankeat ruoat ja purnaa aina vain omista oloistaan (2.12.1941).

Myöhemmin Seppoa odottaessaan Inkeri kirjoittaa vointinsa olevan vieläkin kivullosempi kuin esi-kaisen kohdalla. Hän epäilee, että kolmas lapsi koituisi jo hänen kuolemakseen, mikäli jälkeläinen sattuisi tulemaan yhtä lyhyellä aikavälillä kuin kaksi ensimmäistä. Lääkärikin on todennut synnytysten olevan Inkerille riskialttiita, sillä tämä on ”littanen lanteistaan vaikka niissä levyä on”. (24.8.1941.) Kenties siis osittain ihan jo fysiologisten seikkojen vuoksi kokemukset ovat olleet Inkerille ilmeisen traumaattisia. Viimeisillään Seppoa kantaessaan Inkeri on joutunut lisäksi pitämään

huolta sairastuneesta Marjastasta (2.12.1941). Vain joitain päiviä ennen h-hetkeä hän kuitenkin saa läheisiltään apua, vaikkei olisi halunnutkaan jättää kipeää lasta muiden riesaksi.

Vuoden 1942 aikana pieni perhe kärsii niin satunnaisista tartuntataudeista kuin pitkäkestoisimmista-kin vaivoista. Eritoten perheen kaksi pientä lasta ovat vähän väliä taudin kourissa. Inkeri pohtiikin kirjeissään, voisiko osasyynä sairasteluun olla oleskelu Antin perheen luona, sillä taudit tarttuvat herkästi isommassa seurueessa. Vaikka anopista ja kälystä on ollut lastenhoidossa korvaamatonta apua, olisi Inkeri mieluiten kahden vastasyntyneen Sepon kanssa (esimerkki 26).

26. Täällä meillä on nyt vähän kipeyttä ja sairautta niinkuin kai jo tiedätkin [- -] Sepossa on kova yskä ja se on paljo pahempaa kun se on jo kestänyt aika kauvan ja pienelle tulee pian katari tai keuhkokuume. Se siitä on noloa kun asuu monihenkisessä perheessä että lapset saa aina jos jotain sairautta on jossain. [- -] Ei lapset olis varmaan niin sairastaneet jos olisinme olleet kotona. Jatan täällä on kyllä hyvä olla mutta ei vauvan. Minä en voi järjestää täällä vauvan elämää niinkuin kotona. [- -] Ja sitten tuppaa tuleen vielä pientä riitaa Mummua vastaan Aliisalta ja minulta kun vanha ja nykyaika iskee vastatusten. (29.1.1942)

Katkelmassa 26 Inkeri ilmaisee kärsimättömyyttään tilanteeseen anoppilassa. Häntä näyttäisi kaiher-tavan niin lasten huono vointi kuin asiallisten välien ylläpitäminen Antin sukulaisiin. Ilmeisesti Inke-rin ja Aliisa-källyn välit ovat kuitenkin sävyisät, sillä he asettuvat keskenään *Mummua* vastaan. Iso-vanhemman kutsumanimen iso alkukirjain voi tulkintani mukaan merkitä arvostusta ja kunnioitusta, mutta toisaalta alleviivata tämän asemaa kenties jo hieman hassahtaneena vanhuksena. Toki saattaa olla, että *Mummua* käytetään ihan vain erisnimenä. Myöhemmin kirjeessä annetaan kuitenkin ym-märtää, että isoäiti olisi sangen ajattelemattomasti *tartuttanut* Seppoon omaa yskäänsä, sillä hänellä on tapana *kastaa* pojan tuttia suussaan, jotta se kelpaisi lapselle paremmin. Nykyaikaan peilaten ky-seenalaista on myös se, että Marjatta on ilmeisesti totutettu anoppilassa ylenmääräiseen sokerinsyön-tiin, mikä vaikuttaa herättävän pahennusta Inkerissä (19.5.1942). Vaikka Inkeri vakuuttaa kirjeissään *Mummun* tarkoittavan kai pohjimmiltaan hyvää, ovat tämän tavat nuoren naisen mielestä *ilkeittäviä* ja hän hoitaisi lapsiaan terveydentilansa salliessa mieluiten omassa kodissaan (29.1.1942).

Lasten terveys vaikuttaa kevään mittaan heikkenevän entisestään. Marjastassa on todettu lääkärin vas-taanotolla keuhkokatarrin alkua, johon määrättyt rohdot ovat kuitenkin alkaneet vähitellen tepsyä (1.2.1942). Aina anoppilassa vierailtuaan on Marjatta silti yleensä taas saanut jonkin pöpön itseensä (26.5.1942). Sepon *keuhkoja repivä yskä* sen sijaan jatkuu kuukausitolkulla koko kevään, eikä Inkeri

usko sen enää laantuvankaan ennen kuin vasta kesällä (14.3.1942). Huoli pojan voinnista on ollut niin tuskastuttava, että ilmeisesti Anttikin on kirjeissään ottanut asiakseen moittia äitiään Sepon sairastumisesta, mitä Inkeri omassa viestissään kommentoi (esimerkki 27):

27. *Kyllä meillä kivat lapset on. Kun Jumala antas vain meidän ne pitää. Sepon yskä on taas pahenpi ei se tahdo sitä pientä rintaa vain jättää rauhaan. Olit pahoittanut äitis mielen kovasti kun olit kehoittanut mummua meneen tarkastukselle se oli suotta sinun kirjoittaa ei vanhat ihmiset usko sellaisiin tarttumisiin ja mummu oli sanonut että mistäs hän sai tartunnan. Ja Aliisa sanoi ettei mummu nyt kun se on parantunut tunnusta että hän sairaa olikaan [- -] katsos vanhat ihmiset on oikukkaita jättää sen asian tähän älä sinäkään enään kirjoita siitä mitään (23.3.1942)*

Esimerkissä 27 on jälleen havaittavissa Inkerin taipumus välimerkittömään selostamiseen silloin, kun käsillä oleva asia vaikuttaa kiihdyttävän häntä kovasti. Pitkät virkkeet ovat osin kuin suoraa puhekielistä lainausta anopin ja kälyn sanomisista. Toisaalta katkelman alussa on Inkerin ilmaisulle myös epätyypillisiä lyhyitä virkkeitä, mikä antaa niissä kerrotulle aivan erityisen painoarvon. Alun *kyllä* on kuin vakuuttamassa vastaanottajaa siitä, että kirjoittaja on tosiaan tyytyväinen lapsiin. Lisäksi pronominin *meidän* käyttö luo yhteenkuuluvuutta ja yhteisen toiveen tuntua siitä, että lapset myös selviäisivät tautikierteestään.

Kirjeiden perusteella ei Inkerin omassa voinnissakaan ole kehumista. Aineistoa taustoittavassa luvussa nostin esille, että Inkeri kärsii omien sanojensa mukaan kroonisista vaivoista: sydänviasta sekä reumatismista (ks. luku 4.2). Lisäksi hän mainitsee kirjeissään *verenheikkouden*, jonka uskon viittaavan anemiaan. Inkeri kuvailee pitkin aineistoa omaa ruumiillista voimaansa heiveröiseksi, mikä hän toteaa olevan yksi taustavaikuttaja myös masentuneisuuden kokemisessa. (2.5.1942.) Hän nurkuu huonoa vointiaan myös yleisesti: milloin särkee selkää tai päätä, milloin kättä liiallisesta kirjoittamisesta ja milloin vatsaa laihoista eväistä. Inkeri toteaa myös sydänalaansa kivistävän kaikesta noste- lusta ja lasten tuudittelusta (11.3.1942), mikä voi olla sydänvian tai toisaalta kovan fyysisen rasituksen aiheuttamaa. Hetkittäin hän kirjoittaa olonsa olevan niin riutunut, että toivoisi pääsevänsä kokonaan pois tuskistaan (esimerkki 28).

28. *Menen sinne [omaan kotiin] ja haudaudun sinne niin kauvaksi kuin kuolen tuntuu mahdottomalle että jaksasin enään kauvoja aikoja yksistäni retuuttaa tätä elämäni olisin edes oikein riuska ja terve ihminen mutta kun ihmistä vaivaa vielä kova heikkous että silmät mustenee tämän tuasta ja aina on ankara päänsärky ja heikottaa ja minä ihan kauhulla ajattelen kevättä kuinka*

kamalasti minua väsyttää olen varmaan ihan poikki ja aina kumminkin täytyy kyetä heiluun hoitaan lapsia peseen ja korjaan ja laittaaan ruokaa. Joskus kun minua oikein väsyttää ajattelen että kun voisin tosta viimesen kerran. (13.2.1942)

Esimerkki 28 tiivistää Inkerin kehollisen kyvyttömyyden tunteen, jota hän kirjeissään toistuvasti kielentää. Äitiyden rasitukset vaikuttavat todella heikentäneen myös Inkerin henkistä hyvinvointia. Hän kertoo tuntuvan suorastaan ”mahdottomalle”, että hän voisi selvitä vielä ”kauvoja aikoja” yksin vaikeahoitoisten lasten kanssa, kun omakin terveys on piinallisesti koetuksella. Inkeri kertoo ”ihan kauhulla” odottavansa kevään etenemistä, sillä kodin pyörittäminen vaatii päivittäisiä toimia, jotka kenties vain ”oikein riuska ja terve ihminen” jaksaisi selättää. Tuskastuttavia oloja selostaessaan on huomionarvoista, että Inkeri käyttää tavanomaista tunnusmerkkisempää murteellista kieltä. Esimerkiksi sanat *täytyy*, *tuasta*, *tosta* ja *kauvaksi* ovat Tampereen kaupunkimurteessa esiintyviä sanamuotoja. Havaintojeni mukaan murteellisuus usein ikään kuin aktivoituu voimakkaiden tunnepurkausten yhteydessä: tällöin puhekieliset piirteet syrjäyttävät kirjekonventiot ja emotiot vuotavat yli äyräidensä jonnekin yleiskielisen ilmaisun tavoittamattomiin.

Vuoden 1942 edetessä Seppo lopulta paranee katarristaan, mutta Inkeri epäilee tämän keuhkojen jääneen heikoiksi. Vastoinkäymisetkin jatkuvat: omaa taakkaan helpottaakseen Inkeri on ottanut perheeseen *lapsenlikan*, mutta tämä sairastuu pian tuberkuloosiin. Pian herää huoli, että mitä jos tämä kovan onnen ”Tuperkuloottinen” tyttöparka on levittänyt taudin jo ennestään heikkokuntoiseen Seppoon. Inkeri vaikuttaa varmistuvan kirje kirjeeltä yhä enemmän siitä, että Seppo luultavasti kuolee pian peräkkäisten sairauksien uuvuttamana. Hän ripittääkin miestään tämän toiveiden toteutumisesta, sillä Antti oli Inkerin mukaan alun perin toivonut lasta keskenlaitettavaksi ja ”nyt saamme olla kiitollisia jos Jumala laupeudessaan antaa meidän pitää hänet”. (2.10.1942.) Perhettä vaivaa myös rahapula, sillä lääkärikäynnit maksavat, eikä keuhkotautitarkastukseen ole Inkerin kirjoittamisista päätellen ilmaista (13.10.1942). Tuberkuloosiepäilyn lisäksi Sepossa on todettu D-vitamiinin puutteesta johtuvaa riisitaudin alkua. Tauti vaikuttaa luuston lujuteen ja tekee pojan liikkumisesta huojuvaa ja tapaturma-altista. (13.11.1942.) Vuodenvaihteen tienoilla niin Inkeri kun Antti ovat tahoillaan myös itse sairaina, ja Inkeri onnistuu tartuttamaan vuorostaan Seppoon kulkutautina levinneen kovan yskän. Koko perhe on ryvettynyt sodan melskeissä siis varsin *raihnaiseksi*. (14.1.1943.)

Sitkeästä sairastelusta huolimatta Seppo kuitenkin varttuu päivä kerrallaan. Pojan täytettyä vuoden Inkeri ottaa asiakseen vieraannuttaa lapsen rintaruokinnasta. Inkeri kertoo kirjeissään nimittäin kokevansa, että imetys heikentää hänen omaa ruumiinvoimaansa. (22.9.1942.) Vieraannutus käy nopeasti

alle viikossa, minkä aikana lapsi ”koki ensimmäisen sydänsurunsa”, mutta Inkeri epäilee ruokavalion muutoksen olleen pojalle myös muutoin pahasta. Inkeri pelkää Sepon vatsan *rikkoutuneen*, sillä jo ennestään laiha lapsi on nyt vuorostaan ripulin kourissa. (14.1.1943.) Ripulin takia lasta on vaikea ravita riittävästi ja saada lihomaan. Vaarana on myös kuivuminen. Kaikista yrityksistä huolimatta poikapolon vatsa ei näytä paranemisen merkkejä moneen viikkoon, joten lapsi otetaan lopulta osastolle Hatanpään sairaalaan (esimerkki 29).

29. *[Seppo] on nyt viikon ollut sairaalassa eikä vain sen vatsa ole parantunut jos ei se nyt pian parane niin pyydän että se kuvataan sen on voinut vatsalaukku vioittua kun Jatta oli sitä niin kova tuuppiin monta kertaa se putos pepulleen että tärskähti ja poika lapsi on niin arka [- -] Se on sitten kamalaa kun vanhinmalle lapselle ja vielä tytölle tulee niin itsevaltiias luonne ettei se siedä toisia Jatta on edelleen niin kiltti kun se on saanut olla yksin se on ihan kuin eri lapsi.*
(2.2.1943)

Katkelmassa 29 Inkeri esittää huolen, että rintaruokinnan loppumisen lisäksi pojan vatsavaivojen takana voisi olla myös Jatan pikkuveljelleen osoittama kaltoinkohtelu (ks. luku 5.3.1). Vaikuttaa siltä, että Inkeri on pettynyt tyttärensä voimakastahtoisiin ominaisuuksiin. Pienenä myönnytyksenä Inkeri toteaa Marjatan kuitenkin olevan ”ihan kuin eri lapsi” silloin, kun tämä saa osakseen toisten jakamattoman huomion. Kolmantena syypäänä Sepon sairasteluun Inkeri pitää kirjeessään anoppia. Hän kertoo olevansa *raivostunut* muistaessaan, että ilman Mummun ajattelemattomuutta Seppo ei ehkä olisi saanut terveyttään heikentävää keuhkokatarritartuntaa alkuunkaan. Inkeri uhkailee Anttia, että ”vaikka minulla olisi 10 lasta niin ikinä en me niiden kanssa enään kotiasi”. Heti seuraavassa virkkeessä hän kuitenkin toteaa, että ymmärtää toki lasten isoäidin tarkoittaneen hyvää, muttei ”häntä aina tahdo voida millään sulattaa”. (2.2.1943.)

Sairaalahoidot jatkuvat pätkittäin, sillä välillä lapsi päästetään kotiin, mutta pian oireet jo palaavat ja poika passitetaan jälleen osastolle ja pian taas sieltä takaisin. Inkerillä on arjessa tukena ystävättärensä Helga, jota ilman Inkeri ei enää kerro pärjäävänsä. Välttääkseen lääkäreiden syytökset huonosta hoidosta Inkeri ei itse ruoki vatsavaivaista poikaa lainkaan, vaan Helga keittää Sepolle ruoan, jotta se on varmasti ”kunnollista ja puhdasta”. Kun naisia on kaksi, hän toivoo, että ”ne [lääkärit] uskoo parenmin”. (7.2.1943.)

Perinteisesti juuri biologiselle äidille asetettu vastuu lapsesta painaa kuitenkin Inkeriä. Hän toteaa kärsivänsä heikosta itseluottamuksesta, sillä ”jahka Seppo taas sairastuu niin sitten taas ehkä alkaa

syyttelyt” (8.3.1943). Virkkeessä käytetään morfologian tasolla affektiivisesti odotuksenvastaista monikkoa, sillä sanan *syyttelyt* voisi ilmaista myös yksikkömuodossa. Monikkoa käyttämällä Inkeri luo mielikuvaa, että äitiin kohdistettuja syyttäviä sormia lapsen sairastelusta olisi siis odotettavissa useita. Sanan *taas* toistuva käyttö vahvistaa kitkerän tunnetilan vaikutelmaa. Sepon taistellessa hengestään varmistuu vähitellen myös Inkerin kolmas raskaus, mutta Inkeri huokaa kirjeessään, että ”ei minulla väliä kun vain babi paranis”. Pientä lohtua päiviin tuo Jatta, jonka huvittavat ”sutkautukset” saavat sentään vielä naurun kirpoamaan äidin huulilta. (7.2.1943.)

Eräänä ratkaisuna tilanteeseen sairaalasta lopulta ehdotetaan, että lapsi annettaisiin lastenkotiin, jossa tämä voisi toipua rauhassa Jatan ulottumattomissa. Alun perin *kuohuttava* ajatus saa lopulta vastakäikua myös Inkerissä. Hänen mukaansa anoppi on kuitenkin ideasta ”järkyttynyt sydänjuuriaan myöten” ja tarjoutunut itse ennemmin hoitamaan lasta. (13.2.1943.) Inkeriltä ei heru ymmärrystä anopille (esimerkki 30).

30. *Minua raivostuttaa se äitis hän suhtautuu Sepon sairaalassa oloonkin ihan kuin se olis siellä sen tähden että hänelle halutaan tehdä sillä kiusaa ja eikö se ymmärrä että Sepon henki on hiuskarvan varassa luuleeko se Jumalan tähden että sillä voi enään kokeilla voiko hän taata sen ettei se tule uudestaan ja jos Seppo kuolee siihen sitten tulen aina syyttään häntä samoin kun tulen itseänikin syyttään [- -]. Sinä voit kirjoittaa kotiosi jos haluat että sinun kunniasi ei siitä kärsi vaikka Seppo vietäskin lastenkotiin jos minä katson sen parhaaksi. [- -] Voi kun tämä Sepon juttu selviäis ilman rettelöitä olen itsekin edelleen huonovointinen niin etten paljon jaksakaan mitään täytyy nyt vain ruveta luottaan Sepon pieneen elämän enkeliin jos se vihdoin sallis Sepon vatsan ruveta toipuun [- -]. Loppus minultakin tämä kova jännitys. (13.2.1943)*

Ilmaisu on katkelmassa 30 tiukkaa ja päättäväistä. Inkeri esittää suoraan ja kaunistelematta mielipiteensä niin anopin toimista kuin siitä, miten Antin pitäisi suhtautua ja reagoida asiaan. Katkelmasta välittyy perinpohjainen kyllästyminen tilanteeseen. Inkeri vaikuttaa kiihkeästi toivovan, että asia selviäisi mutkattomasti, kuten hän haluaisi eli ”ilman rettelöitä”, jotta ”[l]oppus minultakin tämä kova jännitys”. Voimaa esittämistapaan tuovat päivittelyt, kuten ilmaisu ”Jumalan tähden”, sekä rautalangasta vääntämisen tuntu esimerkiksi kohdissa ”eikö se ymmärrä” ja ”ihan kuin se olis siellä”. Lopullisuuden vaikutelmaa kirjeeseen lisää vielä se, että Inkeri manaa omankin olonsa olevan niin surkea, ettei rehellisesti jaksaisi enää jauhaa asiasta.

Eripuran myötä Inkerin ja Antin perheen välit kylmenevät entisestään. Inkeri ivaileekin kirjeissään, että mikseivät he anoppilasta tarjoudu auttamaan enää edes arkisessa lastenhoidossa, jos pienokaiset

kerran ovat heille ”niin ensi arvoiset” ja he lapsia ”niin mahdottomasti rakastavat”. Inkeri heittää herjaa myös miehelleen tämän kylmästä suhtautumisesta lapsiin sodan aikana. Hän toteaaakin kirjeessään, ettei näe erityistä tarvetta tehdä Antille ”tiliä lapsista”, sillä ne ovat *hänen* eivätkä miehen. (21.2.1943.) Tästä puuskahduksesta huolimatta Inkeri kuitenkin aina aineiston päättymiseen asti kertoo tarkoin pienten kuulumisista – esimerkiksi heti seuraavana päivänä lähettämässään kirjeessä (22.2.1943). Sepon tila onkin hiljalleen kohenemaan päin. Raportoidessaan lasten voinnista hän silti käyttää kevään 1943 kirjeissä varsin viileää kieltä Anttia kohtaan. Muutos näkyy erityisesti puhutte- luissa, mikä ilmentää tähdellisesti suhteen tolaa. Valtaosassa kirjeitä puhuttelut ovat nimittäin kon- ventionaalisen lämminhenkisiä, joten Inkeri on selvästi pahastunut miehensä toimista (esimerkki 31).

31. *Hyvä Antti. [- -] Seppo on ollut luonani 4 päivää ja on ollut kohtalaisessa kunnossa. Sen hoitaja jo sanoi että sillä on niin herkkä vatsa että se väkisinkin kärsii nykyisistä ruuista vihannekset niitä nyt kai vielä saa. Mutta toipuakseen sillä täytyy olla hedelmiä kermaa kananmunia tuoretta kalaa siitä sen vatsa näyttää kanssa pitävän mutta niitäkään ei saa ilman kamalaa jonotusta kunpa se nyt menis pikku hiljaa näinkin hyvin kun tähän saakka. Sitten siinä on taas koko ajan ollut katari se rinta taas sillai röhisee. Sitä ei yhtään tiedä mikä Sepon kohtalo lopultakin on mutta siihen täytyy ehkä tyytyä. Nyt ainakin pienenä Seppo on kaikkein sulosempia lapsia mitä voi olla kaikki jotka meillä käy vakuuttaa samaa. Se on hertanen ja sydämmellinen kaikein asi- oihin se syventyy koko pienen sielunsa ja sydämmensä voimalla ja sillä on varmaan maailman komeimmat lapsen silmät. (3.3.1943)*

Esimerkin 31 aloitus tuntuu asettavan aivan kuin koko kirjeelle kylmänviileän, toteavan sävyn. Inkeri raportoi puolisolleen pojan olleen kotonaan *4 päivää ja kohtalaisessa kunnossa*. Muodollisuuksien jälkeen Inkerin kirjeen sävy muuttuu radikaalisti: lapsen asioista kertoessaan hän pian jo aivan kuin huoahtaa affektiivisesti, että ”kunpa se [vatsaoireilu] nyt menis”. Kerronta etenee hellitteleväksi In- kerin kuvaillessa Sepon ominaisuuksia *hertasena* ja ”kaikein asioihin koko pienen sielunsa ja sy- dämmensä voimalla” antautuvana poikana. Toteamus Sepon ”varmaan maailman komeimmista lap- sen silmistä” tuntuu aivan kuin vakuuttelevan Anttia siitä, että *hänen* poikansa on hyvä, riittävä ja arvokas. Toisaalta Inkerin ilmoitus siitä, että ”kaikki jotka meillä käy” ovat pojan suloisuudesta eri- tyisen vaikuttuneita, on tulkintani mukaan jopa jonkinlainen näpätys pojan poislaittamista aikoinaan vaatineelle Antille.

Yhteenvetona Inkeri kärsii sodan aikana monista ruumiillisista vaivoista. Talvisodan aikana häntä vaivaavat paitsi raskauspahoinvointi myös monet krooniset vaivat verenheikkoudesta reumatismiin.

Jatkosodassa kanssakärsijöinä ovat lapset Marjatta ja Seppo, jotka pikkulapsille tyypillisesti sairastavat milloin mitäkin tartuntatautia. Tämä **nolottaa** Inkeriä, sillä hän vierailee paljon tuttavillaan ja levittää näin kenties itsekkin tauteja. Sepon vakava ja vähitellen kroonistuvaksi äityvä sairastelu herättää voimakasta **pelkoa**. Tunneilmauksissa esiintyy myös **halveksuntaa** ja **vihaa**, jotka kohdistuvat etenkin lapsen abortointia aiemmin ehdottaneeseen Anttiin sekä anoppiin, joka todennäköisesti tartutti keuhkokatarrin Seppoon ja hoitaa muutoinkin lapsia sangen *ilkeettävin* eli **inhottavin** keinoin. Närkästyttä aiheuttaa lisäksi kehno ravitseminen: nälän merkitystä mielen ailahteluihin ei ole syytä aliarvioida. Inkeri ponnistelee perheen hyvinvoinnin eteen, mutta rasittava työ heikentää hänen vointiaan lopulta niin paljon, että hän turvautuu muiden apuun. Elämää leimaa voimattomuus, eikä itsestuhon ilmauksiltakaan säästyä. Jossain vaiheessa Inkeri harkitsee jopa Sepon laittamista lastenkotiin, mutta myöhemmin näyttää luopuneen ajatuksesta. Kirjeaineiston loppua kohden Inkeri vaikuttaakin ammentavan voimaa lopulta **ylpeydestä**: hänen lapsensa ovat hyviä ja arvokkaita, minkä myös muiden – erityisesti lasten isän Antin – pitäisi ymmärtää. Näin ollen ylpeys saa alkunsa negatiivisista mielenliikkeistä, mutta muuttuu tulkintani mukaan eteenpäin työntäväksi positiiviseksi tunteeksi.

5.4 Myllertävä mieli

Tässä luvussa käsittelen Inkerin kirjeissään eksplikoimaa äitiyden henkistä taakkaa. Inkerin esittämien tunteiden kirjo vaihtelee ääripäästä toiseen kaiken pimentävästä väsymyksestä äkillisesti leimahtavaan raivoon. Luvussa 5.4.1 käsittelen arjen ponnisteluista, yksinolosta ja sodan mielettömyydestä juontuvia henkisen uupumisen ilmenemisiä. Luku 5.4.2 puolestaan keskittyy avioliittoon liittyvistä pettymyksistä purkautuvaan vihaan.

5.4.1 Lamaannuttava uupumus

Aiemmissä analyysiluvuissa on käynyt ilmi, kuinka monitahoisesti sota-aika koettelee yksin lapsiaan vastahakoisesti kasvattavaa äitiä. Vaikka jälkikasvusta on arjen keskellä ajoittain suurta iloa ja piristystä, ilmaisee Inkeri kirjeissään rutiininomaisesti myös väsymystä ja turhautumista kotiäidin osaansa. Jatkuva omien tarpeiden laiminlyönti ja sivulle sysääminen vaikuttavatkin todella horjuttavan Inkerin henkistä hyvinvointia. Inkeri toteaa useita kertoja, että jokapäiväisen taakan jakaminen puolison kanssa voisi parhaiten keventää hänen oloaan. Sodasta johtuvat pitkät eroajat miehestä aiheuttavat kuitenkin sen, että kommunikointi käydään aitojen kohtaamisten sijaan valtaosin kirjeitse. Kirjeet vaikuttavat olevan Inkerille vain laiha lohtu, sillä paperit täyttyvät käytännöllisten asioiden

selostamisesta ja konventionmukaisista latteuksista ilman syvää yhteen kuulumisen ja aidon jakamisen tunnetta. Kyllästymisen kokemus on kirjeenvaihdolle leimallista (esimerkki 32).

32. *Kai sinä vartoot sinne kirjeitä mutta minä vartoon kanssa niin että olen ihan sairas minulla on elämä niin yksitoikkoista ja kauheaa sinulla on edes vaihtelevanpaa ja kirjoittaa useampi henkilö. Kirjoita minulle useanmin äläkä kirjoita pitkiä muuta kuin että elät ja pidät minusta hiukkasein ja muistat minua. (24.8.1941)*

Katkelmassa 32 Inkeri esittää turtumuksensa kirjeiden kirjoittamiseen ja toisaalta myös liian pitkien, useisiin asioihin vastausta vaativien kirjeiden vastaanottamiseen. Parhaimmaksi toimintatavaksi Inkeri ehdottaa, että mies kirjoittaisi usein, mutta ytimekkäästi. Kirjeiden odotusta Inkeri nimittää lähes aina *vartoamiseksi*. Katkelmassa nousee esille, että Inkerin arki on ”yksitoikkoista ja kauheaa”, mitä toisaalta pieni vaihtelu voisi terästä. Viesti saattaa siis olla vihjaus siitä, että todellisuudessa Inkeri toivoisi miehensä kirjeiltä jotain uutta, kenties jotain *hiukkasein* tunteikasta ja sävyttävää. Kun Inkeri toisen lapsen synnytettyään saa mieheltään yllätyksenä kukkalähetyksen, hän äityykin reaktiossaan ilahtuneisuudesta jopa *hysteriseksi* (12.12.1941).

Kahden lapsen yksinhuoltajuus alkuvuodesta 1942 on kuitenkin vähällä riistää lopullisesti Inkerin elämänhalun. Vaikka hän kertoo ohikiitävästä onnen kokemuksestaan Sepon syntymän jälkeen, on ilo nopeasti vaihtunut masentuneisuuteen. Inkeri kertoo intonsa elämään huvenneen niin vähiin, ettei edes ”pikku miehen alkuni” saa sitä viriämään uudelleen. (8.1.1942.) Hän esittää kirjeissään kiihkeän toiveen, että voisi vain ”ottaa lapset kainaloon ja nukahtaa niiden kanssa pois koko tästä viheliäisestä maailmasta jossa ei ole muuta kuin väärä sota ja köyhyyttä” (9.2.1942). Voimattomuuden kokemukseen näyttäisi vaikuttavan siis pääasiallisesti raskas yhteiskunnallinen tilanne, joka ahdistaa ja pelottaa (15.4.1942). Inkeri toivookin Antilta ymmärrystä alakuloisille kirjeilleen aikana, jolloin jopa Inkerin *elinvoimanein* sisar on sortunut tukahduttavan taakan alla (esimerkki 33):

33. *Minulla ei ole täällä mitään virkistäviä uutisia kaikkein ikävin uutinen on se että Vieno on vakavasti sairas sen tähden vakavasti sairas kun hänessä on henkisesti ja kai enempi vielä ruumiillinen väsymys se on tämän kirokun ajan syy kun niinkin toiminta tarmoinen ja elinvoimanein ihminen kun Vieno on lopullisesti väsynyt niin onko ihme sitten että huononmat on jo murtuneet väsymykseen niinkuin esim. minäkin. [- -] Voi kun minäkin olisin vähän paremmassa vireessä henkisesti että Vieno sais edes minusta vähän apua mutta kun minäkin raukka olen ihan nollassa. Nyt kun voisoin edes jollain lailla yrittää maksaa kiitollisuuden velkaani olen ihan kuitti. (23.8.1942)*

Esimerkissä 33 Inkeri suree, että hänen tarmokas sisarensa Vieno on sairastunut vakavasti niin henkisesti kuin ruumiillisestikin *tänä kirottuna aikana*, vaikka Inkeri itse kokee olevansa Vienoon verrattuna *huononpi*. Omaa vointiaan hän kuvailee väsymyksestä *murtuneeksi* tuntien itsensä *ihan kuitiksi* ja olemisensa ”ihan nollassa” pyristeleväksi. Inkeri ilmaisee pahoillaan olonsa sisarensa puolesta ja moittii itseään, kun ei *raukka* kykene olemaan siskolleen avuksi tämän hartaimmin sitä tarvitessa. Väsymystä kuvaileva kielenkäyttö on siis hyvin affektiivisesti latautunutta. Ekspressiiviset sanavallinnat, kielikuvat ja idiomaattiset ilmaukset korostavat sanomaa kertakaikkisesta voipumisesta.

Vienon lisäksi Inkerin muissakin läheisissä on havaittavissa samaa uupumisen kollektiivista kokemusta. Esimerkiksi Inkerin lapsia silloin tällöin hoitava Helga on vierailuillaan ilmaissut väsymystään, joskin Inkeri epäilee tunteen johtuvan tosiasiansa tämän laiskuudesta ja taipumuksesta teettää muilla oma olonsa mukavaksi. Toisaalta Inkeri kehuu Helgaa *hyväksi seuraimiseksi*, joka tuo mukanaan sentään valoa *elämän harmauteen*. (22.9.1942.) Kirjeenvaihtoon on kyllästynyt Inkerin mukaan myös hänen tuttavansa Minna, joka Inkerin tapaan on kertonut kärsivänsä suuresti kirjeiden väkinäisestä rustaamisesta päivät, viikot ja kuukaudet toistensa perästä. Ystävätär on kertonut Inkerille, että aviomies ”on kurjana ja mutisee siitä mutta että hän [Minna] ei kerta kaikkiaan saa mitään irti itsestään ja että häntä väsyttää ja tylsistyttää kaikki”. Inkeri vaikuttaa suuresti samaistuvan tähän kokemukseen. (2.10.1942.)

Lähipiirin ihmiset yksi kerrallaan lannistanut voimakas väsymys näyttää loppuvuodesta 1942 saavan lopullisen otteen Inkeristä. Hän kertoo Antille, ettei enää edes jaksaa surra *elämän kovuutta*, vaan yrittää selvittää päivän kerrallaan tylsistyneenä ”kuin kone” ja miettimättä mitään (2.10.1942). Arkipäivän lamaantuneesta apaattisuudesta huolimatta Inkeri toteaa hermojensa olevan todellisuudessa silti pettämisen partaalla – jopa siinä määrin, että voisi pikaistuksissa tehdä peruuttamattomiakin tekoja (esimerkki 34).

34. *joskus öisin kun Seppo on oikein minut kiusannut ja pääni tuntuu niinkuin se olis halkeamisen partaalla sovittelen käsiäni Sepon kurkulle ja ajattelen että kuristan sen että hermoni sais rauhan vähäksi aikaa ja se halu on usein ollut niin mieletön että saan ottaa viimeisetkin rippeet terveestä järjestä ja koko tahdon voimani etten sitä tee. Olen usein ajatellut että jos sinä säästyt sieltäkin helvetistä loppujen lopuksi niin minä voin olla siksi kuollut tai hullu. (13.10.1942)*

Katkelmassa 34 piirretään lukijan eteen järkyttävä mielikuva tilanteesta, jossa äiti saattaisi kuristaa hengiltä oman lapsensa saadakseen hermoilleen edes hetkellisen rauhan. Katkelma on voimallinen

esimerkki varsin primitiivisestä tunteesta, johon kertakaikkinen uupumus uhkaa syöstä Inkerin. Hän kertoo murhanhimon olleen usein ”niin mieletön”, että hän saa koota ”viimeisetkin rippeet terveestä järjestä” estääkseen tekonsa. Inkeri näyttäisi edelleen siis tiedostavan ilmaisemiensa tunteiden olevan tuomittavia, mutta kertoo kuitenkin, ettei toisaalta välittäisi omasta *hulluudestaan* tai menehtymisestään, kunhan vain mies palaisi elävänä ”sieltäkin helvetistä” kotiin. Huolta herättävien fantasioiden kouriintuntuvuudesta kertoo se, että Inkeri paljastaa yön pimeydessä jo *sovitelleensa* käsiään pojan kurkulle. Oletettavasti ainakin kirjeiden vastaanottajan huojennukseksi Inkeri ei kirjeissään silti enää toistamiseen jaa yhtä konkreettisesti ajatuksiaan kärsimysten lopullisesta päätökseen saattamisesta.

Jo varsin pian kiihkeiden aggressionilmausten jälkeen Inkeri kertoo vajonneensa jälleen masentuneeseen ”tylsyys tilaan”, jossa hän ei jaksakaan välittää Antista, kirjeistä tai ”hävin lapsistaan”. Inkeri esittääkin ihmetyksensä siitä, että mies toteaa yhä edelleen odottavansa vaimoltaan ”valoisia ja hauskoja” kirjeitä. Pientä iloa päivään tuo Inkerille silti paperinukkien piirtäminen, mikä olikin entisaikaan eräs suosittu ajanviete. Pian hän tosin kertoo kyllästyneensä siihenkin. (18.10.1942.) Inkeri kertoo sodan imeneen hänestä täysin sen *henkisen ponnin*, jota hän tarvitsisi suoriutuakseen päivittäisistä askareistaan (25.10.1942). Kirjeensä hän usein aloittaa toteamuksella kyvyttömyydestään tehtävän aloittamiseen. Aivojensa Inkeri puolestaan kuvailee aivan kuin pakkautuneen täyteen ”jotain paskasta tahmeeta ainetta”, joka puuduttaa kaiken ajattelun ja estää olon kevenemisen edes ajoittain. (7.11.1942.) Tulevaisuuden hän näkee pessimistisesti vihoviimeisetkin voimat riuduttavana (esimerkki 35):

35. *Luulen että kun pääsen tästä talvesta voin olla ehkä keväällä ja kesällä vielä kovenmalla eipä minua ole vielä tähän mennessä elämäni helpottunu päin vastoin aina vain käy raskaammaksi no niin se siitä ehkä elämä 10 vuoden päästä hymyilee silloin ei enää ainakaan ole lasten pelkoa.* (22.1.1943)

Kirjekatkelmassa 35 Inkeri huokaa, että elämä on vuosi vuodelta käynyt yhä raskaammaksi. Lopun tuuhahdus siitä, että ”ehkä elämä 10 vuoden päästä hymyilee”, ei liene kovin kummoinen lohdutus kirjoitushetken tilanteessa. Alkuvuodesta 1943 nouseekin ajankohtaiseksi epäily uuden pienokaisen odotuksesta. Uutisesta lannistuneena Inkeri kertoo ajattelevansa yhä useammin omaa kuolemaansa kuin *keitaana missä levähtää*, mutta tästä huolimatta lupaa miehelleen tekevänsä parhaansa selviämisen eteen (27.1.1943). Raskauden aiheuttama pahoinvointi ja väsymys uhkaavat silti rampauttaa Inkerin kokonaan: hän kirjoittaa nuokkuvansa hereillä vain muutamia tunteja päivässä ja menevänsä levolle jo viiden ja seitsemän välillä alkuillasta (2.2.1943). Kirjeitä kirjoittaessaan hän ei kerro muistavansa lainkaan, mihin hänen piti vastata ja mitä (7.2.1943). Elämisestä on tullut elossapysymistä,

kirjoittamisesta vain välttämättömän viestimistä. Näin ollen vaikuttaa, että uupumus on saamassa voiton Inkeristä.

Jatkosodassa Inkerin oma vähäinen into äitiyteen kostautuu varsin pian tyytymättömyytenä kotiäidin osaan ja omien tarpeiden jatkuvaan laiminlyöntiin. Inkeri ilmaisee kirjeissään lamaantuneisuuden ja aloitekyvyttömyyden tuntemuksia: kirjeenvaihto kyllästyttää ja sodan jatkuminen sekä läheisten sairastelu **surettavat** ja vetävät mielen matalaksi. Lasten hoitaminen on raskasta, ja työn henkinen kuormittavuus käy lopulta niin ylivoimaiseksi, että hän kertoo Antille harkinneensa jopa lapsensa kuristamista saadakseen hetkellisen mielenrauhan. Inkeri toteaa mielensä tylsistyneen, eivätkä edes hulluksi tuleminen tai kuolema kirjeiden mukaan liiemmin liikuttaisi häntä. Tulevaisuudennäkymät ovat synkät ja jäljelle näyttävät jäävän vain **katkeruus** ja **tyhjiys**.

Aihepiirin kirjeiden perusteella Inkeriä näyttäisi piinaavan toimintakykyä heikentävä **masentuneisuus**, joka on saattanut saada alkunsa synnytyksen jälkeisestä mielialan laskusta tai yleisemmin sodan aiheuttamasta maailmantuskasta. Masentuneisuudesta kärsivälle on tyypillistä tulkita ympäristöä negatiivisesti ja nähdä siinä synkempiä näkymiä kuin muut (ks. luku 2.2). Tällöin heikkenee kyky havaita ympäristön positiivisia asioita: Inkeri toteaaakin, etteivät edes lasten puuhut aina jaksa piristää häntä. Ankeaa oloa pahentaa tutkitusti asioiden märehtiminen, mutta toisaalta Inkeri kuitenkin kirjoittaa miehelleen avoimesti kokemuksistaan, mikä taas voi helpottaa asioiden käsittelyä. Hän säätelee tunteitaan myös sosiaalisiin kohtaamisiin uppoutumalla, mutta lähipiirin muiden epätoivon alhoon sukeltaneiden seura tuskin helpottaa Inkerin vointia (ks. luku 2.1). Sosiaalisten kohtaamisten lisäksi Inkeri viettää paljon aikaa nukkuen, mikä on yksi naisille yleisistä tunteiden säätelykeinoista. Inkerin kirjeissä on siis merkkejä tunteiden tietoisesta säätelystä, mutta keinot eivät vaikuta tepsivän.

5.4.2 Petollisuus ja viha

Kyllästyneisyys ja masentuneisuus eivät kuitenkaan ole ainoita mieltä kuormittavia tuntemuksia, joita Inkeri kirjeissään toistuvasti käsittelee. Pitkin aineistoa Inkerin ja Antin välillä käydään paikoin vaikeastikin hahmotettavaa sanailua miehen tekemistä rikkeistä vaimoan kohtaan. Kirje kirjeeltä aineiston loppupuolella – kun Antin kirjeitä ei enää ole säästynyt – selviää, että mies on mahdollisesti pettänyt tai ainakin ollut aikeissa pettää vaimoan muiden naisten kanssa.

Selvimmän Inkeri herittää sormeaan ystävättärensä Helgan suuntaan. Hän spekuloi kirjeissään miehen mahdollisia aikomuksia aviollisiin rikoksiin myös matkoillaan ja rintamalla ollessaan. Inkeri

väittää Antin lisäksi kirjoittaneen ”sivullekin päin” tunteellisia kirjeitä. (24.8.1942.) Antilta yksiselitteistä vastausta syytöksiin ei ole saatavilla, mutta aiemman tutkimukseni yhteydessä löysin erään kirjeen, jossa hän harmittelee vaimon *tukistavan* häntä *vanhoista synneistään*, mistä hän on pahoillaan, eikä usko saavansa koskaan syntejään täysin anteeksi (Pajunen 2017: 80, 83).

Havaintojeni mukaan merkittävä muutos avioparin viestinnässä tapahtuu välirauhan aikana. Talvisodan kirjeissä kiusoittelu toisten naisten kanssa lepertelemisestä on vielä pohjimmiltaan leikkilistä (20.12.1939). Jatkosodan alussa kesällä 1941 Inkeri on kuitenkin lähes välittömästi ilkkumassa Anttia arvioidessaan toisten miesten ulkonäköä ja ominaisuuksia aviomiehen poissa ollessa. Inkerin kirjeiden sävy on myös aiempaa selvästi ivallisempi (esimerkki 36).

36. *Matti toi sen 60 markkaa ja sen miehen ulkonäkö oli pettymys minulle se ei vastannut vähääkään sitä kuvaa joka oli syntynyt aivoihini hänestä ihan mitään sanomaton tyyppi [- -] Sanoin Matille kun hän kysyi että tiedänkö missä olet että kyllä kun kyselen aina tytöiltä joillekka hän kirjoittelee niin tiedän aina osapuilleen sanoin että ensi sijassa miehen täytyy aina poissa ollessaan pitää muistissaan vapaana olevat naiset ja sitten vasta seuraa muija ja mukulat. Kai Matti oli ihmeissään ja ajatteli ettei hän ole koskaan sinusta huomannut millainen naissankari sinä näytät olevan. No niin iloiset terveiset Inkeriltä ja Pikku Marjataltasi sinne erämaahan (1.7.1941)*

Katkelma 36 havainnollistaa Inkerin ilmaisun pilkallisuutta, joka saattaa yhtäkkiä pulpahtaa pintaan kesken kirjeen. Tässä esimerkissä edetään viattomalta näyttävästä rahan vastaanottamisesta äkillisesti tuttavamiehen ulkonäön arviointiin ja siitä toteamukseen oman miehen taipumuksesta kirjoitella mieluummin *tytöille* ja vasta sen jälkeen *muijalle ja mukuloille*. Aivan kuin ohimennen livauttaen Inkeri kommentoikin seuraavaksi Antin *naissankarin* mainetta, mutta lopuksi lähettää kuitenkin ”no niin iloiset terveiset”. Kirje on kuin kärkevää muistuttelua jostain aiemmin tapahtuneesta asiasta, josta Inkeri vaikuttaa mielensä tuntuvasti pahoittaneen. Dialogipartikkelia *no niin* käytetään tässä yhteydessä karkeana siirtymänä panetteluista herttaisiin lopputerveisiin. Huomionarvoista on, että ylipääntään lopetukset ovat Inkerillä yleensä hilpeän oloisia, oli kirjeen muu sisältö mitä tahansa.

Jatkosodan alussa Inkerin kitkerän oloinen sanailu puolisoiden mieliteoista ilmenee useissa kirjeissä. Inkeri saattaa ilmaista kirjeissään esimerkiksi omaa halukkuuttaan koetella onneaan muiden *kivojen ja komeiden* miesten kanssa (6.7.1941). Vastavuoroisesti Inkeri syyttää, että pitäähän Anttikin luultavasti tahollaan *unelmiensa kohteena* aivan toisia naisia (7.8.1941). Jonkinlainen strategianvaihdos tapahtuu siinä, kun Inkeri haukkuu toisaalta itseään ja lapsiaan miehen silmissä *kolmeksi huonoksi*,

joita Antti joutuu lomalle päästessään ”taas vastustaan” (12.8.1941). Lisäksi muiden lähipiirin miesten uskottomuudesta kertoessaan Inkeri kehottaa Anttia, ettei tämä vaivaisi mieltään ”sellaisilla lurjuksilla”, sillä onhan Antti itse ”mies paikallaan” (24.8.1941). On selvää, ettei kieli ole aivan neutraalia, vaan hyvinkin affektiivisesti väritynyttä ja pisteliästä asennetta välittävää.

Tulkintani mukaan kirjeissä esiintyy kuitenkin myös naljailua, joka ei ole täysin vakavissaan esitettyä. Eräessä kirjeessään Inkeri esimerkiksi ryhtyy miettimään omaa uskollisuuttaan ja miten se olisi saattanut horjua sodan aikana, ellei hän olisi saanut lapsia *herran lahjana* pitämään häntä ”sillä tiellä johonka hän on minut asettanut” (22.1.1942). Poikaansa Seppoa hän pitää puolestaan aivan kuin miehensä parempana korvikkeena ja yrittää herättää Antissa jopa hienoista mustasukkaisuutta lasta kohtaan (esimerkki 37):

37. Ja luuletko sinä että minun tarvitsee yksinäni nukkua vaikka sinä oletkin siellä. Ei niin, nätti nuori poika on vieressäni ja me nukunmekin niin kylki kyljessä ja pidämme toisiamme niin hyvänä kyllä sinä olit paljo kalsseenpi ja kylmenpi vuodetoveri kuin poikasi. Kyllä minulla on niin kultanen ja rakas poika. (26.1.1942)

Katkelmassa 37 Inkeri moittii miestänsä *kalsseeksi* ja *kylmäksi* vuodetoveriksi, kun taas Seppoa hän ylistää *nätiksi nuoreksi pojaksi*. Itseäänkin hän yrittää toisinaan nostaa jalustalle jakaen kirjeissään huomioita, joita muut kaksilahkeiset ovat hänestä tehneet⁷. Esimerkiksi silloin, kun Inkeri muutti lapsineen uuteen osoitteeseen, oli huoneiden vapautumisesta ilmoittanut mies ”pudottaa silmänsä” nähdessään, kuinka ”suloinen ja hurmaava Rouva” paikkaa oikein kyseli (13.3.1942). Merkillepantavaa on, että sana *Rouva* on painokkaasti isolla alkukirjaimella, mikä herättää mielikuvan miehen henkäisseen suorastaan ääneen Rouvan nähdessään. Muutossa avustanut autokuski oli puolestaan antanut Inkerille tuntuva alennusta palveluistaan ja luvannut vieläpä kihlata tämän *heti*, mikäli Antti sattuisi kaatumaan sodassa (1.4.1942).

Ajoittaisista petollisuudella härnäilyistä huolimatta on Inkerin kirjeissä syksyä 1942 kohden yhä enemmän lähinnä katkeraa läpikäyntiä miehen kolttosista. Erityisen pettynyt Inkeri vaikuttaa olevan miehen kauan kaivattuihin lomiin. Hän mukaansa kirjeissään Antti kyllä muistaa perhettään kauniisti, mutta paikan päälle lopulta saavuttuaan ei tahdo kuin vaimostaan ”tarpeekseen panemista”, mitä vailla mies tuntuu ”vain olevankin” (24.8.1942). Eräessä kirjeessään Inkeri käyttää jopa sananlaskua

⁷ Sara Silén on perehtynyt pro gradu -tutkielmassaan laajemmin sodanaikaisissa kirjeissä esiintyviin mustasukkaisuuden *herättelyn* keinoihin (Silén 2019, tulossa).

kuvatessaan miehensä toimintaa: ”sinä [Antti] olet viime aikoina ollut kuin entinen lehmä lähellä pusket ja kaukana ammut” (1.9.1942). Tulkintani mukaan sananlasku tarkoittaa siis sitä, että rintamalla ollessaan Antti rustaa kaipauksen säveliä kirjeisiinsä, mutta liki viimein päästessään tahtoo vain naisen *ruumiillisen hyödyn* (24.8.1942) ja sen jälkeen työntää tämän kylmästi pois luotaan. Lomilla miestä ei Inkerin mukaan kiinnostakaan muu kuin tarpeiden tyydyttäminen (esimerkki 38).

38. *Minä olen samaa mieltä kuin sinäkin jätetään vain pois koko syvällisenpi puoli elämästänme yritä sinä vain saada jostain viinaa ja naisia minä en oikein tiedä mitä tekisin viinasta en saa mitään lohtua se ei oikein minuun vaikuta paljon otettuna nukuttaa ainoastaan [- -] Ja mies siitä on pitkä aika kun viimeksi kukaan mies minua kiinnosti mutta saiskohan sitäkin yrittää jos sattuis vielä jonkun saamaan keiliinsä [- -]. Kun saisin vähän uusia päällyys vaatteita ja hyville tuoksuvia parfyymia jotka peittäis vähän lasten paskan hajua joka aina tahtoo minusta lemuta ei miehet pidä sellaisesta lasten rasittamasta. täytyy olla valkea viileä ja puhdas laitettu kiireestä kantaan tiedän jo millaisen sen tarttee olla joka hurmaa on se hyvä voin vielä edistyä ja saada jonkun vaatimattoman pienen seikkailun itselleni. Älä hyvä ihminen vain minuun turvaa ja pakota minua miksikään siveysapostoliksi itsellesi sillä sinä vain sidot minua ja minäkin haluan mennä heti kun vain pääsen lapsilta [- -] nyt kun minua ei pidätä enään sekään kuvitelma että olisin sinulle kaikki kaikessa niinkuin tähän saakka kuvittelin. (24.8.1942)*

Esimerkissä 38 on koontia pitkästä kirjeestä, jossa Inkeri lopulta yltyy kirjoittamaan yhtä soittoa auki näkemyksiään miehen pakottavimmista tarpeista – viinasta ja naisista – ja kuinka itsekin voisi luopua *siveysapostolin* roolistaan ja hankkia itselleen ”vaatimattoman pienen seikkailun”. Pientä ehostautumista miehen *keiliin* nappaaminen toki edellyttää: lapsen paskan haju on peitettävä parfyymillä ja sitten sonnustauduttava puhtaana ja ”kiireestä kantaan” laittautuneena uusiin päällyysvaatteisiin. Elämän *syvällisenpään* puoleen keskittymisen sijaan on kumpaisenkin siis paras jahdata uusia nautintoja tahoillaan, sillä eihän heitä enää sido ”sekään kuvitelma”, että puoliset olisivat toisilleen ”kaikki kaikessa”. Inkerin kärkkäät sanavalinnat ja kiroilu alleviivaavat katkeraa asennoitumista miehen toimiin ja muodostavat hyvin raadollista kuvaa siitä, millaiseksi lapsiperhearkea veivaava vaimo kokee itsensä rilluttelevan miehen rinnalla. Tarkalla kuvauksella hän kenties yrittää myös osoittaa, miten naurtavalta miehen toisten perässä juoksu vaimosta näyttää. Kirjeensä hän päättää kylmäkiskoisesti *reiluun käden puristukseen Äidiltä*.

Edellisen kirjeen lopetus on niin ankara, että seuraavan kirjeensä Inkeri aloittaa ilmeisesti jo hieman katumapäällä tunnustellen ja poikkeuksellisesti kysymyksellä: ”Antti?” (28.8.1942). Varovaisen

aloituksen jälkeen Inkeri kiittää miestänsä saapuneista *rahoista*. Näyttäisi siis siltä, että sopivasti ajoitettu nippu seteleitä saattaa lauhduttaa tarvittaessa Inkerin raivoa, vaikkei Antti ehkä rahoja tätä kinaa silmällä pitäen olekaan alun perin lähettänyt. Huomionarvoinen on silti Inkerin tapa korostaa äitiytään voimakasta suuttumusta ilmaistessaan. Voikin olla, että Inkeri ei koe vaimona riittävää auktoriteettia mieheensä nähden. Yhteisten lasten äitinä Inkeri sen sijaan kenties asettuu tasa-arvoisemmaksi asioista keskustelijaksi Antin rinnalle – ja ehkä jopa katsoo tätä alaspäin.

Antin ja Inkerin ystävättären Helgan välistä kuhertelua Inkeri kommentoi kirjeissään kovin sanoin. Vaikka Inkeri kehuu Helgaa toki kauniiksi ja vietteleväksi, hän muistaa korostaa tämän epänaiseellista mieltymystä vahvaan alkoholiin ja tupakkaan sekä laiskuutta kotitöihin nähden (24.8.1942). Hän moittii, että Helga käy vain makailemassa Inkerin kotona ja passuuttaa tätä kaikenlaisilla toiveillaan. Inkeri myös muistuttaa Anttia ivallisesti, että Helga odottaa lasta aivan toiselle miehelle. (28.8.1942.) Esimerkissä 39 Inkeri onkin myhäilevinään ironisesti miettiessään, että jos Antin pettämisaikheet olisivat onnistuneet, voisi Helga odottaa jälkikasvua ehkä Antille.

39. *Minua nauratti tänään kun ajattelin että jos olis oikein hyvin sinulle sattunut niin se vois olla sinunkin se beibi. aijai sen ihmisen kanssa olis varmaan ihana saada lapsia se ei kyllästyttäis jälkeenkään päin ja sen lapsetkin vois olla kiinnostavanpia kuin meidän rumien.* (28.8.1942)

Katkelmasta 39 selviää, että Antin yritykset lähentyä Helgaa ovat kenties sittenkin jääneet vain epäonnisen kosiskelun tasolle – tai ainakaan Helgan odottama lapsi ei ole oletetusti Antin. Tuumailun ilkkuvaa vaikutelmaa lisäävät affektiiviset ainekset, kuten interjektio *aijai* sekä hienosteleva sanavalinta *beibi*. Ivaa alleviivaa myös Inkerin naisten välille tekemä kateudesta karvas vertailu: Inkeri ja lapset ovat miehen silmissä rumia, mutta ihanan Helgan lapset olisivat ”kiinnostavanpia”, eivätkä kyllästyttäisi Anttia ”jälkeenkään päin”.

Myöhemmissä kirjeissään Inkeri näyttää kuitenkin kyllästyneen pilkalliseen tapaan käsitellä tapahtunutta. Hän avautuu suorastaan vimmoissaan arvottomuuden kokemuksesta, mitä hän kertoo tuntevansa Antin käytöksen johdosta. Inkeri haukkuu miestänsä *raukaksi*, joka ei uskalla myöntää kiinnostuksensa lopahtaneen vaimon tultua äidiksi. Hän kertoo myös *halveksivansa* Anttia siitä, että hän yrittää vakuuttaa lasten myötä *ruumiillisesti rumentuneen* vaimon olevan edelleen viehättävä ja kiehtova. Erityisen paljon Inkeriä vaikuttaa korpeavan se, että mies koettaa pettää vaimoan salassa ja pitää häntä ”kaupanpäällisenä”. (päiväämätön 9/1942.) Salamyhkäisyyden sijaan Inkeri toivoo Antilta asioista suoraan puhumista (esimerkki 40):

40. *nyt jaanaat ummet ja lammet ja kierrät kuin kissa kuuraa puuroa pelosta että minä nyt jollain ihmeellisellä tavalla voin häipyä sinulta [- -] sinun ei tarvitse mitään pelätä kadottavasi vaikka olisit suora minua kohtaan ja puhuisit kiinnostuksistasi toisiin naisiin nyt kun olen asioista perillä [- -] sinä annoit vallan tunteillesi ja annoit kauneuden ja viehkeyden voittaa minut ja loukasit minulle tulevaa kunnioitusta jonka minä olisin tarvinnut vaimonasi ja lastesi äitinä [- -] Lopeta turhat sanahelinäsi paljo parempi kuin auttasit minua että päästäs todelliseen yhteisymmärrykseen [- -] anna minulle selitys tekoosi vaikka suora ja loukkaava minulle kun se vain on totuuden mukainen raivostun heti jos yrität vedellä minusta pitämisiäs niinäkin öinä. Jos sanot tekosi syyt niinkuin ne oli ei tästä asiasta puhuta sen enempää. Minulle jää katkeruus ehkä mutta tiedän edes minkä tähden sinä minut nolasit (Vaikka niin hirveästi rakastat minua). (päiväämätön, 9/1942)*

Katkelmassa 40 on otteita erittäin pitkästä ja polveilevasta kirjeestä, jossa Inkeri kielentää tuntojaan pohjamutia myöten. Kirjeessä Inkeri tuo ilmi, ettei miehen tarvitse pelätä asioista suoraan puhumista, nyt kun Inkeri on ”asioista perillä”. Hän myöntää ”kauneuden ja viehkeyden” *voittaneen* miehen kiintymyksen toisaalle ja toteaa miehen nyt turhaan kiertelevän asiaa ”kuin kissa kuuraa puuroa”. Inkeri tunnustaa kunniansa kokeneen kovan kolauksen miehen *nolatessa* vaimonsa. Asioiden lopullisesta selvittämisestä sisuuntuneena Inkeri lupaa, ettei asiasta puhuta enää, kunhan Antti turhia loruumatta viimein kertoo totuuden. Hän kuitenkin tunnustaa katkeroitumisensa siitä, millaiseksi avioliitto on sodan pyörteissä ja puolisoitten toisistaan erkaantuessa ajautunut.

Tilanteen ollessa tulehtuneimmillaan ilmaantuu sovittelijaksi yllättävä välikappale: Helga itse. Inkeri kertoo jo seuraavassa kirjeessään leppyneensä Helgan ”pitkän puolustus puheen” myötä ja ehdottaa asiassa ”aselepoa”. Helga on selittänyt Inkerille aviomiehen tökerön käytöksen johtuvan *hermoston tylsistymisestä, kuolettavasta ikävästä* ja viikkokausien *jännityksen pitkittymisestä*. Inkeri on myös itse asiaa järkeilyään tullut siihen tulokseen, ettei parilla ole ”varaa vieraantua” toisistaan, jotta he kestävät ”tämän saatanallisen ajan loppuun asti”. Hän kertoo kirjeessään itsekin kärsivänsä *pitkä viihaisuudestaan ja leppymättömyydestään*. (6.9.1942.) Inkeri epäilee Antin silti pahastuvan Helgan puuttumisesta sovinnontekoon. Tähän Inkeri antaa ohjeeksi miehelleen, että vihaisi Helgan sijaan *itseään*. Hän arveleekin miehen *raaistuneen* rintamalla ja ryhtyneen ajattelemaan vaimoaan ”vain pelkkänä naisena”, ei *ajattelevana olentona*, jonka kanssa on mahdollista ”henkisestikkin seurustella”. (7.9.1942.)

Miehen petollisuus jää hauraasta sovinnosta huolimatta Inkerille araksi aiheeksi. Aihe nousee yhä uudelleen ja uudelleen kirjeissä esiin herättäen vihaa ja tuskaa (14.1.1943). Inkeri tasapainoilee Helgan tekojen herättämän moraalisen inhon, mutta toisaalta häntä kohtaan tuntemansa kiitollisuuden välillä (13.2.1943). Kuten luvussa 5.3.2 tuli ilmi, on Helga kuitenkin ollut korvaamaton apu Inkerin elämässä vakavien sairauksien keskellä. Antin syntejä puntaroidessaan Inkeri puolestaan on taipuvainen nostamaan esiin tämän puheet naisseikkailuistaan, jotka ovat elämän tärkeinä hetkinä nousseet miehellä esimerkiksi lapsen syntymää kiinnostavammiksi (16.2.1943). Samaisesta kirjeestä selviääkin, että Sepon syntymän jälkeen Antti rehenteli valloituksillaan lapsivuoteessa makaavalle vaimolleen. Miehen piittaamattomuus vaimosta ja perheen yhteisistä lapsista näyttäytyy kirjeissä välillä niin karkeana, ettei Inkerin katkeroituminen liene kenellekään hämmästyksen aihe.

Miehen välirauhan aikana tapahtuneet pettämisaikeet tuovat Inkerin jatkosodanaikaisiin kirjeisiin aivan uudenlaisen diskurssin: voimakkaan ivan ja mustasukkaisuuden herättelyn välisen vuoropuhelun. Satunnainen piikittely aiheesta muuttuu kuitenkin jo varsin pian **vihan** ilmauksiin. Inkerin luottamus aviomieheen on särkynyt ja hänen kunniaansa perheen lasten äitinä loukattu, mikä herättää yhä voimistuvaa **katkeruutta**. Antin tarve tyydyttää lomillaan vain fyysisiä tarpeitaan **inhottaa** Inkeriä, ja paheksuva inho kohdistuu myös Antin intohimojen kohteeseen Helgaan. Inkeri ilmaisee **kateutensa** Helgan edullisemmasta ulkomuodosta, mutta toisaalta korostaa omaa äidillistä **ylpeyttään**, joka Antin käytöksen johdosta on vain muuttunut entistä vankkumattommaksi.

Jos vertaa tämän aihepiirin tunneilmauksia edellisen luvun 5.4.1 sisältöihin, käy selväksi, että Inkerin negatiiviset tunteet vaihtelevat ääripäästä toiseen. Toisaalta häntä vaikuttaa kirjeiden perusteella koettelevan masentuneisuus, mutta toisaalta hän kykenee ilmaisemaan kiihkeää aggressiota varsin estottomasti. Tulkintani mukaan äärimmäisyydestä toiseen vuorottelevat siirtymiset voivat johtua tunteiden alisäätelystä (ks. luku 2.1). Inkeri ei siis kirjeissään juuri ilmennä kykyä hillitä tunteidensa voimakkuutta. Tämän voi todeta esimerkiksi luvussa 5.4.1 mainitusta ohikiitävästä murhanhimon kokemuksesta, jonka moni vaimo varmasti yrittäisi salata mieheltään. Sama vaikutelma estottomasta tunteiden vuodattamisesta syntyy myös esimerkistä 38 – pidättyväisestä tunteiden ylisäätelystä ja tukahduttamisesta hän ei ainakaan näytä kirjeissään merkkejä, tosin niitä voisi olla vaikea havaitakin. Toisaalta on syytä muistaa, että avoimuus tutkitusti lähentää ihmissuhteita ja kokemuksista kirjoittaminen helpottaa vaikeiden tunteiden käsittelyä. Myytin kotirintaman kannustavuudesta voi tässä yhteydessä viimeistään kuitenkin todeta murtuneeksi.

5.5 Omat toiveet vs. todellisuus

Tässä luvussa pyrin aiempien analyysilukujen täydennykseksi valottamaan vielä niitä elämänalueita, missä Inkerin odotuksilla on mennyt sukset ristiin todellisuuden kanssa ja millaiset negatiiviset tunnelmaisut ristiriitoja leimaavat. Luvussa 5.5.1 tarkastelen nuoren naisen äitiyteen liittyvien toiveiden toteutumatta jäämisestä aiheutuvia tunteita. Luku 5.5.2 puolestaan keskittyy avioliitossa tapahtuneeseen roolinvaihdokseen, jossa viehkeästä vihitystä kuoriutuu miehen kiintymystä ja huomiota kärttävä vaimo.

5.5.1 Naiivista naisenalusta äikäiseksi äidiksi

Vielä 1900-luvun alkupuoliskolla monissa yhteiskunnissa eli vahvana käsitys siitä, ettei naiseksi syntyneellä oikeastaan ole muita vakavasti otettavia vaihtoehtoja elämälleen kuin vaimoksi ryhtyminen ja lasten hankinta. Siispä yleistä diskurssia äitiydestä pyrittiin ylläpitämään positiivisena: äitiys on oikeanlaisen naiseuden omaksumista, ja miehestä ja lapsista huolehtiminen jokaisen naisen pääasiallinen ja kunnianarvoisin tehtävä (ks. luku 3.2).

Inkerin kirjeet ilmentävät kuitenkin hyvin erilaista – jopa modernia – katsantokantaa äitiyteen. Hän vihjaa jo talvisodanaikaisissa kirjeissään Antille lasten syntyvän avioliiton *molemmille* osapuolille (24.1.1940). Jatkosodan kirjeissä esikoisen jo synnyttyä ja toisen lapsen ollessa tuloillaan penää Inkeri kuitenkin jo varsin suoraan vanhempien yhteistä vastuuta lapsista, mikä koskee etenkin lasten päivittäistä hoitoa ja kasvatusta (22.1.1942). Äidin roolin Inkeri kokee itselleen vieraaksi, sillä hän ei katso olevansa riittävän pätevä pitämään huolta edes perheen kodista. Inkeri kertookin määrittelevänsä itsensä ensi sijassa naisena. Perinteisen kodinhengettären esiliina ei tunnukaan istuvan hänelle, vaan Inkeri toteaa siekailematta haluavansa elämältään jotain muutakin ollakseen aidosti onnellinen (esimerkki 41):

41. *olis in ollut ehkä täysin onnellinen jos olisin ollut tavallinen tyttö lapsi jolle naimisiin pääseminen ja koti olisi kaikki kaikessa mutta minussa on jotain ihan sieluni sisinmässä joka ei koskaan tyydy oleen vain pelkkä vaimo ja äiti. Ja kärsin joskus niin hirveätä sielun nälkää asioihin joita en voi millään tässä elämässä itselleni hankkia. (päivämätön 10/1942)*

Esimerkissä 41 Inkeri kertoo, että hän *ihan sielunsa sisinmässä* toivoo voivansa olla muutakin kuin ”vain pelkkä vaimo ja äiti”. Sodan syttymisen ja yllättävän ensiraskauden myötä tämä toive näyttää kuitenkin painuneen arjessa unhoon. Inkerin elämän suunta vaikuttaa äidiksi tulemisen myötä niin

ennalta määritellyltä, ettei hän enää usko voivansa hankkia asioita, joihin hän ”hirveätä sielun nälkää” todellisuudessa tuntee. Kuten ensimmäisessä analyysiluvussa 5.1.1 nousi ilmi, on raskaus alkanut suunnittelemana, eikä Inkeri vaikuta vielä kovin varustautuneelta mullistukseen, jonka lapsi tuo mukanaan. Hän ilmaisee myös epävarmuuttaan siitä, miten voi eettisesti ajatellen synnyttää sotaa käyvään maahan pienokaisia, jotka luultavasti kärsivät nälästä, puutteesta sekä sairauksista. Lisäksi hän korostaa kirjeissään pelkoaan ryhtyä äidiksi ainakaan nyt, kun ”elämä on niin sekasin”. (19.4.1940.) Mieheensä kannustamana hän kuitenkin alkaa luottaa, että asiat järjestyvät ja maailma jatkaa radallaan.

Vaikka Inkeri vähitellen kerryttää uskoa kyvystään olla ihan oikea äiti, on välirauhan aikainen esikoisen synnytys kuitenkin ollut ilmeisen traumaattinen. Hän kertoo miehelleen tulleen ensisynnyttäjänä kohdelluksi *kuin eläimenä* ja itse tilanteen olleen *yhtä kidutusta*. Jatkosodassa toisen lapsen synnytyksen lähestyessä hän pelkää kokemuksen olevan jälleen hirvittävä. Inkerin esittääkin toiveen, että synnytyslaitoksella pidettäisiin huoli myös naisen *sielullisesta* hyvinvoinnista. (30.11.1941.) Lääkäreiden ammattitaidossa ja hienovaraisuudessa olisikin hänen mukaansa kovasti toivomisen varaa, sillä he töksäyttelevät herkässä tilassa oleville naisille koviakin kommentteja (21.2.1943).

Äidiksi tulemiseen liittyy lähes jokaisen naisen kohdalla myös muuttuva ulkomuoto. Kahden lapsen saannin jälkeinen entistä *ronsusenman* (2.10.1942) näköinen vartalo vaikuttaa herättävän Inkerissä surua ja tyytymättömyyttä. Mielenkiintoinen havainto on, että Inkeri ei ainakaan vielä talvisodan kirjeissään niinkään pahoittele asiaa itsensä puolesta kuin miehen, joka ei ehkä enää pidä *rumentuneesta* puolisostaan (20.1.1940). Haukkumalla ulkonäköään Inkeri kenties yrittää nostattaa kirjeiden vastaanottajassa tarpeen todistaa vaimon huomiot vääriksi. Toisaalta mies on kuitenkin syyllinen siihen, etteivät vaatteet *koskaan* mahdu kunnolla päälle (8.3.1943) ja vaimo kulkee ympäriinsä näyttäen *rumpisammakolta* (7.4.1943). Inkeri ei lastenhoidolta yksinkertaisesti ehdi eikä rahapulan vuoksi voi pitää niin hyvää huolta omasta olemuksestaan kuin haluaisi. Tähän seikkaan liittyy siis Inkerin toiveiden ja todellisuuden välinen yhteentörmäys – olkoonkin niin turhamainen kuin kiharoiden laitattamatta jättäminen tai uuteen huopalakkiin riittämättömät varat (esimerkki 42):

42. *Voi kun saisin pian rahaa, että ostasin sen huopalakkin. Ne loppuu kohta kun kevät alkaa näin pian ja uuden lähetykset on niin mahdottoman kalliita. Nyt on saanut sentään siinä 350 mk. aika kauniita ja kiharat tarttisihan välttämättä. Nyt kun on näin kaunist ja kirkasta, näen oikein kuinka surkee ja nuutunut minä oikein olen. Kauheeta kun ei ole varaa eikä aikaa ajatella yhtään itseään. Ja kohta olen niin vanha, ettei enää ole väliä. No onhan se minun elämäni sitten eletty.* (21.2.1943)

Esimerkissä 42 Inkeri huomaa kevätauringon loistossa, kuinka *surkeeksi* ja *nuutuneeksi* hän on ruuhkavuosien myötä kuivettunut. Nuivasti hän toteaa pian kuitenkin olevansa niin vanha, ettei jaksaisi moista enää ottaa paineita, sillä onhan hänen elämänsä joka tapauksessa ”sitten eletty”. Katkeruus käy hyvin selvästi ilmi Inkerin suhteessa kehoonsa.

Oman äitiroolin omaksumisen ja sen seurausten kipupisteiden lisäksi surua ja tyytymättömyyttä aiheuttavat perheen jälkeläiset. Erityisen monimutkainen on äiti-tytär-suhde Inkerin ja esikoistyttyö Marjatan välillä. Kuten luvussa 5.3.1 jo nousi esiin, on tytär kovin erilainen kuin Inkeri itse nuorempana kertoo olleensa. Katkelmassa 43 Inkeri kuvailee lapsena olleensa pieni, nauravainen ja herttainen, mutta Marjatasta on tullut aivan päinvastainen: oikukas ja omavaltainen. Ulkonäöltäänkin tyttö on äidistään rujo, isokokoinen ja poikamainen, mikä vaikuttaa herättävän jopa vähän häpeää (esimerkki 43).

43. *Minä en olis tykännyt että se olis niin tullut luonteeltaan ja ulkonäöltään sinun [Antin] sukuusi sillä siinä ei vielä ainakaan ole vähääkään minua. Minä olin kahden vanhana kuulenma kamilan hertanen pieni ja pyöreä pyöreät pienet kasvot pienet kirkaat viekkaat silmät jotka meni aina kiinni kun nauroin ja vilkas kyllä olin ja kova meneen. Marjatta ei ole vieraan silmälle hertanen vähääkään sen on niin moni minulle sanonut. Jattaa vaivaa usein että sillä on sellainen hurjan kiukkunen ilme kun sinullakin on. Ja sitten teidän puolen naiset ei ole herttasia ei kukaan jonka minä olisin nähnyt. Ja sitten Jatta on ikäsekseen liian pitkä se on niin nolo lapsessa lapsi sais olla pikkunen (2.6.1942)*

Katkelma 43 tiivistää pettynyt päätelmät, jotka Inkeri on tehnyt tyttärestään. Odotukset lapsen luonteesta ja ulkonäöstä ovat olleet korkealla, mutta ainakaan parivuotiaana ei merkkejä tytön luonteen ja ulkomuodon pehmentymisestä tai naisellisesta herttaisuudesta ole ”vähääkään” nähtävissä. Inkerin toiveet heijastavat mielenkiintoisella tavalla ehkä ajan vallitsevia naisihanteita, joita hän tyttärensäkin haluaisi ilmentävän. Totta tai ei, jopa ulkopuoliset ovat Inkerin mukaan kommentoineet tyttären epäedullista ulkomuotoa. Erityisen kiinnostava on Inkerin samaisessa kirjeessään myöhemmin tekemä tarkka arvio miellyttävimmästä aikuisen naisen pituudesta, joka on hänen mielestään 160 cm. Siihen verraten hän on tehnyt laskelmia Jatan pituudesta ja tullut siihen tulokseen, että Marjatan aikuisiän pituus olisi todennäköisesti jopa 170 cm, ja ”se olis jo kamalaa” (2.6.1942). Inkeri onkin pahoillaan, että Marjatta on ilmeisesti perinyt piirteitään – ja *hurjan kiukkusen* ilmeen – liiallisissa määrin Antin suvusta.

Puolustuksena esikoiselleen Inkeri on kuitenkin mielissään, että tytär on hankalasta luonteestaan ja epäkiitollisista piirteistään huolimatta hauska. Marjatta onkin perheen ilopilleri silloin, kun asiat muuten tuntuvat menevän mönkään. Esikoinen on Inkerin mukaan myös hyvin seurallinen, eikä vierasta perheen luona kyläilijöitä lainkaan (6.7.1941). Tytön terävyys ja älykkyys kompensoivat Inkerin mielestä sentään hieman lapsen lämminsydämisyyden puutetta ja ulkonäköä, jota lapsen oma äitikin vertaa *rumaan ankan poikaseen*. Inkeri uhoaa leikillisesti, että ehkä jonain päivänä, jos vain tarpeeksi *vartoo*, voi tyttärestä silti tulla ties ”minkälainen joutsen” (8.3.1943).

Perheen toinen lapsi Seppo rikkoo myös äidin odotuksia, mutta positiivisessa merkityksessä. Inkerin piintynyt ajatus tyttölapsen herttaisuudesta ja vastaavasti pojan tuhmuudesta meneekin omien lasten kohdalla ristiin (19.1.1942). Seppo on Inkerin mukaan lempeä ja hymyileväinen, ja hän saa ihmiset ihastumaan itseensä kaikkialla, missä kulkeekin (esimerkki 44):

44. *Mutta kyllä Seppoa on kehattu ja ainoastaan vaan varmaan sillä kun se aukasee suuren suukunsa hymyyn niin sen pienet kasvot hymyilee ja sen kauniit lapsen silmät hymyilee ja sen pieni sydän hymyilee. Ja siihen ihmiset ihastuu. Kunpa se säilyttäis sen rakkaan hymynsä isonpanakin* (8.3.1943)

Esimerkissä 44 sanojen *hymy* ja *hymyilee* jatkuva toisto sekä sanojen ohessa toistuva lauserakenne luovat affektiivista sävyä tekstiin. Affektiivista johdosta käytetään puolestaan sanan *suu* hoivakielissä muodossa *suukku* (VISK § 206, VISK § 219). Kirje on kuin kirjoitettuun muotoon siirrettyä intiimiä lepertelyä pojalle tilanteessa, jossa äiti piirre kerrallaan käy läpi pojan ominaisuuksia. Inkeri käyttää paljon adjektiiveja ja erityisesti sanaa *kultanen* kertoessaan pojastaan Antille (2.6.1942). Sepon ainoat viat tuntuvatkin liittyvän lapsesta riippumattomiin tekijöihin: rankka sairastelu tekee lapsesta vaikeahoitoisen, mikä verottaa äidin jaksamista ja uskoa omiin kykyihin (ks. luku 5.3.2). Myös tutkimusten mukaan lapsen heikko terveys voi huonontaa äiti-lapsi-suhdetta, sillä äiti saattaa kokea voimakasta pettymystä huomattaessaan kyvyttömyytensä lapsen olon helpottamiseen (ks. luku 3.2). Lisäksi Seppo herättää ilmiselvää kateutta ja mustasukkaisuutta uhmaikäisessä Marjatassa. Inkeri valittaakin kirjeissään Marjatan kiusaavan kovakouraisesti pikkuveljeään, eikä hän ole saada lasta riittävän hyvin kuriin.

Kahden lapsen hoitaminen käy Inkerin voimille niin fyysisesti kuin henkisesti. Ajoittaisista hyvänolontuulahduksista huolimatta arki vaikuttaakin olevan enemmän taistelua kuin levollista lasten touhujen vierestä seuraamista. Jokapäiväiset työt kodinhoitoinen, lastenkaitsemisineen ja erilaisten

velvollisuuksien perässä juoksemisineen tekevätkin Inkeristä kártyisän, apean ja turran jopa siinä määrin, että hän välillä toivoisi pääsevänsä ennemmin hengestään kuin *retuuttavansa* elämää samalla tahdilla vielä vuosikausia (14.4.1942). Kaikkein kipeimpänä murheena hänen kirjeissään näyttäytyy silti se, ettei mies ole jakamassa elämää kotona perheensä kanssa.

Yhteenvetona äidin rooli ei ole siis Inkerille alun alkaenkaan ominaisin ja mieluisin: hänelle onnellisuus on jotain muuta kuin mitä vaimon ja äidin rooli kykenee tarjoamaan. Kirjeistä ilmenee voimakas **hämmennys** ja pettymyskin, kun Inkeri talvisodan alkumetreillä huomaa olevansa raskaana. **Pelkoa** herättävät paitsi huoli lasten tekemisestä sodan jalkoihin myös esikoisen syntymän myötä jäänyt kauhu itse synnytykseen. Jatkosodan myötä kirjeissä korostuvat yhä enemmän **katkeruuden** tunteet. Lasten saamisen ja jatkuvan rahanmenon myötä Inkerillä ei ole enää aikaa tai varaa panostaa ulkonäköönsä, mikä näyttää jopa **surettavan** häntä. Kaiken lisäksi perheen tytär tuottaa äidilleen **häpeää**, sillä tämä ei Inkerin mielestä ilmennä oikeanlaisiksi katsomiaan tytölle sopivia piirteitä. Perheen poika Seppo on muutoin äitinsä silmäterä, mutta lapsen kivulloisuus heikentää Inkerin itseluottamusta. Yksin lasten kanssa köyhyydessä ja puutteessa eläminen kerryttävät Inkerin kirjeisiin myös päivä päivältä toistuvampia **tyhjyyden** tunteen ilmaisuja: Inkerin näyttää olevan vaikea löytää tasapainoa omien toiveidensa ja todellisten mahdollisuuksien välille.

5.5.2 Rakastavasta vaimosta riivinraudaksi

Kirjeenvaihdon alussa Inkerin ja Antin kirjeenvaihto on yhteiskunnallisen tilanteen herättämästä pelosta huolimatta toiveikkaan oloista. Sota-ajan uskotaan vilistävän nopeasti ohi, eikä kirjeissä neuvotella pitkäaikaisista suunnitelmista perheen elämän järjestämiseksi. Talvisota olikin lopulta suhteellisen lyhyt ja intensiivinen ajanjakso, joten tiiviistä kirjeenvaihdosta ei ehtinyt tulla suurta rasietta pariskunnalle.

Jatkosodan alkaessa tilanne muuttuu toiseksi. Ensinnäkin parin välejä hiertää se, että sota astuu jälleen perheen yhteiselon esteeksi. Sota vaikeuttaa läheisen suhteen ylläpitämistä pitkien erillään vietettyjen ajanjaksojen myötä. Toisekseen avioliiton dynamiikka tuntuu muuttuneen välirauhan aikana yhden köyden vetämisestä kahden toisistaan erillisen ja hieman jo vieraantuneen puolison keskinäiseksi, aiempaa pakotetummaksi viestinnäksi. Syynä muutokseen voi olla perhe-elämän todellisuudesta saatu esimaku: lasten ja kodin hoitaminen ei välttämättä käy kahdeltakaan ruusuilla tanssien. Inkeri tuokin jatkosodan kirjeissään usein esiin pettymyksensä siihen, että Antti ei juuri osoita kiinnostusta yhteiseen kasvatustyöhön tai vähän jo arkipäiväistyneeseen vaimoonsa (esimerkki 45):

45. *Kun sain sinun ensinmäisen kirjeesi jossa oli ainakin viis laatusanaa päällekirjoituksessa tiesin heti että jaha Antti puhuu vihdoinkin minustakin rakkaudesta ja on omantunnon vaivoissa ja niin kanssa olikin. [- -] Nämä minun lapsen saamiseni on paaduttaneet minut sinun suhteesi vaadin sinulta sellaista ymmärrystä niiden suhteen jota sinä et näytä parhaalla tahdollaskaan huomavan niiden suhteen. Sinä suhtaannut niihin niinkuin ne olis minun yksin [- -] Oli vain vihitty velvollisuutensa tunteva aviomies ja isä joka tunsikin ehkä sielussaan hienoista levottomuutta kuten tapa vaati. Kuitenkin lapsi on suuri ja ihmeellinen asia joka vaatis miehen puoleltakin suurenpaa syventymistä jos hän vaimostaan todella pitää. [- -] Nämä oli niitä minun tunne asioitani joita on sinun ja muitten vaikea ymmärtää. (7.9.1941)*

Katkelmassa 45 Inkeri pukee sanoiksi keskeisen havaintonsa Antin toiminnasta: kirjeissään mies muistaa ja kaipaa vaimoan ja lapsiaan kauniisti useilla *laatusanoilla*, mutta paikan päällä ollessaan rakkaudenosoitukset unohtuvat. Interjektio *jaha* osoittaa nuivaa tuhaudusta miehen taas kirjoitettua kirjeisiinsä kaikenlaista. Inkeri väittää Antin käyttäytyvän kohteliaasti vain puhtaasta velvollisuudentunnosta, mutta ei usko tämän aidosti olevan kiinnostunut perheensä elämästä. Inkeri kertoo *paatuneensa* miehensä välinpitämättömään ja pinnalliseen olemukseen, jota Antti ei ehkä *parhaasta tahdostaankaan* saa muutettua vaimolle mieleiseksi. Inkeri korostaa tarvettaan henkisen tason yhteydelle, jonka miehen jälkikasvuun kohdistama *suurenpi syventyminen* tekisi vaimolle näkyväksi. Hän kuitenkin kuittaa *tunne asiansa* toteamalla, etteivät muut nähtävästi ymmärrä, mitä hän niillä ajaa takaa. Myöhemmin kirjeessään hän myös toteaa isyyden päällepäin täyttävän kaikki ehdot, joten ulkopuoliset eivät ehkä huomaa parin ongelmia.

Perheen pojan syntymä loppuvuodesta 1941 lisää Inkerin mukaan hetkellisesti Antin innostusta koti-asioihin. Inkeri toteaa kirjeessään, että miehen mielenkiinto on näyttänyt samanaikaisesti lisääntyneen vaimoakin kohtaan (8.1.1942). Varsin pian Inkeri havaitsee ilon jääneen lyhytaikaiseksi. Hän syyttää miehen tälläkin kertaa *lämmenneen* pojan syntymän johdosta vain muodon vuoksi ”niin kuin toisetkin isit” tekevät (21.2.1943). Kotona ollessaan Antti ei Inkerin mukaan hoida mitään käytännöllisiä toimia lasten kanssa tai yritä keventää Inkerin työtaakkaa. Erään kerran jouduttuaan ”kanniskeleen Seppoa” oli mies jopa *raivonnut* vaimolleen tämän tultua vasta myöhään kotiin (päiväämätön 9/1942). Samassa kirjeessä Inkeri huokaa, ettei kyseisellä lomalla Antti ”paljoa vilkaissutkaan” lapsiinsa, vaan käytti kaiken ajan toisten luona kyläillen ja muihin toimiin uppoutuen. Käsitys miehen tunnekylmyydestä korostuu etenkin Seposta keskustellessa, sillä lapsen kohdalla mies oli vakavissaan ehdottanut Inkerille aborttia (ks. luku 5.2.2). Eräässä kirjeessään Inkeri vertaakin Anttia muihin tuntemiinsa miehiin vain todetakseen omansa olevan muita kovasydämisempi (esimerkki 46):

46. *Minua itseänikin usein surettaa kun olen tullut niin katkeraksi ja välinpitämättömäksi sinun suhteesi henkisesti kun en tahdo sulattaa sitä ettet minua ymmärrä etkä osaa enään kohdella minua niinkuin pitäisin [- -] Oikeastaan ei kai kukaan mies ymmärrä naista samoin kuin ehkä päinvastoin. Mutta kun toiset ymmärtää ehkä enempi kuin toiset ja kun olen alkanut epäileä että sinä koitat vain ulkonaisesti noudattaa kaikkia etikettejä asioitten suhteen ettei sinun sydämesi sano mitään ettei se lopultakaan kykene tunteen mitään syvällisempää kun sinä käyttäydyt kaikkein henkisimmissä asioissa joissa minä vartoon kaikkein suurinta niin sinä käyttäydyt kömpelösti ja karkeesti. (22.2.1943)*

Kirjekatkelmassa 46 Inkerin ilmaisee väkevää tunnepurkausta pettymyksestään Anttiin. Hän nostaa esille miehen ja naisen mahdollisen erilaisuuden ja siitä juontavan vaikeuden ymmärtää toisen tarpeita. Myös artikkelissani käsittelin Inkerin kirjeissään eksplikoimaa tunne- ja järki-ihmisen vastakkainasettelua sekä henkisen erkaantumisen kokemusta (Pajunen 2017: 85–89). Inkeri kertoo huomaneensa, että jotkut ”toiset” kyllä osaavat käsitellä puolisoitaan ymmärtävästi ja sydämellisesti, mutta Antti käyttäytyy ”kömpelösti ja karkeesti”. Jo aiemmin jatkosodan vuosina Inkeri kertoo huomaneensa *salaperäisyytensä hunnun* haihtuneen vähitellen Antin silmissä (8.1.1942). Vaimo toteaa seisovansa ”kuin huonekalu” Antin ”sydämen kamarissa” (päiväämätön 9/1942), niin itsestään selvänä ja näkymättömänä arkipäiväisenä asiana, ettei häntä ”tarvitse enään tavoitella eikä kosiskella” (8.1.1942). Inkeri ilmaisee siis hyvin selvästi ja runollisesti kaipuutaan romanttiselle huomioonille.

Kovin kolaus Inkerin itsetunnolle ja rakastetun puolison kokemukselle on kirjeiden valossa miehen peittelemätön kiinnostus muihin naisiin. Tulkintani mukaan eräs syy välien kiristymisen ilmenemisiin jatkosodan kirjeissä piilee Antin välirauhanaikaisissa pettämisyrityksissä, joista Inkeri on syvästi loukkaantunut (ks. luku 5.4.2). Erityisesti häntä korpeaa se, että hakkailu on kohdistunut Inkerin ystävättäreensä Helgaan ja vieläpä Inkerin itsensä välittömässä läheisyydessä (esimerkki 47).

47. *Sitten sinä olet virkistänyt minua jo pitkän aikaa kertomuksilla kuinka toiset naiset sinua kiinnostaa (tietenkään et nytkään jälkeenpäin myönnä että ne on sinua kiinnostaneet). Sitten sinä lopulta näytit etet edes enään kunnioita minua flirttailemalla vieressäni toisen naisen kanssa ja hehkuessasi himossasi häneen jonka olisit sitten ollut valmis minun kanssani tyydyttään jos et häneltä saa. [- -] Se että olen sinusta 3 vuoden aikana pikku hiljaa vieraantunut ei tule takaisin vaikka me kirjoittelisimme mitä puolin ja toisin antakaamme kaiken olla niinkuin ne nyt on minulla on ihan tarpeeksi omassa kurjuudessa että jaksan sen kantaa. (3.3.1943)*

Esimerkissä 47 Inkeri paljastaa, että miehen vispilänkauppa on tullut ilmi aivan Inkerin silmien alla. Pilkallisesti hän sanoo Antin *virkestäneen* vaimoaan näillä valloituksillaan. Merkillepantavaa on, että Inkeri on itse alleviivannut sanan ”jälkeenpäin” painottaakseen viestiään siitä, ettei mies edesottamuksiaan tietenkään enää myönnä. On mielenkiintoista, että varsin modernilta vaikuttava sana *flirttailu* on kuulunut hieman yllättävästi jo 1940-luvun kielenkäyttöön. Inkeri ilmaisee voimakkaan paheksuntansa siitä, ettei mies kunnioita puolisoaan sen vertaa, että *hehkuisi himossaan* hillitymmin vaimonsa läsnä ollessa. Halveksuntaa ja moraalista inhoa ilmaisten hän uumoilee Antin yrittävän tyydyttää tarpeitaan oman vaimonsa kanssa vasta siinä tapauksessa, jos ei toiselta saa. Lopun toteamus ”3 vuoden aikana” tapahtuneesta vieraantumisesta todistaa, että arvaamaton käänne avioparin elämässä on luultavasti tapahtunut aivan talvisodan päättymisen jälkimainingeissa tai välirauhan jo alettua.

Molemminpuolinen tyytymättömyys sekä väkevä henkisen elämän erilaisuuden kokemus rakentavat Inkerin mukaan parin välille *muuria* (13.2.1942). Lopulta tilanne etenee siihen pisteeseen, että Inkerin kirjeissä mainitaan avioeron mahdollisuus. Inkeri tunnustaa, että ”sielunsa sisinmässä” hän yhä välittää miehestään, mutta luottamus on särkynyt (13.10.1942). Marjattaa tai Seppoa hän ei Antilta silti aio riistää: lapset ovat ”sinun yhtä hyvin kuin minunkin” (13.10.1942). Lopullisen päätöksen avioerosta Inkeri tahtoo tehdä miehensä kanssa kasvotusten – ei ”tällai kirjeellisesti” asiasta neuvotellen (esimerkki 48).

48. *Jos sinä rakastat lapsiasi niin ne ovat ja pysyvät sinulla sinun rakkautesi voimalla ei siinä tarvita minun myötävaikutustani. Se että minun piikkittelyistäni olet valmis eroon ja siitä kun meidän välit ei ole niin sydämelliset kuin toivot olet valmis eroon lapsistasi ja pahoittelet vain sitä kun he menettää isän etkä sitä että sinä menetät heidät. Oletko ajatellut että jos menisin ja pyytäsin eroa sen asian perusteella niin mitä siitä mahtaisi Aliisa ja äitis ajatella. Täytyy meidän nähdä toisenme ei me tällai kirjeellisesti voida niin suurta asiaa päättää. Sinä vain ajattelet että kun ei kaikki mene minun suhteeni niinkuin sinä toivot ja kun minä en tanssi sinun pillis mukaan niin että sinulle jäis mahdollisinman vähän harmia niin sinä olet valmis eroon ymmärän kyllä sinun tuskaantumisesi. [- -] Jos sinä haluat avioeroa itsesi tähden niin kyllä sinä sen saat jos haluat päästä rauhaan minusta. (13.10.1942)*

Katkelmassa 48 Inkeri problematisoi Antin motiiveja avioerolle. Hän ilmaisee käsittävänsä hyvin, että mies haluaisi *päästä rauhaan* katkeroituneen vaimonsa *piikkittelyistä*. Pettyneenä hän silti havaitsee, että mies kertoo kirjeessään olevansa pahoillaan, jos lapset menettävät isänsä, mutta Antti ei

itse ilmaise suruaan lastensa menettämisestä. Inkeri painottaa, että lapset olisivat eron jälkeenkin silti parin yhteisiä. Hän toteaa Antin saavan halutessaan eron, mutta avioero merkitsee suurta muutosta, jonka seurauksia miehen tulisi tarkasti puntaroida. Idiomaattinen sanonta *ei tanssi jonkun pillin mukaan* kuvastaa tässä yhteydessä hyvin Inkerin itse itselleen lunastamaa päätäntävaltaa aviomiehen toiveisiin nähden. Huomionarvoinen on kirjeen rauhallisuus: vakavasta puheenaiheesta huolimatta Inkeri kykenee argumentoimaan varsin kypsän oloiseen sävyyn eron vaikutuksia esimerkiksi parisunnan lähipiiriin. Toisaalta virkkeet ovat melko pitkiä ja rönsyileviä, mikä syö ilmaisun vaikuttavuutta.

Sotienjälkeisenä aikana avioerot yleistyivät, sillä pitkiä aikoja itsenäisesti eläneet naiset oppivat pärjäämään ilman aviomiehiään paitsi arkielämässä yleensä niin myös puolisoista taloudellisesti riippumattomina. Lisäksi monien sodan alla pikaisesti solmittujen avioliittojen kariutuminen näkyi sotien jälkeen erotilastokäyrien jyrkkänä nousuna. Tuolloin voimassa ollut vuonna 1929 säädetty avioliittolaki mahdollisti eron syyllisyys- tai väliरिकoperusteiden täytyttyä. Syyllisyysperuste saattoi olla esimerkiksi ns. huorintekeminen eli aviorikokseen syyllistyminen, minkä todistamiseksi vaadittiin joskus arkaluonteistakin näyttöä. Väliरिकoperuste puolestaan edellytti yleensä pidempää erillään asumista. Avioliittojen määrään nähden erot olivat silti 1940-luvulla hyvin harvinaisia: esimerkiksi vuonna 1942 liittoja solmittiin 26 891 kappaletta, mutta avioeroja myönnettiin vain 1 954 tapaukselle. (Nieminen 2013: 16, 19–22, 26–27.) Vaikka eroja siis otettiin, on Inkerin ja Antin keskinäinen neuvottelu asiasta melko harvinaista aikana, jolloin liitot yleisessä retoriikassa solmittiin ajatuksella ”kunnes kuolema meidät erottaa”.

Aineiston loppupuolen kirjeet keväällä 1943 osoittavat kuitenkin hienoisia lauhtumisen merkkejä. Inkerin kirjeistä selviää, että Antti on käynyt perheensä luona lomalla joulukuussa 1942 eli pari kuukautta avioerokeskustelun jälkeen. Eroaikeiden unohtamisesta tai ainakin eteenpäin lykkäämisestä lienee sovittu loman aikana, sillä alkuvuoden kirjeissään Inkeri ei kirjoita enää asiasta. Kovin lämpimiksi avioparin välit eivät silti ole muuttuneet. Suorasukaiseen tapaansa Inkeri käsittelee esimerkiksi tyytymättömyyttään parin nykyiseen sukupuolielämään varsin ilmeistä kiertoilmausta käyttäen seuraavanlaisesti: ”taitas ikävästä surkastua lopullisesti se sinun ’orivarsasi’ jos se tietäs kuinka vähän sitä kaipaan” (14.1.1943). Miehisen elimen kiertoilmaus *orivarsa* on kohosteisesti vieläpä sijoitettu sitaatteihin. Toisinaan Inkeri ei vaivaudu edes erityisemmin peittelemään miehensä arvostelua (esimerkki 49):

49. *Se että olet nähnyt rakas sanan haukkumakirjeitteni päällä eiköhän se ole ollut näköhäiriö tai jos niin on käynyt on minulle tullut erehdys sitten se on vain tullut vanhasta tottumuksesta mutta epäilen sitä vieläkin. Jos sinä tunnet että olet kohdellut minua omantuntosi mukaan ja tunnet että sinua on syytä loukattu niin asia jää tähän en mainitse niistä enään koskaan. Ei puhuta niistä enään siirtykäämme vain tästä lähtien kodin asioihin joita sinä olet ennestäänkin harrastanut ja minä jätän oman tunteiluni ja loukatun arvokkuuteni oman itseni iloksi. [- -] no niin hyvää yötä ”hyvä” aviomieheni ja isä. (8.3.1943)*

Esimerkkikatkelman 49 toteamus Antin *näköhäiriöstä*, jossa mies olisi tullut lukeneeksi Inkerin *haukkumakirjeestä* sanan ”rakas”, on tulkintani mukaan parin keskinäistä piikikästä huumoria. Tokaisun takana piilee kenties silti ironisesti totuuden siemen: aiemmin sana olisi voinut hyvinkin olla käytössä, mutta suhteen nykytilassa ei moinen tulisi enää kysymykseen. Inkeri ilmaiseekin hyvin selvän sanoin katkeruuttaan ja pettymystään avioliiton todellisuuteen. Koska parin henkisen yhteenkuuluvuuden tunne alkaa olla mennyttä, ehdottaa Inkeri puolisoiden keskittyvän jatkossa vain ”kodin asioihin” affektiivisen *tunteilun* sijaan. Tulkitsen Inkerin tarkoittavan tällä sitä, että Antti näkisi Inkerin jatkossa perheen yhteisten lasten äitinä, ei niinkään rakastettavana puolisona ja vaimona. Samoin hän itse alleviivaa Antin roolia perheen *isänä*, mutta aviopuolisona hän on vain lainausmerkeissä ”hyvä”. Toisaalta adjektiivi saattaa olla yhtä lailla myös miehen isyyden karkeaa arviointia.

Inkerin ja Antin avioliitolle sota on suurten mullistusten aikaa. Talvisodassa parin suhde vaikuttaa vielä rakastavalta ja läheiseltä, mutta välirauhan ja sodan jatkumisen myötä tapahtuu käänne huonompaan. Muutokseen lienee vaikuttanut eniten miehen pettämisyritysten jälkeensä jättämä **hämennys**, joka on johtanut luottamuksen rikkoutumiseen, avioliiton **tyhjyyteen** valumiseen ja lopulta **katkeruuteen**. Inkeri ilmaisee voimakasta moraalista **inhoa** miehensä mielihaluja kohtaan. Pari näyttää kärsivän pitkien eroaikojen myötä myös henkisestä erkaantumisesta, ja Inkeri ilmaisee tyytymättömyyttään avioliiton romantiikan katoamiseen ja sukupuolielämän näivettymiseen. Lasten yhteisessä kasvatuksessa Antti toimii Inkerin mielestä velvollisuudesta, ei aidosta kiinnostuksesta lapsiin, mikä **surettaa** Inkeriä. Lopulta pari harkitsee kirjeissään jopa avioeroa, mutta tilanne ratkaistaan järkiperustein mitä ilmeisimmin yhdessä pysymisen eduksi. Antin toisiin naisiin kohdistama mielenkiinto näyttää silti loukanneen pysyvästi Inkerin **ylpeyttä**, mikä lopulta jättää jälkeensä vain **halveksunnan** aviomiestä ja isää kohtaan.

6 POHDINTA

Tässä luvussa pyrin kirjeiden analyysiluvuissa tekemiäni runsaslukuisten havaintojen pohjalta kokoaamaan johtopäätöksiä aineiston piirteistä suhteessa tutkimuskysymyksiini. Tutkimuskysymykseni ovat siis seuraavat:

1. Miten kirjeissä ilmaistaan kielellisesti äitiyden aiheuttamia negatiivisia tunteita?
2. Millaista diskurssia kotirintaman arjesta negatiivisten tunteiden käsittely kirjeissä rakentaa?

Luku 6.1 kerää yhteen havaintojani ensimmäiseen tutkimuskysymykseen liittyvistä asioista. Luvussa siis eritellään kirjeissä ilmaistujen negatiivisten tunteiden diskurssin *mikrotasoa* eli kielellistä ilmaisua. Jälkimmäisessä luvussa 6.2 keskitytään puolestaan toiseen tutkimuskysymykseen liittyviin huomioihin eli laajempiin sosiokulttuurisiin konteksteihin, jotka rakentuvat diskurssin *makrotasolla*.

6.1 Diskurssin mikrotaso eli kielellinen ilmaisu

Tässä alaluvussa käsitelen diskurssianalyysin välinein tekemiäni havaintoja Inkerin kirjeiden kielellisten ilmaisutapojen aspektista eli kielen mikrotasosta. Teen siis johtopäätöksiä analyysiluvuissa jo erittelemistäni konkreettisista kielellisistä valinnoista, jotka ovat osa kirjeen tietynlaista diskurssia eli tapaa käsitellä ja kielentää eri aiheita – usein affektiivisesti latautuneesti. On kuitenkin hyvä muistaa edelleen kirjeaineiston monitulkintaisuus, mikä johtuu paitsi lukijan omista subjektiivisista rajoitteista ja odotuksista myös tekstin olemuksesta, sillä kirjoituksesta puuttuvat eleiden ja ilmeiden tapaiset vihjeet siitä, miten tekstiä todella pitäisi tulkita. Kirje on myös itsessään tietynlainen interaktionaalinen genre, jossa kirjoittajan ja vastaanottajan suhde määrittelee merkittävästi kirjeen kieltä. Kirjeet on osoitettu Inkerin puolisolle Antille, joten ulkopuolinen on väistämättä eriarvoisessa asemassa korrektissa tulkinnassa. Lisäksi kirjeellä on omat diskursiiviset norminsa, jotka saattavat vaikuttaa kielelliseen ilmaisuun. Näistä rajoitteista huolimatta kielen lingvistinen analyysi on täysin mahdollista.

Kuten metodiluvussa 4.1 ilmeni, diskurssin mikrotason analyysiin kuuluvat esimerkiksi erilaiset nimitykset, joita asioista käytetään. Inkeri käyttää kirjeissään hyvin monipuolista ja rikasta sanastoa erityisesti lapsistaan: vielä syntymättöminä hän kutsuu heitä etäännyttävästi *tuleviksi*, mutta jaloissa jo pyöriessään lapset ovat leikillisesti *mukuloita* tai kovasti äitiään tuskastuttaessaan *rasituksia*.

Marjatta etenkin on *kiukkupuntari* ja *maanvaiva*, mutta Seppo *pieni kullanpala*, *babi* ja *Palvonnan kohde*. Talvisodan kirjeissä Antti on Inkerille puolestaan isolla alkukirjaimella ja omistusliitteellä *Rakkaani*, mutta jatkosodan kirjeissä nimitys saattaakin olla *raukka*, *naissankari* tai ”hyvä” *aviomies ja isä*. Sanan ”hyvä” sitaatit muuttavat sanan merkityksen ironisesti täysin päinvastaiseksi. Itseään Inkeri kutsuu välillä pahoitellen *yksinäiseksi naiseksi*, välillä ruumiillisesti rumentuneeksi *rumpisamakoksi* ja erään kerran hän antaa miehelleen lopputervehdykseksi reilun kädenpuristuksen *Äidiltä*. Kaikki nämä nimitykset ilmentävät asenteiden selvää vaihtelua kirjediskurssissa: Inkerin yhä negatiivisemmaksi muuttuva asenne elinoloja ja puolisoa kohtaan näkyy selvästi myös kielessä.

Analysoitavaa kielenkäyttöä ovat lisäksi tavat, miten asioita kuvaillaan esimerkiksi adjektiivein ja adverbein. Sodan alkaessa Inkeri kuvaa tyhjäksi jäänyttä kotia *kolkoksi* ja *kurjaksi*, mikä heijastelee myös Inkerin apeaa mielialaa ja yksinäisyyttä. Sota-aika itsessään on *synkkää* ja elämä *vaivalaista*, mutta tulevaisuuden toivotaan olevan *vähän valoisampi*. Antin kasvot ovat muuttunut sodan myötä *tuimiksi* ja *kärtyisiksi*, ja Inkeri puolestaan synnytysten ja heikon ravitsemuksen vuoksi ulkonäöltään aiempaa *ronsusenmaksi* ja *nuutuneeksi*. Sydämensä Inkeri tuntee *huonoksi* ja *väsyneeksi*, mikä voi kuvastaa yleisemminkin sodan aiheuttamaa uupumusta ja *rainnaista* olemista. Antin kylmentynyt suhtautuminen vaimoon ja lapsiin tekee tästä Inkerin mielestä *kalsseenman* vuodetoverin kuin tämän *hertanen* ja *kultanen* poika Seppo. Inkeri toivookin mieheltään, että tämä kertoisi pitävänsä vaimostaan edes *hiukkasen*, eikä toimisi aina niin *kömpelösti* ja *karkeesti*.

Mikrotason ilmenemiin kuuluvat myös vertaukset, metaforat sekä metonymiset ilmaukset ja personifikaatiot. Marjatta esimerkiksi on Inkerin mukaan niin vilkas liikkeissään, että isälle valokuvan ottaminen on *kuin valokuvais elohopeeta*. Toisaalta kaupungilla liikkuessa Inkeri vertaa lasta metaforisesti *jalkapuuhun*. Yksinäisyydessä yöt tuntuvat pitkiltä *kuin nälkävuodet* ja väsyneisyys saa olon *kuin nukkuneen rukoukseksi*. Seppo hermostuessaan huutaa *niin että mustana* ja *suuret hikihelmet juoksee*. Elottomat *hikihelmet* saavat personifikaation myötä elollisen *juoksemisen* toiminnon. Etenkin näissä kielen keinoissa Inkerin ilmaisutavat ovat moninaiset ja ekspressiiviset: hän kykenee kirjeissään maalaamaan hyvin tarkkoja mielikuvia ihmisistä, oloista ja tunteidensa laadusta.

Tunneilmaisuihin liittyvät myös Mari Siiroisen koonnissaan mainitsemat verbit (ks. luku 2.3). Verbien kohdalla ei olekaan samantekevää valitseeko aktiivin vai passiivin, sillä kirjeissä kuvailtua tilannetta voi etäännyttää tai lähentää niitä vaihtelemalla. Huomionarvoista on, että persoonamuotoiset verbit ovat Inkerillä ylivoimaisesti edustettuina: hän siis näyttäytyy egodokumenteissa aktiivisena

tekijänä. Rukoillessaan parempaa tulevaisuutta Inkeri kuitenkin kirjoittaa usein passiivissa *uskotaan* ja *toivotaan*. Verbien suhteen Inkerillä esiintyy ehkä eniten toistoa. Esimerkiksi kirjeiden odotukseen liittyy lähes aina verbi *varrota*. Myöskään verbille *kirjoittaa* ei Inkerillä näytä olevan juuri synonyymejä. Verbi *raivostuttaa* on samoin toistuva aggressioiden purkamisen yhteydessä. Joitain murteellisia verbejä hän kuitenkin käyttää, joista esimerkkeinä hyvin ilmaisuvoimaiset verbit *rääpäästää*, *ilkeettää*, *mellehtiä* ja *jaanata*. Yllättävää on verbin *flirttailla* käyttö, sillä sen ei äkkäriavaamatta olisi luullut olleen käytössä vielä tuona aikana.

Paikallissijaisia olotilanilmauksia ja idiomaattisia fraaseja Inkerillä ovat esimerkiksi sanonnat *olla ihan nollassa*, *olla purjeessa* sekä *olla niinpäin* eli raskaana. Muita idiomeja ja murteellisuuksia ovat muun muassa *tuhrata täyttä häkää*, kuolemisen ilmaukset *olla menehtymisen partaalla* ja *päästä tai mennä pois* sekä asioiden meneminen *plörinäksi*. Vivahteikas tekemisen ja tapahtumisen ilmaiseminen tuo oman merkittävän lisänsä diskurssin rakentamiseen. Kiertoilmauksista mainittakoon Inkerin miehensä sukuelimestä käyttämä sana *orivarsa*, jonka hän on alleviivaavasti sijoittanut kirjeessään sitaatteihin. Hieman ujostelevana voi pitää myös kondomista käytettyä kiertoilmausta *varmuusesine*. Erityisen mehevää kielenkäyttöä on sananlasku, jolla Inkeri kuvaa miestä: ”sinä [Antti] olet viime aikoina ollut kuin entinen lehmä lähellä pusket ja kaukana ammut”.

Eräs mikrotason analyysin tarkasteltava asia on lisäksi intertekstuaalisuus eli tekstin selvät viittaukset johonkin tunnettuun taiteeseen tai muuhun toisaalta tuttuun diskurssiin. En havainnut aineistosta silmiinpistävää suoraa intertekstuaalista viittausta taiteeseen, mutta teatteri ja elokuvat ovat Inkerille ilmeisen läheisiä, sillä hän kertoo toisinaan tarkasti kulttuurielämyksistään. Esimerkiksi eräästä elokuvasta Inkeri luettelee muistamiaan amerikkalaisten näyttelijöiden nimiä – joskin kieliasut *Harlovi* ja *Viliam Povel* osoittavat hienoista oikeinkirjoituksen horjuntaa. Selkeää eri diskurssien välistä peliä on sen sijaan Inkerin lainatessa sanastoa ja ilmauksia uskonnollisesta kielestä. Hän esimerkiksi kutsuu itseään *siveysapostolina* ja pitää kirjeissään Antille *rippisaarvoja*. Kirjeiden lopuissa on usein toive *Jumalan varjeluksesta*. Lapsiaan Inkeri herkistyessään toisinaan kutsuu *enkeleiksi*: Marjatallekin hän kertoo kuvitelleensa *siiventyngät hartioihin*. Arvelen uskonnollisen kielenkäytön olleen tuona aikana yleistä niin yksityisessä kuin yleisessä retoriikassa, ja se kuului myös silloiseen naisihanteeseen.

Kirjeen eri osapuolten välisestä suhteesta – ja mahdollisista jännitteistä – kertovat lähi- ja etäkielen vaihtelut. Yleensä kirjediskursseissa pyritään luomaan illuusiota aidosta keskustelusta, jolloin toisilleen erityisen läheisten ihmisten väliseen kielenkäyttöön kuuluu usein tietty spontaanius ja puhekieltä

imitoiva dialogisuus. Lähikielen tietoiselta vaikuttava rikkominen voidaan tulkita etäännyttäväksi tai ironiseksi. Tällainen tilanne voi olla vaikkapa läheisen poikkeuksellisen muodollinen puhuttelu. Inkerin kirjeissä aloitus onkin usein lähes avainasemassa koko kirjeen yleissävyyn kannalta. Kirje, joka alkaa sanoilla ”Rakas mieheni!”, sisältää usein jotain muutakin lämminhenkistä sisältöä. Jos kirje taas alkaa kuivasti tervehdyksellä ”Hyvä Antti.”, on kirjeessä todennäköisesti muutakin tiukkaa tekstiä. Aloitusten välimerkit, piste tai huutomerkki, ilmentävät hyvin kirjoittajan senhetkistä asennoitumista kirjoitustyöhön. Jatkosodan edetessä aloitukset ovat enenevässä määrin muodollisia ja etäkielisiä.

Mielenkiintoista on, ettei Inkeri käytä juuri koskaan kysymysmerkkejä kirjeissään, vaikka jotkin ilmaukset selvästi odottavat suoraa vastausta Antilta. Tällöin virkkeet toimivat Yli-Vakkurin mukaan toissijaisessa funktiossa syntaktiselta kehykseltään eli pisteeseen päättyvät väitelauseet voivatkin olla kysymyksen funktiossa. Havaintojeni mukaan Inkeri käyttää vain yhden ainoan kerran kysymysmerkkiä ja vieläpä aloituksessa: kirjoitettuaan poikkeuksellisen voimakasta tuohtumusta tihkuvan kirjeen miehelleen, seuraavassa Inkerin kirjeessä aloitus onkin yllättäen varovaisen oloinen ”Antti?”. Muuta havaitsemaani kielipillisten muotojen toissijaista käyttöä ovat odotuksenvastaiset valinnat esimerkiksi nominien monikoissa ja yksiköissä. Esimerkiksi ilmaus ”jahka Seppo taas sairastuu niin sitten taas ehkä alkaa *syyttelyt*” lisää vaikutelmaa siitä, että syyttäviä osapuolia olisi useampi tai että moittimisen aiheutta olisi monesta eri asiasta. Sanan yksikkömuoto *syyttely* olisi tässä yhteydessä vähemmän affektiivisesti latautunut, yleisluontoisempi toteamus, joten Inkerin ilmaisema tuohtumus korostuu sanan ollessa monikossa.

Interjektioita eli yksittäisiä huudahdussanoja Inkeri käyttää säästellen. Interjektioita ovat aineistoesimerkeissä muun muassa sanat *aijai* sekä *jaha*. Affektiivisia eksklamatiivisia huudahduksia hän sen sijaan hyödyntää useammin ilmaistessaan esimerkiksi haluaan palata jo pian yhteen miehensä kanssa. Eksklamatiivisia huudahduksia ovat esimerkiksi toiveet ”päästäs tässä taas yhteen” ja ”[v]oi kunpa sinä nyt vihdoon ja viimein pääsisit lomalle”. Tällaiset ilmaukset ovat kuin kuuluvia huokauksia, joita Inkeri sanoittaa kirjeissään. Omanlaistaan ääneen lausumisen tuntua luovat myös dialogipartikkelit, jotka nimenmukaisesti pyrkivät lisäämään kasvokkain käydyn vuoropuhelun vaikutelmaa. Näistä Inkerin ilmaisussa tyypillisin on aihepiirien vaihtamisen välissä käytetty *no niin*. Yleisimmin *no niin* on lisäksi ikään kuin siirtymänä kirjeen muusta sisällöstä lopputerveisten lähettämiseen.

Mikrotason yksityiskohtaisten huomioiden lisäksi havaitsin, että Inkerin kielenkäytössä on piirteitä paikallismurteesta. Erityisen voimallisesti murteellisuus aktivoituu voimakkaiden tunnepurkausten

yhteydessä. Tällöin kirjeiden autenttinen kirjoitusasu muuttuu usein myös käsialaltaan suuremmaksi ja epäselvemmäksi sekä kynän jälki himmeämmäksi. Käsialan suurempi koko erottaa myös Inkerin yleensä toisistaan hankalasti erotettavat a- ja o-kirjaimet helpommin a-kirjaimiksi tulkittaviksi: eli moni sana tosiaan saattaa olla paikallismurteellinen. Esimerkiksi sana *tuosta* saattaa olla päivänselvästi kirjoitettu muotoon *tuasta*. Väkevien tunneilmaisujen yhteydessä putoavat monesti pois myös tekstiä rytmittävät välimerkit, mikä tekee kirjoituksesta lukijalle sopertelevan ja kiihtyneen oloista, ajatuksenvirtamaista.

Kuten edellä olevasta kielenainesten yhteenvedosta voi huomata, esiintyy Inkerin kirjeissä vahvojen tunnetilojen ilmaisujen ohessa erittäin rikasta kielenkäyttöä. Affektiivisuus ja ekspressiivisyys ilmenivät useilla eri kielen tasoilla murteellisuudesta ja laajoista merkityskokonaisuuksista jopa syntaksiin ja morfologiaan. Aviopuolisolle osoitetuissa kirjeissä käsitellään tunteita jopa poikkeuksellisen monisanaisesti ja kirjaimellisesti keskustelunaiheina: kaikista Nummenmaan ja Turusen teorioissaan (ks. luvut 2.1 ja 2.2) mainitsemista negatiivisista tunteista ja mielialoista löytyy joko suoraan tai välillisesti tulkiten ilmenimiä. Tietynlaiset affektiiviset asenteet ovat kudottuina mukaan myös lähes kaikkeen muuhun kirjeissä ilmaistuun. Diskurssin mikrotasolla näkyy selvästi kirjeenvaihdon osapuolten välinen avoimuus vaikeidenkin asioiden käsittelyssä.

6.2 Diskurssin makrotaso eli kotirintaman arjen kuvaus

Diskurssianalyysiin kuuluu kielen konkreettisten kielellisten piirteiden eli mikrotason analyysin ohella laajempien yhteiskunnallisten olojen ja kontekstien analyysi. Tätä maailman representoinnin sekä sosiaalisten suhteiden ja identiteettien ruodintaa kutsutaan makrotason analyysiksi. Tarkastelen tässä luvussa siis Inkerin kirjeiden analyysin kautta konstruoituvaa kuvaa sodanajan Suomesta ja sen sosiokulttuurisista konteksteista sekä Inkerin ilmaisemasta nais- ja äiti-identiteetistä. Tulkinnassa pyrin ottamaan huomioon sen tosiseikan, että kirje on tekstinä paitsi sen kirjoittaneen yksilön myös kirjeen kirjoittamishetkellä vaikuttaneen maailmankuvan värittämää ja läpikulkemaa. Näin ollen ei ole liiemmin syytä tuomita esimerkiksi nykypäivänä paheksuttavaa lasten fyysistä kurittamista, sillä tuolloin se oli aivan olennainen osa kasvatustyötä. Samoin käsitykset naiseudesta ja mieheydestä ovat monin tavoin muuttuneet vuosikymmenien saatossa.

Sodan aikana kotirintaman olosuhteet olivat tavalliseen arkielämään nähden vaikeat. Sota jo itsessään aiheutti tietenkin kansalaisissa pelkoa. Kun Inkerin mies Antti lähtee monen muun miehen tapaan

rintamalle puolustamaan maataan, painaa Inkeriä yksinäisyys ja huoli miehen menehtymisestä. Sodan poikkeusoloissa moni yhteiskunnan osa-alue, esimerkiksi merkittävä osa terveydenhoidosta, valjastettiin puolustusvoimien tueksi. Jotta ravintoa ja muita tarvikkeita riittäisi jokaiselle, otettiin käyttöön korttisäännöstely. Heikkojen satokausien myötä aliravitsemus piinasi kuitenkin ihmisiä erityisesti kaupungeissa. Kaupungeissa asuinolot olivat usein *kolkot*, mistä Inkeri epäilee reumatisminsa olevan peruja. Kaupunkeja myös pommitettiin, ja ahtaissa väestönsuojissa kulkutaudit levisivät. Olojen käytössä hankaliksi Inkeri kertoo viettävänsä usein pitkiä aikoja sukulaisillaan maaseudulla, jossa ravintoa oli paremmin saatavilla. Inkeri kertoo ruoan silti olleen ravitsemuksellisesti köyhää. Huonon ravitsemuksen vuoksi taudit tarttuivat ja kroonistuivat, ja Inkeri raportoikin miehelleen säännöllisesti niin talvi- kuin jatkosodassakin omasta sekä lasten ja läheistensä sairasteluista. Hän murehtii myös rahapulaansa sekä kaikesta tavarasta olevaa puutetta. Näin ollen Inkeri kärsii Schafferin (ks. luku 3.2) mukaan siis kaikista äitiyttä heikentävistä olosuhteista: köyhyydestä, huonoista asuinoloista, aliravitsemuksesta ja heikosta terveydestä. Nämä olosuhteet kuormittavat tutkitusti äidin henkistä hyvinvointia ja lisäävät ahdistuneisuutta.

Edellä mainittujen olosuhteiden lisäksi äidin osaan sota-aikana kuului muitakin huolenaiheita. Esimerkiksi synnytys oli tuohon aikaan nykyistä riskialttiimpaa, vaikka Inkeri synnyttikin lapsensa saunan sijaan sairaalassa. Inkeri kertoo kokeneensa ensisynnytyksen *kidutuksena*, eikä hän saanut lääkäreiltä kaipaamaansa *sielullista* tukea. Negatiivinen synnytyskokemus saattaa olla yhteydessä Inkerin vaikeuksiin sopeutua äidin rooliin. Inkerin lapset ovat myös vaikeahoitoisia. Esikoinen Marjatta on hyvin itsenäinen, omapäinen ja huonosti sopeutuva, mikä turhauttaa Inkeriä. Edes *Koivuniemen herralla* kuritus ei saa lasta pysymään ruodussa. Lisäksi Inkeriä surettaa lapsen tytölle epäsuotuisa käytös ja ulkomuoto. Toisen lapsen Sepon vakava sairastelu heikentää Inkerin itseluottamusta, sillä Inkeri ei koe voivansa auttaa Seppoa riittävästi omilla toimillaan. Inkeri potee myös huonommuuden tunnetta kyvyistään hoitaa kotia, sillä kodin epäsiisteys on sosiaalisesti tuomittavaa, mutta hän ei kerro kokevansa työtä kovin mieleisekseen. Kaikkiaan Inkerin kirjediskurssissa kotirintaman arki näyttäytyy raskaana ja koettelevana. Epävakaa yhteiskunnallinen tilanne herättää myös ylipäättään kysymyksen lapsenteon eettisyydestä maailmaan, jossa *ihmisen henki on halpaa*.

Sosiokulttuurisesti yhtenäisen ja kannustavan kotirintaman merkitys oli tärkeä, vaikka käytännössä elo oli koettelevaa myös varsinaisten rintama-alueiden ulkopuolella. Suomen sota-ajan yleisessä retoriikassa naisten osa oli tukea rintamalle lähteneitä miehiä. Kotirintaman naiset olivat näiden miesten äitejä, vaimoja, tyttäriä tai mielitiettyjä: nainen siis määriteltiin suhteessa mieheen. Sodan aikana

monet naiset kuitenkin ottivat osaa myös miehiseksi katsottuihin toimiin rikkoen näin vallitsevaa naismyyttiä (ks. luku 3.1). Naisen työ saattoi olla vaikkapa maanpuolustuksen palveluksessa, sotatarviketeollisuudessa tai maatalouden rattaisten pyöryksessä. Suomalaisen naisen ihanteeseen kuuluivat tuona aikana muun muassa ahkeruus, uhrautuvuus sekä isänmaallisuus. Inkerin kirjeet eivät kuitenkaan anna syytä uskoa, että hän olisi toiminut ainakaan kirjeiden kirjoitushetkellä kuin vaimon ja kotiäidin rooleissa. Kotirintaman kannustavuuden myyttiä rikkovat puolestaan Inkerin voimakkaat aggression purkaukset, jotka kulttuurin tunnesäännöissä nähdään naiselle sosiaalisesti arveluttavina.

Retoriikalla yhtenäisestä kotirintamasta pyrittiin luomaan naisille samanlaista kollektiivisuuden kokemusta kuin miehille sotarintamilla. Kirjeissään Inkeri ilmaiseekin toisinaan lähipiirinsä naisten jakavan hyvin yhteisesti esimerkiksi uupuneisuuden ja sotaan turtumisen kokemuksia. Samoin aviomiesten kanssa käyty kirjeenvaihto vaikuttaa sodan myötä *kylmentyneen* monilla muillakin Inkerin tuntemilla naisilla. Kaikkiaan kirjeistä saa kuvan, että Inkeri on melko paljon yhteyksissä muihin lähialueen naisiin, kuten sisarensa Vienoon, ystävättäreensä Helgaan sekä kälyynsä Aliisaan. Vilkas yhteydenpito onkin tervetullutta sosiaalista tukea yksin lapsiaan kasvattavalle äidille, mutta toisaalta hedelmällistä maaperää myös naisten keskinäiselle vertailulle ja kilvoittelulle.

Sisartaan Inkeri pitää riuskana ja tervehenkisenä, minkä vuoksi Vienon vakava henkinen ja fyysinen sairastuminen sodan kurimuksessa vaikuttaa järkyttävän Inkeriä kovasti. Suhde Helgaan on Inkerille monimutkainen: toisaalta Helga on suureksi avuksi ja lohduksi Sepon terveydentilan heikentyessä, mutta toisaalta hän on Inkerin puolison Antin pettämisyritysten ja *hehkuvan himon* kohde. Käly Aliisa avustaa Inkeriä toisinaan lastenhoidossa ja mahdollistaa Inkerille näin omaakin aikaa, mutta toisaalta apu on riippuvaista Inkerin ja Antin perheiden väleistä. Inkerillä onkin vaikea suhde anoppiinsa, sillä hän kertoo kokevansa usein vain turhautumista Antin äidin vanhanaikaisiin ja piintyneisiin tapoihin. Lisäksi anopin Seppoon todennäköisesti tartuttama keuhkokatarri saa aikaan voimakkaita katkeruuden purkauksia Inkerin kirjeissä, mikä heikentää perheiden välisiä suhteita.

Sota-ajan retoriikassa naisen tehtävänä oli huolehtivaisuuden ja yhteiseen ponnisteluun osanottamisen lisäksi toimia siveyden varjelijana. Naisten seksuaalisuuteen liittyvä diskurssi olikin yhteiskunnallisesti ristiriitainen. Naisten odotettiin toisaalta kunnioittavan sodan uhreja käyttäytymällä kuuliaisesti ja kunniallisesti, mutta samaan aikaan vaimojen ja heilojen toivottiin ottavan rintamilta palaavat miehet halukkaasti vastaan. Inkerille seksuaalisuus vaikuttaa näyttäytyvän enimmäkseen miesten halujen tyydyttämisenä: edes kirjeenvaihdon alussa Inkeri ei puhu seksistä erityisesti kaivaten.

Varmuusesineiden käytön ja ehkäisyn hän katsoo miehen asiaksi, ja vaimon osa on luottaa, että mies *tuntee itsensä*. Toisaalta jälkikasvu ja vastuu kasvatustyöstä ovat Inkerin mielestä kaikin tavoin puolisoille yhteisiä. Suhtautumista voi pitää hieman marttyyrimaisena. Täytyy kuitenkin muistaa, että 1940-luvulla naisen ei ehkä ollut niin helppo ottaa puheeksi ehkäisyä varsinkaan avioliitossa, eikä välineisiin suhtauduttu samanlaisena välttämättömytenä raskauksien tehokkaassa estämisessä kuin nykyisin. Ei-välineelliset ehkäisytavat olivatkin tuolloin ylivoimaisesti yleisempiä kuin varsinaisten mekaanisten välineiden käyttö.

Jatkosodanaikaisissa kirjeissä Antin pettämisyritysten paljastuttua Inkeri alkaa kuitenkin ilmaista kasvanutta mielenkiintoaan muihin miehiin, minkä tarkoitus on kenties yrittää herättää mustasukkaisuutta. Omista kiusoitteluistaan huolimatta miehen seksuaalisuus on armottoman pilkan kohde: Inkeri väittää miestänsä kiinnostavan vain *viina ja naiset*, ja naisia tämä ei osaa kohdella enää lainkaan *ajattelevina olentoina*. Inkerin iva kohdistuu myös pettämisalujen kohteeseen eli Helgaan, jonka osin epänaiseellisia ominaisuuksia hän haukkuu säälimättä. Näin tehdessään Inkeri nostaa esiin omia hyveitään äitinä ja kansakunnan siveysrintaman vartijana. Inkerin ärtymys kohdistuu myös aborttiin, johon Antti vaikuttaa suhtautuvan kevyesti yhtenä ehkäisykeinona. Siinä missä Inkerin suhtautuminen aborttiin talvisodassa oli neutraali – ja toimenpidettä jopa harkittiin – jatkosodan aikana abortti aiheuttaa hänessä voimakasta vastustusta.

Inkerin identiteetti näyttää muuttuvan sodan myötä radikaalisti: talvisodan aikana hän on vielä tulevaisuuteen toiveikkaasti suhtautuva nainen ja miehensä romanttisten haaveiden kohde, mutta jatkosodan kirjeissä näyttäytyy vahvimmin elämäänsä katkeroituneen yksinhuoltajaäidin rooli. Äiti-identiteetti rakentuu sekä Inkerin omassa subjektiivisessa kokemuksessa että yhteiskunnan ja kulttuurin vaikutuksesta (ks. luku 3.1). Sodan runnomassa Suomessa äidiksi tulleet nostettiin jalustoille, ja heidän harteilleen asetettiin tiettyjä ihanteita ja ideaaleja. Inkerin ajoittaiset tuskailut sopimattomuudesta perheenäidin rooliin voivatkin kihota näistä yleisen diskurssin ylläpitämistä epärealistisista odotuksista. Inkeri vastustaa kirjeissään rohkeasti oletusta jokaisen naisen palavasta halusta tulla äidiksi. *Tavallisen tytön* kotiäitiunelman sijaan hän ilmaisee hartaimman halunsa olla *nainen*, jolla on vapaus tavoitella ja saavuttaa asioita, joita hän todella sielussaan kaipaa. Inkerin käsitys naiseudesta on siis aikaan nähden yllättävän moderni. Konventionaalisten latteuksien sijaan hän ilmaiseekin haluaan lukea rakastavan ja vaimoan kunnioittavan aviomiehensä kirjeistä aitoa tunteiden paloa – ei suinkaan kuivia käytännöllisiä asioita, isällisiä neuvoja tai muiden kuulumisten kyselyjä. Kauan kaihotuilla lomilla Inkeri toivoisi Antin niin ikään ottavan huomioon myös puolisonsa henkiset tarpeet.

Inkerin unelmat omaehtoisesta naiseudesta eivät kuitenkaan toteudu, sillä hän saa lapsia ja joutuu sodan jaloissa tyytymään kammoamaansa kotiäidin osaan. Vuosi vuodelta Inkerin vahvan naisen identiteetti painuu yhä syvemmälle unhoon äitiyden tieltä. Inkeri ilmaiseekin toisinaan huoltaan oman itsensä kadottamisesta. Kun päivät kuluvat eri kauppojen korttiannosten kokoamisessa ja lasten kaitsemisessa, jää Inkerin oma aika ja itsestä huolen pitäminen vähemmälle huomiolle. Kevyet harrastukset, kuten paperinukkien leikkely, eivät enää saa ajatuksia äitiydestä muualle. Inkeri sureekin kirjeissään ajan ja rahan puutteen vuoksi päivä päivältä – ja raskaus raskaudelta – rapistuvaa ulkonäköään. Jollei puolisoita toisistaan erottanutta sotaa olisi tullut, voisivat vanhemmat jakaa hoitovastuuta, ja vaimolla olisi aikaa pitää huolta itsestään. Lyhyet loma-ajat eivät kuitenkaan pysty paikkaamaan miehen ohueksi käynnyttä huolehtivan aviomiehen ja osallistuvan isän roolia. Sota myös väistämättä muuttaa puolisoita tahoillaan. Inkeri kertoo kirjeissään kokemuksestaan miehen ja naisen välille sodan myötä rakentuvasta muurista, joka pala palalta särkee yhteisen kodin.

7 PÄÄTÄNTÖ

Tutkimukseni päätteeksi todettakoon, ettei Inkeri peitelty äitiyteen liittyvien negatiivisten tunteiden ilmauksiaan puolisoltaan Antilta, vaikka ajan kirjekäytäntö kannusti itsesensuuriin ja omien vaivojen vähättelyyn. Kaikkein yleisimmin kirjeissä sanallistettu negatiivinen tunne lienee katkeruus, joka ilmentää hyvin Inkerin osaa vastentahtoisena kotiäitinä ja unohdettuna rakastettuna. Inkeri onkin rohkea, rajoja rikkova nainen tohtiessaan avoimesti haastaa aviomiestään kirjeissään. Kuten aiemmassa artikkelissani huomasin, on Antti kuitenkin omissa kirjeissään monin paikoin erikseen jopa toivonut vaimonsa keventävän sydäntään (Pajunen 2017: 80). Käytännön yhteydenpidon lisäksi kirjeitse viestiminen näyttäisi siis olevan heille monista vaikeuksista huolimatta myös parisuhdetta koossapitävä liima, jonka avulla osapuolet pysyvät kiinni toinen toisensa elämässä jakaen keskenään päivittäisiä toimiaan, ilojaan ja murheitaan.

Tällä tutkimuksella toivon laajentavani käsitystä sodanaikaisen yksityisen kirjeenvaihdon luonteesta. Ihmiset pysyvät ihmisinä tarpeineen ja toiveineen, vaikka sota astuu yksilöiden ja yhteisöjen tulevaisuudensuunnitelmien tielle. Elämän pienet ja suuret harmit tuntuvat sodan kurimuksessa yhtä tuskastuttavilta kuin muulloinkin. Näin ollen tutkimukseni murtaa idealistista mielikuvaa kotirintaman herkeämättömästä kannustavuudesta. Lisäksi tutkimus laajentaa näkemystä naisten sodanaikaisista identiteeteistä ja tuo kuuluviin autenttisen, jo tuona aikana ankarasti naismyyttiä kritisoineen soraäänien. Mielestäni suomalaisten naisten ääni kuuluu ylipäätään edelleen liian vähän Suomen sotia koskevassa keskustelussa ja tutkimuksessa, mutta tällä työllä toivon olevani osa muutosta.

Mahdollisia jatkotutkimusaiheita tutkimukseni pohjalta on useita. Lingvistiksi tunteiden kielentämisestä voisi hyvin tehdä lisää tutkimusta ja varsin monenlaisista, uudemmistakin aineistoista. Kirjetutkimuksessa diskurssianalyttinen menetelmä on mielestäni toimiva, joten sitä voisi tehdä Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkiston kirjeaineistoista mainiosti lisää. Ylipäätään etenkin lingvistiksi kirjetutkimuksille on edelleen tilaa ja tilausta. Juuri tähän kirjeaineistoon SAK 263 sopiva jatkotutkimusaihe voisi olla esimerkiksi laajempi Antin kirjeitä koskeva analyysi, sillä myös hänen kirjeissään on runsaasti lingvistin silmin herkullista aineistoa. Myös Antin ja Inkerin dialogissa saattaa olla näkökulmia, joita en artikkelissani vajaalla aineistolla vielä kalunnut loppuun.

Lopuksi palaan vielä Anttiin ja Inkeriin. Kirjeaineiston lopun synkistä tulevaisuudennäkymistä huolimatta pari pysyi yhdessä. Vaikka tutkimusaiheeni koskee Inkerin äitiyteen liittyviä negatiivisia

tunteita, ilmaisee hän kirjeissään toki myös positiivisia tuntemuksiaan. Esimerkiksi lasten touhuja hän kuvailee miehelleen usein hyvin lämpimin sanankääntein. Ei sovi unohtaa myöskään, että Inkeri toistuvasti anoo miestänsä kotiin, jotta elämä asettuisi taas oikeisiin uomiinsa. Jotain avioparin vaikeuksien selättämisestä kertoo kenties sekin, että Antti itse on luovuttanut kirjeet arkistolle, vaikka nimenomaan häntä Inkeri kirjeissään toistuvimmin soimaa. Voisi ajatella, että pahimmat riidanaiheet on näin ollen avioparin kesken sovittu, eikä niitä haluta enää piilotella maailmalta. Tutkijalle ilahduttava löytö onkin se, että eräässä kirjeessään Antti tuumaa vaimolleen heidän kirjeillään ehkä olevan myöhemmin historiallista arvoa (Pajunen 2017: 85). Myös Inkeri pohtii kirjeissään silloin tällöin parin tulevaisuutta:

Nyt kun mieleni on niin raskas syvennyn sitä [syklaamia] usein tuokkioiksi katselleen ja unohdan kaikki sen maalauksellisen kauneuden edessä. 6 vuotta olenme siis kulkeneet elämässämme yhtä matkaa virallisesti vaikka tämä kirottu sota onkin siitä ajasta vienyt sinut pois rinnaltani ja kodistasi puolet ajasta. Saa nähdä onko tulevaisuutenme vielä joskus valoisanpaa valehtelisin jos sanoisin olleeni onnellinen tänä aikana sitä en ole ollut mutta monesta rakkaasta ja onnellisesta hetkestä tänä 6 vuotena olen sinulle kiitollisuuden velassa. (päiväämätön, 10/1942)

Kaikista kärkkäistä sanoistaan ja mieltä riipivistä tunteistaan huolimatta saattaa Inkerikin toisinaan raottaa paatunutta sydäntään – ainakin silloin, kun mies muistaa häöpäivänä vaimoiaan tämän mielikukalla: syklaamalla.

LÄHTEET

- BERG, KRISTIINA 2008: *Äitiys kulttuurisina odotuksina*. Väestöliitto. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 48/2008. Helsinki.
- ELOMAA-KRAPU, MINNA 2015: *Hoitamisen halusta ja velvollisuuden tunnosta: Lääkintälottien kokemukset koulutuksesta ja hoitotyöstä Suomen sodissa vuosina 1939–1945*. Väitöskirja. Tampereen yliopisto.
- FORSBERG, HANNELE & NÄTKIN, RITVA (toim.) 2003: *Perhe murroksessa: Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Gaudeamus. Helsinki.
- HAGELSTAM, SONJA 2018: "Perhe-elämä, arki ja sota". Teoksessa Martti Turtola (toim.). *Kotirintama*, s. 32–61. WSOY. Helsinki.
- HAGELSTAM, SONJA & TASKINEN, ILARI 2015: "Hiljaisuuden myytit: Postisensuuri, vaikeneminen ja etulinjan kokemukset sota-ajan kirjeissä". Teoksessa Marko Tikka ym. *Kirjeitä sodasta: Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina*, s. 44–59. Postimuseo ja Tampereen Historiallinen Seura. Tampere.
- HALLIDAY, M. A. K. 1994: *An Introduction to Functional Grammar: Second Edition*. E. Arnold. Lontoo.
- HIIDENMAA, PIRJO 2000: "Lingvistinen kielentutkimus". Teoksessa Kari Sajavaara ja Arja Piirainen-Marsh (toim.). *Kieli, diskurssi & yhteisö*, s. 161–190. Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylän yliopisto.
- HÄMÄLÄINEN, HANNU – RASIMUS, ANJA & RIMPELÄ, MATTI (toim.) 1993: *Raskauden keskeytykset vuoteen 1991 Suomessa*. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES. Suomen Virallinen Tilasto. Terveys 1993:3. Helsinki.
- JOKINEN, PAULIINA 2019: "Koen elämäni menneen hukkaan – Lasten saamista katuvat naiset piilottavat ajatuksensa jopa puolisoiltaan". *Helsingin Sanomat* 14.2.2019. Verkkojulkaisu: <http://www.hs.fi/elama/art-2000006000499.html>. (Viitattu 19.2.2019.)
- KANGASNIEMI, HEIKKI 1997: *Sana, merkitys, maailma: Katsaus leksikaalisen semantiikan perusteisiin*. Finn Lectura. Helsinki.
- KERAVUORI, KIRSI 2015: *"Rakkaat poikaiset!": Simon ja Wilhelmina Janssonin perhekirjeet egodokumentteina (1858–1887)*. Väitöskirja. Turun yliopisto.
- KIVIMÄKI, VILLE & MÄNNISTÖ, ANTTI 2016: *Sodan särkemä arki*. WSOY. Helsinki.
- KIVIMÄKI, VILLE 2016a: "Prologi: Etäisyys, läheisyys ja sota-ajan mielenmaisema". Teoksessa Ville Kivimäki ym. *Sodan särkemä arki*, s. 7–18. WSOY. Helsinki.
- KIVIMÄKI, VILLE 2016b: "Koti". Teoksessa Ville Kivimäki ym. *Sodan särkemä arki*, s. 69–106. WSOY. Helsinki.
- KLIPPI, CARITA 2015: "Kirjeitä kiven sisältä, kirjeitä syvältä sisimmästä: Tavallisen kansalaisen kielellinen kompetenssi ensimmäisen maailmansodan Ranskassa". Teoksessa Marko Tikka ym. *Kirjeitä sodasta: Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina*, s. 96–121. Postimuseo ja Tampereen Historiallinen Seura. Tampere.
- KOKKONEN, MARJA 2010: *Ihastuttavat, vihastuttavat tunteet: Opi tunteiden säätelyn taito*. PS-kustannus. WS Bookwell Oy. Juva.
- KURONEN, MARJO 1989: *Onnellinen ja ongelmallinen äitiys: Tutkimus lasten hoidon ja kasvatuksen asiantuntijoiden äitiyttä koskevista käsityksistä*. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Tutkimuksia Sarja B Nro 2. Tampere.
- KUULA, ARJA 2006: *Tutkimusetiikka: Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Vastapaino. Tampere.
- LAMMI, ESKO 1990: *Talvisodan Tampere*. Häijää Invest Oy. Vammala.

- LAURENT, HELENE 2018: ”Terveys sodan aikana”. Teoksessa Martti Turtola (toim.). *Kotirintama*, s. 62–93. WSOY. Helsinki.
- LUUKKA, MINNA-RIITTA 2000: ”Näkökulma luo kohteen: diskurssintutkimuksen taustaoletukset”. Teoksessa Kari Sajavaara ja Arja Piirainen-Marsh (toim.). *Kieli, diskurssi & yhteisö*, s. 133–160. Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylän yliopisto.
- METSBERG, KIMMO 2015: ”Kirjeenvaihdon valvojat: Kenttäpostin ja kirjesensuurin järjestäminen talvi- ja jatkosodassa”. Teoksessa Marko Tikka ym. *Kirjeitä sodasta: Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina*, s. 30–43. Postimuseo ja Tampereen Historiallinen Seura. Tampere.
- MUSTANOJA, LIISA (toim.) 2017: *Arjen sirpaleita ja suuria tunteita: Kirjeet sodan sanoittajina ja ihmissuhteiden ylläpitäjinä 1939–1944*. Tampereen yliopisto.
- MUSTOSMÄKI, ARMI & SIHTO, TIINA 2019 (tulossa): *Äitiyden katumus intensiivisen äitiyden kulttuurissa* [hyväksytty julkaistavaksi *Sosiologia*-lehdessä].
- NIEMINEN, ANNIKA 2013: *Särkyneiden sydänten sota. Tampereen raastuvanoikeudessa vuosina 1943 ja 1945 myönnetyt avioerot sota-ajan moraali-ilmaston kuvaajana*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- NIINILUOTO, ILKKA & RÄIKKÄ, JUHA (toim.) 1996: *Tunteet*. Yliopistopaino. Helsinki.
- NIINILUOTO, ILKKA 1996: ”Tunnekollokivion avausanat”. Teoksessa Ilkka Niiniluoto & Juha Räikkä (toim.) *Tunteet*, s. 5–10. Yliopistopaino. Helsinki.
- NUMMENMAA, LAURI 2010: *Tunteiden psykologia*. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO 2000: ”Sosiolingvistiikka kielentutkimuksen kentässä”. Teoksessa Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.). *Kieli, diskurssi & yhteisö*, s. 13–38. Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylän yliopisto.
- NÄRE, SARI 2018: ”Naiset ja miehet sodan pyörteissä”. Teoksessa Martti Turtola (toim.). *Kotirintama*, s. 8–31. WSOY. Helsinki.
- NÄRE, SARI 2016: *Sota ja seksi: Rintamamiesten seksuaalikerrontaa talvi- ja jatkosodan ajalta*. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.
- OLSSON, PIA 2018: ”Nainen ja työn muuttuvat normit”. Teoksessa Martti Turtola (toim.). *Kotirintama*, s. 150–183. WSOY. Helsinki.
- OLSSON, PIA 2005: *Myytti ja kokemus: Lotta Svärd sodassa*. Kustannusosakeyhtiö Otava. Helsinki.
- PAJUNEN, MARJO 2017: ”Sinulla, kultaseni, tuntuu olevan jotakin hampaan kolossa minua vastaan!: Erään avioparin kiistanaiheet sodanaikaisessa kirjeenvaihdossa”. Teoksessa Liisa Mustanoja (toim.). *Arjen sirpaleita ja suuria tunteita: Kirjeet sodan sanoittajina ja ihmissuhteiden ylläpitäjinä 1939–1944*, s. 62–93. Tampereen yliopisto.
- PEHKONEN, ERKKA 2015: ”Kirjetutkimuksen etiikkaa: Yksityistä sota-ajan kirjeenvaihtoa tutkivan eettismetodologiset haasteet”. Teoksessa Marko Tikka ym. *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina*, s. 60–73. Postimuseo ja Tampereen Historiallinen Seura. Tampere.
- PIETIKÄINEN, SARI & MÄNTYNEN, ANNE 2009: *Kurssi kohti diskurssia*. Vastapaino. Tampere.
- REENKOLA, ELINA 2012: *Nainen ja viha: Aggressio voimavaraksi*. Minerva Kustannus Oy. Helsinki.
- RIIHONEN, HELMI 2019: ”On vallan perkelettä kun et kirjoita”: Kiroilu sota-ajan kirjeissä. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- RITAMIES, MARKETTA 2006: *Sinappikylvystä ehkäisy pilleriin: Suomalaisen perhesuunnittelun historia*. Väestöliitto. Väestöntutkimuksen julkaisusarja D 44/2006. Helsinki.
- RITAMIES, MARKETTA 1993: ”Abortti- ja syntyvyyskeskustelun kehityslinjoista”. Teoksessa Hannu Hämäläinen ym. *Raskauden keskeytykset vuoteen 1991 Suomessa*, s. 11–20. Sosiaali- ja

- terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES. Suomen Virallinen Tilasto. Terveys 1993:3. Helsinki.
- SAJAVAARA, KARI & PIIRAINEN-MARSH ARJA (toim.) 2000: *Kieli, diskurssi & yhteisö*. Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylän yliopisto.
- SARIOLA, HEIKKI 2014: *Herra Koivuniemi pantu viralta – 30 vuotta ruumiillisen kurittamisen kieltämisestä*. Lastensuojelun Keskusliitto. Verkkojulkaisu: <http://www.lskl.fi/verkkokauppa/herra-koivuniemi-pantu-viralta>. (Viitattu 24.3.2019.)
- SCHAFFER, RUDOLPH 1979: *Äitiys*. Suomentanut Kati Appelqvist. Gummerus. Jyväskylä.
- SIIROINEN, MARI 2001: *Kuka pelkää, ketä pelottaa: Nykysuomen tunneverbien kielioppia ja semantiikkaa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 844. Helsinki.
- SILÉN, SARA 2019 (tulossa): *Uskollisuuden ja mustasukkaisuuden diskursseja jatkosodan kirjeenvaihdossa*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- SILÉN, SARA 2017: ”Täällä ollessa vasta aukee silmät ja sydän tajuamaan omat tunteensa: Parisuhdediskursseja sota-ajan kirjeissä”. Teoksessa Liisa Mustanoja (toim.) 2017. *Arjen sirpaleita ja suuria tunteita: Kirjeet sodan sanoittajina ja ihmissuhteiden ylläpitäjinä 1939–1944*, s. 94–111. Tampereen yliopisto.
- TARKKA, MARJA-TERTTU 1996: *Äitiys ja sosiaalinen tuki: Ensisynnyttäjän selviytyminen äitiyden varhaisvaiheessa*. Väitöskirja. Tampereen yliopisto.
- TASKINEN, ILARI 2015: ”Sota-ajan kirjekulttuuri ja kirjeiden kokemusten tulkinta”. Teoksessa Marko Tikka ym. *Kirjeitä sodasta: Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina*, s. 12–29. Postimuseo ja Tampereen Historiallinen Seura. Tampere.
- TIKKA, MARKO – TASKINEN, ILARI & NEVALA-NURMI, SEIJA-LEENA (toim.) 2015: *Kirjeitä sodasta: Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina*. Postimuseo ja Tampereen Historiallinen Seura. Tampere.
- TURTOLA, MARTTI (toim.) 2018: *Kotirintama*. WSOY. Helsinki.
- TURUNEN, KARI E. 2016: *Kokemuksen rakenne: Mielen sisältöjen tunnistaminen*. Arator Oy. Tallinna.
- TURUNEN, KARI E. 2004: *Tunne-elämä*. Atena Kustannus Oy. Otavan Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- VARIS, MARKKU 1998: *Sumea kieli: Kiertoilmauksen muoto ja intentio nykysuomessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 717. Helsinki.
- VISAPÄÄ, LAURA 2013: ”Itsenäiset infinitiivit affektin ja empatian konstruktioina”. *Virittäjä* 4/2013, s. 524–550.
- VISK = AULI HAKULINEN, MARIA VILKUNA, RIITTA KORHONEN, VESA KOIVISTO, TARJA RIITTA HEINONEN JA IRJA ALHO 2004: *Iso suomen kielioppi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki. Verkkojulkaisu: <http://scripta.kotus.fi/visk>. (Viitattu 26.2.2019.)
- VUORI, JAANA 2003: ”Äitiyden ainekset”. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.), *Perhe murroksessa: Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*, s. 39–63. Gaudeamus. Helsinki.